

Schakelen tussen bachelor en master in het hoger onderwijs

Eindrapport

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
Anja van den Broek
Froukje Wartenbergh
Joyce Bendig-Jacobs
Juno van Esseveldt

M.m.v. Bas Kurver, Marieke van Hoof en Jelmer Sanders

ResearchNed
februari 2017

© 2017 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Managementsamenvatting	5
1.1	Algemeen	5
1.2	Conclusies per onderzoeksvraag	6
1.3	Aanbevelingen en punten van aandacht	11
2	Inleiding, aanleiding en centrale onderzoeksvraag	15
2.1	Doel van het onderzoek	15
2.2	Definities en onderzoeksvragen	15
2.3	Geraadpleegde bronnen	17
2.4	Structuur van het rapport	19
3	Aanbod en organisatie van schakelprogramma's	21
3.1	Inleiding	21
3.2	Hoeveel schakelprogramma's worden er in het wo aangeboden?	21
3.3	Hoeveel ingedaalde schakeltrajecten worden er voor hbo-studenten aangeboden?	21
3.4	Hoe ontwikkelt het aantal schakeltrajecten zich?	22
3.5	In welke mate en op welke wijze wordt er binnen en tussen instellingen samengewerkt?	22
3.6	Hoeveel EC omvatten schakelprogramma's?	24
3.7	Wat zijn de kosten van schakelprogramma's voor instellingen?	24
3.8	Hoe zijn de schakelprogramma's vormgegeven en wat zijn overwegingen om voor een bepaalde manier van aanbieden te kiezen?	26
3.9	Door wie zijn de programma's ontwikkeld?	28
3.10	Hoe verloopt de toelating en selectie bij schakeltrajecten?	28
3.11	Conclusie	30
4	Deelname en typering van schakelstudenten	33
4.1	Inleiding	33
4.2	Hoe heeft de instroom in de wo-bachelor zich ontwikkeld?	33
4.3	Hoe heeft de instroom in de master zich ontwikkeld?	35
4.4	Hoe heeft het aantal schakelstudenten zich de afgelopen vijf jaren ontwikkeld?	36
4.5	Wat is het profiel van de schakelstudent?	40
4.6	Hoe worden schakelstudenten ingeschreven?	41
4.7	Wat zijn de belangrijkste redenen dat studenten wel of juist niet kiezen voor een master?	42
4.8	Hoe tevreden zijn schakelstudenten over het schakelprogramma en welke knelpunten ervaren studenten in het schakelprogramma?	44
4.9	Studiesucces in de master	46
4.10	Conclusie	47
5	Bijlagen	49
5.1	Beleidscontext	49
5.2	Onderzoek van de onderwijsinspectie	52
5.3	Tabellen en figuren	55
5.4	Titeloverzicht van opgenomen tabellen en figuren	71

1 Managementsamenvatting

1.1 Algemeen

In dit rapport zijn de resultaten gepubliceerd van een onderzoek naar schakeltrajecten in het hoger onderwijs. In dit onderzoek is ingegaan op het aantal en type schakelstudenten, het aantal schakeltrajecten, de omvang en kosten van schakeltrajecten, de organisatie van schakeltrajecten en ontwikkelingen in het verleden en in de toekomst. Uit dit onderzoek is duidelijk naar voren gekomen dat schakeltrajecten vaak lokaal (op facultair niveau of op opleidingsniveau) worden ingevuld. Dit onderzoek beoogt door middel van de inzet van diverse bronnen meer inzicht te verkrijgen in de situatie rondom schakeltrajecten vanuit het perspectief van zowel studenten als onderwijsinstellingen. Voor de onderzoekers een interessante uitdaging, temeer omdat landelijke registraties ontbreken en daardoor er niet teruggevallen kan worden op traditionele bronnen. Dit rapport vormt daarmee geen volledig dekkend verhaal maar geeft een inkijk in de omvang en de organisatie van de mogelijkheden om te schakelen tussen een bachelor en een master.

Er gaat veel goed. De doorstroom vanuit het hbo naar een wo-master blijft proportioneel stabiel. De schakeltrajecten trekken de gemotiveerde en beter presterende student. Eenmaal ingestroomd in de master is de kans op het behalen van een masterdiploma minstens gelijk aan de kans voor reguliere wo-studenten. Studenten zijn over het geheel genomen tevreden. De hbo-student ziet in de schakeltrajecten een kans om zich verder te ontplooien en beter te kwalificeren voor de arbeidsmarkt. Bij de opleidingen overheerst het beeld dat met de schakelprogramma's studenten terecht een kans krijgen om hun ambities te verwezenlijken en hierdoor een stap extra kunnen maken; men vindt het belangrijk dat deze mogelijkheid er is.

Binnen de structuren van de programma's, die doorgaans gebruikmaken van vakken die in de bacheloropleiding worden verzorgd (het zogeheten 'aanschuifonderwijs'), wordt ook veel maatwerk geleverd: afhankelijk van de herkomst van studenten worden maatwerkroutes samengesteld. De variatie is hiermee groot, vakspecifiek en niet eenvoudig in harde cijfers te vertalen. Schakelprogramma's kennen een opleidingsspecifieke invulling waarbij eigen accenten worden gelegd. Een duidelijk centraal beleid ten aanzien van de vormgeving komt zelden voor. Uit het onderzoek komen niet tot nauwelijks concrete signalen van problemen of zorgen bij de uitvoering van schakelprogramma's naar voren.

De huidige schakeltrajecten lijken twee doelen te dienen. Het eerste doel is het bieden van een adequate kwalificatie voor studenten die een master willen gaan doen – vooralsnog gebeurt dit naar volle tevredenheid van studenten; het tweede doel is een selecterende en oriënterende functie. Studenten kunnen tijdens de schakelperiode ondervinden of ze qua motivatie en niveau geschikt zijn voor het volgen van een master; de opleiding kan hiermee studenten selecteren die passen bij het profiel van de master. Het schakeltraject biedt daarmee een zekere garantie voor een kwalitatief goede instroom in de master. Gezien het goede studierendement van schakelstudenten in de master lijkt ook deze missie geslaagd.

Op centraal niveau geven instellingen aan wel knelpunten te ervaren, met name in het waarborgen van het aanbod en de kwaliteit van schakeltrajecten. De ervaren knelpunten hebben te maken met het feit dat de schakelstudent niet-bekostigd is. Samen met de huidige en aanstaande maximering van het collegegeld kan dit gevolgen hebben voor toekomstige keuzes in aanbod en selectie.

Studentenorganisaties maken zich, vanwege hun niet-bekostigde status, zorgen over de positie en de rechten van schakelstudenten. Er is een serieus aantal schakelstudenten in Nederland; een derde van hen heeft geen formele studentstatus. Dit onderzoek gaat in op vragen als: Waar lopen zij tegenaan? Zijn de schakeltrajecten voor alle studenten toegankelijk? Schakelstudenten onderscheiden zich door ambitie, gedrevenheid, doorzettingsvermogen, inhoudelijke betrokkenheid en het doelgerichtheid.

De meesten zijn ingeschreven als bachelorstudent en hebben vanuit dat oogpunt recht op studiefinanciering en een studentenreisproduct. Over het geheel genomen zijn zij tevreden over de schakelprogramma's.

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een aantal databronnen. Deze bronnen zijn steeds met elkaar vergeleken. In deze vergelijking is nagegaan of resultaten uit verschillende bronnen consistentie vertonen of dat er sprake is van discrepanties. De onderzoekers maakten gebruik van:

- geanonimiseerde databestanden van het onderzoek van de onderwijsinspectie uit 2011;
- de webinventarisatie die de LSVb uitvoerde naar schakeltrajecten in 2016;
- websites van instellingen met informatie over masters en bijbehorende schakeltrajecten, vaak met een wisselend informatiegehalte;
- de gegevens uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (jaren 2012-2016) die informatie bevat over achtergronden, studiesucces en tevredenheid van studenten (en dus ook van schakelstudenten met een 'studentstatus');
- de VSNU die de onderzoekers regelmatig voorzag van informatie vanuit bestuurlijk perspectief;
- diverse hogescholen en universiteiten: we voerden verdiepende gesprekken met coördinatoren van schakelprogramma's om inzicht te krijgen in de organisatie en de werkwijze van schakeltrajecten en overwegingen die hierbij een rol spelen;
- we spiegelde gegevens die we aantroffen in de administraties met gegevens die voorhanden zijn bij universiteiten en de VSNU, we analyseerden de consistentie en stelden naar aanleiding daarvan soms onze definities bij;
- een studentenpanel stond ons ter beschikking om vragen te beantwoorden over motieven om voor een master te kiezen en om ervaringen over schakeltrajecten met ons te delen;
- ruim honderd coördinatoren van schakeltrajecten waren bereid om een (soms ingewikkelde) enquête in te vullen en te voorzien van tal van waardevolle opmerkingen waarvan de onderzoekers dankbaar gebruikmaakten.

Deze bronnen tezamen hebben ons een beeld gegeven van schakeltrajecten in het hoger onderwijs. Gaandeweg is het onderzoek bijgesteld en zijn soms accenten verlegd. Dit rapport bevat een integratie van alle informatie die we ontvingen of vergaarden. Onderstaand worden de onderzoeksvragen successievelijk beantwoord.

1.2 Conclusies per onderzoeksvraag

Hoeveel schakelprogramma's worden er in het wo aangeboden?

In huidig studiejaar (2016-2017) is er op de websites van 394 van de 923 masteropleidingen melding gemaakt van de mogelijkheid om toegang te krijgen tot een schakeltraject. Het betreft hier in totaal ongeveer 350 schakeltrajecten, gemiddeld zo'n 25 schakelprogramma's per instelling, variërend van ongeveer tien tot meer dan zeventig schakelprogramma's. Hier moet opgemerkt worden dat websites niet altijd een volledig beeld geven van het aantal schakeltrajecten. Met name twee technische universiteiten (Twente en Eindhoven) bieden relatief (t.o.v. het aantal masterprogramma's) veel schakeltrajecten aan.

Hoeveel ingedaalde schakeltrajecten worden er voor hbo-studenten aangeboden?

Op basis van een analyse van studentstromen blijkt het bij 544 hbo-opleidingen mogelijk om direct vanuit de hbo-bachelor door te stromen naar een wo-masteropleiding. Deze groep studenten heeft gedurende hun hbo-bachelor enige vorm van schakelprogramma afgerond. Bij de bestudering van websites van deze opleidingen wordt bij een derde (163) expliciet melding gemaakt van een schakeltraject. Deze trajecten worden vooral aangeboden via een universiteit (115 van de 163).

Hoe ontwikkelt het aantal schakeltrajecten zich?

Op basis van verschillende bronnen is een schatting gemaakt van het aantal schakeltrajecten. De resultaten uit dit onderzoek zijn grotendeels in lijn met de bevindingen van de onderwijsinspectie (in het wo ongeveer 400 trajecten; in het hbo ruim 160). Hoe dit aanbod zich zal gaan ontwikkelen, is niet eenvoudig vast te stellen. Het schakelaanbod zal zich ook aanpassen aan het aanbod van masteropleidingen. Dit hangt ook sterk samen met strategische keuzes die instellingen in de toekomst maken. Ook coördinatoren van schakelprogramma's hebben de ontwikkeling van het aantal schakeltrajecten niet altijd goed in beeld. Indien ze er wel zicht op hebben, geven ze aan dat het aantal trajecten relatief stabiel is gebleven. Voor zover men kan vooruitblikken op de toekomst verwachten contactpersonen van schakelprogramma's dat het aantal trajecten opnieuw stabiel zal blijven. Wel denkt een aantal van hen dat de ingedaalde trajecten in het hbo zullen toenemen, onder meer vanwege de kostenefficiëntie voor zowel de student als de instellingen.

In welke mate en op welke wijze wordt er binnen en tussen instellingen samengewerkt?

Samenwerking binnen instellingen komt beperkt voor omdat de meeste schakeltrajecten maatwerk zijn: per masteropleiding (en per student) moet bepaald worden aan welke voorwaarden voldaan moet zijn om aan de masteropleiding te kunnen beginnen. Samenwerking tussen universiteiten en hogescholen staat op de websites van de universiteiten slechts beperkt vermeld: op de websites werden vijf universiteiten gevonden die samenwerking met een specifieke hogeschool noemden, in de navraag van de inspectie in 2014 waren dat er dertien. Omgekeerd benoemen hogescholen samenwerking vaker: bij in totaal 113 hbo-opleidingen (21 verschillende instellingen) wordt dit genoemd. De samenwerking bestaat veelal uit het bieden van de mogelijkheid om het door de universiteit opgestelde schakeltraject (deels) in het hbo als doorstroomminor te volgen. Voorbeeld van een structurele samenwerking op het gebied van doorstroom is die tussen de HvA en de UvA. Er zijn (binnen een aantal faculteiten) diverse doorstroomminoren die worden aangeboden en er zijn structurele inhoudelijke samenwerkingen tussen opleidingen.

Hoeveel EC omvatten schakelprogramma's?

Verreweg de meeste schakeltrajecten hebben een omvang van maximaal 60 EC. Hiervan beslaat iets minder dan de helft 30 EC of minder. Een hard percentage is lastig aan te geven omdat er (binnen deze ranges) in één op de drie gevallen ook maatwerk geleverd wordt, afhankelijk van de eerder verworven kennis die de student meebrengt: heeft de student bepaalde vakken al gedaan, dan hoeft dat in het schakeltraject niet nog eens. Ook kwamen we constructies tegen waarbij de student de mogelijkheid wordt geboden om een deel van de studiepunten te halen binnen zijn of haar huidige bachelor, waardoor in het schakeltraject een beperkter restdeel overbleef. Ook hier geldt dat er een grote variatie aan mogelijkheden bestaat om het schakeltraject te laten passen bij wat de student nodig heeft en bij wat er mogelijk is binnen de instelling.

Wat zijn de kosten van schakelprogramma's voor instellingen?

Omdat het in veel gevallen om 'aanschuifonderwijs' gaat, ervaart men op opleidingsniveau weinig of marginale kosten als het gaat over de (extra) werkzaamheden die schakeltrajecten met zich meebrengen. Op centraal niveau geeft men aan dat het berekenen van de kosten van schakelstudenten op basis van marginale kosten niet wenselijk is, omdat de bekostigingssystematiek niet voorziet in gedifferentieerde bekostiging. De universiteiten stellen dat voor het in kaart brengen van de feitelijke integrale kosten van schakelstudenten uitgegaan dient te worden van het instellingscollegegeld per opleiding, zoals wordt gecommuniceerd via de websites van de instellingen. Als schakelstudenten zouden worden bekostigd, zou dit naar schatting gaan om ruim 41 miljoen euro per jaar. Dit is exclusief het wettelijk collegegeld.

Hoe zijn de schakelprogramma's vormgegeven en wat zijn overwegingen om voor een bepaalde manier van aanbieden te kiezen?

Schakeltrajecten zijn doorgaans vormgegeven als losse trajecten aan een universiteit, waarbij het in een aantal gevallen mogelijk is een deel in het hbo te volgen. Schakeltrajecten in het hbo hebben veelal de vorm van een doorstroomminor. De inhoud van het traject bestaat in de meeste gevallen uit een (maatwerk)selectie van vakken uit het reguliere wo-bachelorprogramma, daar waar nodig wordt dit aangevuld met vakken die zich richten op het verwerven van specifieke academische vaardigheden. Overwegingen te kiezen voor een bepaalde inrichting zijn inhoudelijk van aard: de bedoeling is om met het schakeltraject studenten te kwalificeren voor de masteropleiding. Schakeltrajecten geven daarmee meestal toegang tot één specifieke masteropleiding. In bijna de helft van de gevallen ontvangt de student na afronding een certificaat of bewijs van afronding.

Door wie zijn de programma's ontwikkeld?

De meeste schakeltrajecten worden ontwikkeld in het wo, waarbij de masteropleiding de verantwoordelijkheid heeft voor de inhoud ervan en de wo-bacheloropleiding (waar immers de meeste vakken gevolgd worden) doorgaans voor de examinering.

Hoe verloopt de toelating en selectie bij schakeltrajecten?

De wijze van toelating en selectie is opnieuw divers: enerzijds is deze afhankelijk van wat nodig is voor een specifieke master, anderzijds hangt deze af van wat studenten in hun bachelor al aan kennis hebben opgedaan. Een eis die vaak voorkomt voor hbo-instroom is in elk geval dat de gevolgde hbo-bacheloropleiding verwant is aan de masteropleiding die de student wil gaan volgen. Gevraagd aan studenten geeft driekwart aan dat voor toelating een passend bachelordiploma vereist was en ongeveer een derde dat er (daarnaast) ook gekeken werd naar motivatie en studiecijfers.

In totaal vijftien procent van de studenten geeft aan er dat na het succesvol doorlopen van het schakelprogramma nadere eisen worden gesteld bij toelating tot de master. Het gaat hier met name om een aantoonbare beheersing van de Engelse taal.

Hoe heeft de instroom in de wo-bachelor zich ontwikkeld?

Jongeren met een vwo-diploma hebben rechtsreeks toegang tot een universitaire opleiding. Voor jongeren met een afgeronde havo- of mbo4-opleiding geldt dat niet. Voor hen zijn alternatieve routes beschikbaar. Zij kunnen in ieder geval na het afronden van hun bachelor doorstromen naar een wo-bachelor. Soms betreft het hier schakelprogramma's; soms gaat het om het volgen van een volledige bachelor. Ook is er een mogelijkheid om via een hbo-propedeuse door te stromen naar een wo-bachelor. Sinds enige jaren is hierop echter geen automatisch recht meer. Eén van de onderzoeksvragen in dit onderzoek betreft de doorstroom van hbo-studenten naar het wo. De instroom in de wo-bachelor is relatief stabiel sinds 2011. Jaarlijks starten ongeveer 45.000 studenten met een bacheloropleiding aan een universiteit. Hiervan is twee derde afkomstig uit het vwo. In 2015 was veertien procent van de totale wo-instroom afkomstig uit het hbo én had een havo- of mbo4-achtergrond. Jaarlijks gaat het om ruim 6.000 studenten. Van deze laatste groep heeft (1) meer dan de helft een hbo-bachelordiploma (8% van de totale wo-bachelorinstroom); (2) iets minder dan de helft maximaal een hbo-propedeuse (6% totale wo-bachelorinstroom); (3) zijn studenten met een havo-vooropleiding in de meerderheid (85%).

Conclusie is dan ook dat de doorstroom van hbo-propedeuse/bachelor naar een wo-master vooral voor havisten een populaire route is. Hier beschreven stromen laten geen opvallende fluctuaties in de tijd zien. Dat is opvallend omdat er met ingang van het studiejaar 2013-2014 geen automatisch recht meer is om van een hbo-propedeuse over te stappen naar een universitaire bachelor.

Hoe heeft de instroom in de master zich ontwikkeld?

De instroom in de master is geanalyseerd voor de jaren 2010 tot en met 2015. Jaarlijks starten tussen de 4.500 en 5.000 studenten aan een hbo-master: één op de drie studenten (34%) in een hbo-master is afkomstig uit het traject havo > hbo-bachelor en zeventien procent uit mbo > hbo-bachelor, samen goed voor de helft van de instroom. Het betreft hier vooral oudere studenten (gemiddeld 33 jaar). De instroom in de wo-master is fors toegenomen: tussen 2010 en 2015 is er een stijging van 35.000 naar ruim 44.000 studenten per jaar. Twee van de drie nieuwe masterstudenten is afkomstig uit een wo-bachelor (hiervan heeft 85 procent een vwo-achtergrond); dertien procent komt van een hbo-bachelor (hiervan heeft ruim de helft een havo-achtergrond, een kwart een vwo-achtergrond; 10% komt uit mbo). De rest is grotendeels afkomstig uit het buitenland. Het onderzoek waarvan hier verslag wordt gedaan richt zich vooral op de doorstroom van hbo naar een wo-bachelor. In 2015 had deze groep een omvang van ruim 5.800 studenten. Het aandeel van deze groep is door de jaren heen (behoudens een kleine dip in 2011) relatief stabiel gebleven.

Hoe heeft het aantal schakelstudenten zich de afgelopen vijf jaren ontwikkeld?

Een exacte berekening van het aantal schakelstudenten is niet te maken. Instellingen registreren schakelstudenten wel (met een subcode in de eigen administratie), maar definities van wat wel en geen schakelstudenten zijn, lopen uiteen. Bij het maken van deze schatting verstaan we onder schakelstudenten alle studenten die extra inspanningen hebben moeten verrichten om toegelaten te worden tot een universitaire master. Dat kan op verschillende manieren: door het volgen van een zelfstandig schakeltraject of premaster aan een universiteit, door het volgen van een minor (meestal verzorgd door een universiteit) tijdens de hbo- of wo-bachelor of door het volgen van specifieke excellentietrajecten of academische routes binnen het hbo. In dit onderzoek kunnen we administratief niet exact achterhalen welke route studenten hebben doorlopen. Daarom blijft het bij schattingen, die overigens redelijk goed overeenstemmen met schattingen die zijn gemaakt door andere partijen, zoals de onderwijsinspectie en de VSNU. Bovendien kunnen we pas achterhalen of een student een schakeltraject heeft doorlopen als deze daadwerkelijk doorstroomt naar een master. Iedereen die het schakeltraject niet succesvol afrondt of besluit toch geen master te gaan doen (naar schatting 20% van de schakelstudenten) blijft buiten beeld. Deze schatting is gebaseerd op wat studenten zelf inschatten en is ontleend aan gesprekken die de onderzoekers voerden met coördinatoren van schakelprogramma's.

De schatting is dat van alle studenten die in 2015 voor het eerst zijn gestart met een wo-master ruim 7.000 heeft geschakeld; dit komt overeen met gemiddeld zo'n 540 studenten per instelling. Deze schatting betreft zowel schakelstudenten met een hbo- als met een wo-achtergrond. Uit het onderzoek en de vergelijkingen met andere onderzoeken concluderen we dat zestien procent van de studenten die in 2015 begonnen zijn met hun master geschakeld heeft tussen de bachelor en de master. Van al deze schakelstudenten hebben acht op de tien een hbo-achtergrond.

Van alle schakelstudenten heeft 57 procent een wo-premaster gedaan met een bachelorinschrijving. Zij hebben na het behalen van hun bachelordiploma dus ingeschreven gestaan aan een (tweede) wo-bachelor, hebben van deze bachelor geen diploma behaald en zijn daarna ingestroomd in een wo-master. Het aantal schakelstudenten met een contractstatus (een schakeltraject zonder formele inschrijving als student en zonder recht op studiefinanciering) ramen we op 28 procent. Totaal is de schatting dat vijftien procent van alle schakelstudenten met een hbo-achtergrond een ingedaald schakelprogramma heeft gedaan binnen de hbo-bachelor. Laten we de studenten die een ingedaald traject hebben gevolgd buiten beschouwing dan schatten we dat twee van de drie schakelstudenten een bachelorinschrijving hadden. In deze berekeningen blijven buiten beeld alle schakelstudenten die (1) niet zijn doorgestroomd naar een master, (2) buitenlandse schakelstudenten en (3) wo-studenten die een ingedaald traject hebben gedaan binnen hun wo-bachelor. Er zijn verhoudingsgewijs weinig hbo-studenten die na een schakeltraject terechtkomen in een researchmaster. Er zijn relatief veel schakelstudenten in de sociaalwetenschappelijke en economische domeinen.

Hoe het aantal schakelstudenten zich gaat ontwikkelen, is lastig met zekerheid aan te geven. Met de invoering van de harde knip zijn studenten steeds bewuster een keuze gaan maken voor een master. De verwachting is dat het hierdoor steeds vanzelfsprekender wordt om een weloverwogen keuze te maken voor een master, ook voor hbo-studenten. De voorlichting vanuit de instellingen zal door deze belangstelling verbeteren. Eveneens kan feit dat bachelorstudenten steeds bewuster een keuze gaan maken voor een master leiden tot meer anticiperend gedrag in de bachelorfase en ervoor zorgen dat bachelorstudenten zich adequaat voorbereiden op een toekomstige master. Omdat veel masters inmiddels Engelstalig zijn, zal naar verwachting ook de belangstelling onder internationale studenten toenemen. Dit alles zal ertoe leiden dat de belangstelling voor schakeltrajecten zeker niet zal afnemen. Een punt van aandacht is het aandeel studenten dat twijfelt over het (willen) volgen van een master en hierbij aangeeft dat financiële redenen hierbij van belang zijn. Uit de enquête onder bachelorstudenten kwam naar voren dat het opzien tegen een schakeltraject vaak samengaat met financiële argumenten tegen het volgen van een master in het algemeen.

Wat is het profiel van de schakelstudent?

Op basis van de enquête onder schakelstudenten, analyses van het 1CHO en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs is nagegaan in hoeverre schakelstudenten verschillen van reguliere bachelors. Schakelstudenten onderscheiden zich, vergeleken met de gemiddelde bachelorstudent, door een grotere inhoudelijke belangstelling voor het vakgebied, duidelijkere ambitie om zich te ontwikkelen, betere prestaties in het voortgezet onderwijs, meer motivatie en een betere inzet in het hoger onderwijs. Ze zijn meer dan de gemiddelde bachelorstudent te typeren als een 'gedreven' student. Onder schakelstudenten vanuit het wo bevinden zich verhoudingsgewijs veel vrouwen. Er is een lichte ondervertegenwoordiging van studenten met een migratieachtergrond in de groep schakelstudenten. Schakelstudenten met een hbo-achtergrond hebben iets vaker dan reguliere hbo-bachelorstudenten ouders die hebben gestudeerd in het hoger onderwijs. Contractstudenten zijn in vergelijking met overige schakelstudenten vaker vrouw, hebben vaker een vwo-achtergrond, minder vaak een havo-achtergrond en zijn vaker afkomstig uit het buitenland. Kijken we naar het studiesucces van schakelstudenten in de master dan kunnen we concluderen dat, zeker van de laatste drie instroomcohorten, het aandeel schakelstudenten dat een masterdiploma heeft behaald, nauwelijks of niet verschilt van de regulieren masterstudenten.

Hoe worden schakelstudenten ingeschreven?

De wijze waarop schakelstudenten zijn ingeschreven, bepaalt voor een groot deel hun rechten als student en hun studiefinancieringsrechten. Op basis van een vergelijking van verschillende bronnen is de conclusie dat twee van de drie schakelstudenten waren ingeschreven als (bachelor)student (hbo-ingedaald of een wo-bachelorinschrijving zonder diploma behaald te hebben) en hiermee recht hadden op studiefinanciering. Dit betekent ook dat één op de drie schakelstudenten niet de rechten had die reguliere studenten wél hebben. Hoewel deze groep gemiddeld ruim twee jaar ouder is, kan gesteld worden dat een deel van de schakelstudenten mogelijk hinder ondervindt van het feit dat men minder rechten heeft dan studenten met een formele studentstatus (geen recht op studiefinanciering, een studentenreisproduct en het studentenhuysvesting).

Wat zijn de belangrijkste redenen dat studenten wel of juist niet kiezen voor een master?

Voor wo-bachelorstudenten is het doorstromen naar een master normaal. Negen van de tien wo-studenten en drie van de tien hbo-bachelorstudenten die door middel van een enquête zijn bevraagd, is van plan door te stromen naar een wo-master. Een derde van hbo-bachelorstudenten twijfelt nog. De belangrijkste reden om voor een master te kiezen is het verhogen van de kansen op de arbeidsmarkt (80%), inhoudelijke interesse (84%), het feit dat de betreffende master goed aansluit bij de bachelor (62%) en een hoger salaris (52%). Voor wo-studenten zijn dezelfde motieven van belang, maar is daarnaast een master een vanzelfsprekende route (58%). Voor schakelstudenten spelen dus met name inhoudelijke interesse en de kansen op de arbeidsmarkt een rol.

De belangrijkste redenen voor hbo-bachelors om af te zien van een master zijn kosten (68%) gecombineerd met het feit dat men zich voldoende gekwalificeerd acht voor de arbeidsmarkt (65%). Daarnaast spelen ook leenaversie (60%) en het geen zin hebben om verder te studeren (46%) een rol. Voor elf procent van de wo-bachelorstudenten is het moeten volgen van een premaster de reden om af te zien van een master. Voor 28 procent van de hbo-bachelors geldt dat zij opzien tegen het moeten volgen van een premaster. De hier genoemde motieven vóór of tegen het volgen van een master gelden eveneens voor twijfelende studenten.

Hoe tevreden zijn schakelstudenten over het schakelprogramma en welke knelpunten ervaren studenten in het schakelprogramma?

Ook uit de enquête onder schakelstudenten die gehouden is voor dit onderzoek blijkt dat drie kwart van de schakelstudenten over het algemeen (zeer) positief gestemd is over het schakelprogramma in het geheel, maar ook over specifieke aspecten ervan zoals begeleiding, studeerbaarheid, opbouw, organisatie en zwaarte. Dit zien we ook in andere onderzoeken terug. Als we de schakelstudenten vergelijken met reguliere studenten (op basis van de Studentenmonitor) dan blijkt studiebegeleiding wel een aandachtspunt, met name voor schakelstudenten met een hbo-achtergrond. Zij beoordelen de begeleiding iets minder goed dan reguliere hbo- en wo-bachelorstudenten. Een vergelijking tussen schakelstudenten met een hbo-achtergrond en reguliere wo-bachelorstudenten levert geen duidelijke verschillen op.

Aan studenten die een schakelprogramma hebben gevolgd en aan de huidige schakelstudenten is daarnaast (spontaan en open) gevraagd wat zij goed vonden aan het schakelprogramma. Schakelstudenten vinden dat het programma goed voorbereid op de master. Daarnaast zijn zij tevreden over de academische vaardigheden die aan de orde komen. Een derde lijn is de waardering voor de kans die wordt geboden om via een schakeltraject toch een master te kunnen doen.

Het volgen van een schakeltraject is intensief. Uit de Studentenmonitor komt naar voren dat schakelstudenten uit het hbo het traject als zwaarder ervaren dan schakelstudenten uit het wo. Beide groepen ervaren een hogere studielast dan de reguliere bachelorstudenten.

De variatie in schakeltrajecten is groot, zo ook de vormgeving ervan door de opleidingen. Ook de variatie in de beleving van studenten is terug te zien in het feit dat dezelfde aspecten die door een grote groep als zeer positief worden beschouwd voor een andere (kleinere) groep juist punten zijn van kritiek. De zwaarte, de organisatie en opbouw zijn voor sommigen onderwerp van kritiek. Dit geldt ook voor de studeerbaarheid en de begeleiding.

De informatie over schakeltrajecten wordt goed beoordeeld. In de webinventarisatie zagen we veel verschillen in de kwaliteit, de omvang en de gedetailleerdheid van de geboden informatie. Tevreden studenten benadrukken de professionele kwaliteit van de voorlichting over schakelprogramma's. Ontevreden studenten (20%) lopen soms aan tegen een slechte of tegenstrijdige communicatie. Ook hier een wisselend beeld.

1.3 Aanbevelingen en punten van aandacht

Schakelprogramma's voorzien succesvol in een behoefte. Ondanks het feit dat op onderdelen randvoorwaarden voor studenten en opleidingen voor verbetering vatbaar zijn, is de conclusie uit dit onderzoek dat er geen substantiële knelpunten aan het licht zijn gekomen ten aanzien van schakelstudenten en schakelprogramma's. Omdat een volledig zicht op de situatie van schakelstudenten en schakeltrajecten tot nu toe ontbrak is er een beeld ontstaan van problematische situaties rondom schakeltrajecten. Dit onderzoek weerspreekt deze beeldvorming ten dele; sommige zorgen worden bevestigd. De opbrengt van schakeltrajecten is veelbelovend. De schakelstudenten zijn succesvol, naar de mening van studenten zijn schakelprogramma's van goed niveau, bij de opleidingen ervaart men weinig problemen in de uitvoering. Onderstaand de belangrijkste aandachtspunten.

- (1) **Meer aandacht voor de rechtspositie van schakelstudenten.** De aanbeveling is om alle schakelstudenten dezelfde rechten te geven als reguliere studenten en hiermee de additionele kosten die studenten moeten maken voor het slaan van een brug tussen bachelor en master tot een minimum te beperken. We noemen het recht om te lenen, het recht op een studentenreisproduct en het recht om gebruik te maken van studentenhuysvesting.
- (2) **Meer aandacht voor continuïteit.** Schakeltrajecten kenmerken zich voor een deel door maatwerk. Resultaten uit dit onderzoek wijzen niet op een structurele inbedding en continuïteit van de schakeltrajecten binnen de opleidingen. Dit ligt, gezien het specifieke karakter van de schakeltrajecten, ook niet voor de hand. Om verdere verduurzaming en continuïteit te garanderen, zijn financiële middelen voor instellingen wellicht ook ontoereikend. Aan de andere kant zien we ook niet dat het aanbod gekrompen is. Opleidingen hebben belang bij schakeltrajecten omdat hiermee een optimale match kan worden bereikt tussen de student en de masteropleiding. Het toekomstige aanbod van schakeltrajecten en de invulling die instellingen geven aan de programma's, hangen op dit moment af van strategische keuzes die onderwijsinstellingen binnen de vigerende randvoorwaarden maken. Of er op dit moment behoefte is aan meer structuur en coherentie, is de vraag. Eén van de contactpersonen van schakeltrajecten antwoordt op de vraag of er meer landelijke richtlijnen moeten komen: 'iets meer uniformering zou wel mogen. Ook al *binnen* onze eigen universiteit. Ook voor hogescholen is het soms lastig om een goed overzicht te hebben van wat waar kan en waar niet. Landelijke richtlijnen hoeven niet, maar betere afspraken helpen zeker'.
- (3) **Geen indicatie dat ingedaalde trajecten in het hbo toenemen.** Vanuit de overheid en studentenorganisaties wordt bepleit dat studenten al tijdens de bachelor de gelegenheid moeten krijgen tot het volgen van een schakelprogramma. Uit dit onderzoek komt niet naar voren dat er sprake is van een toename van dergelijke ingedaalde trajecten. Veel ingedaalde trajecten die hbo-bachelorstudenten kunnen volgen, worden momenteel door een universiteit aangeboden. Er zijn goede voorbeelden van regionale samenwerkingen tussen hbo en wo. Consolidatie en uitbreiding van deze samenwerkingen kunnen mogelijk resulteren in een toename van het aantal ingedaalde trajecten. Deze kunnen voor studenten mogelijkheden bieden voor een adequate oriëntatie en voorbereiding op een mastertraject binnen de nominale studietijd.
- (4) **Studiesucces van schakelstudenten transparanter.** Het is aan universiteiten om de kwaliteit van de master te garanderen. Steeds vaker worden eisen gesteld bij toelating tot de master. Schakeltrajecten staan open voor studenten die redelijkerwijs een master succesvol kunnen afronden en hebben hiermee in de praktijk onder andere de functie om de (kwaliteit) van de instroom in de master te reguleren. Op dit moment trekken schakelprogramma's studenten aan die de master meestal succesvol afronden. In hoeverre bekostiging van schakeltrajecten de deur open zet voor een bredere toestroom van studenten is de vraag. Dit kan het gevaar in zich hebben dat de kwaliteit onder druk komt te staan. Het stellen van voorwaarden aan bekostiging zou dit deels kunnen ondervangen. Ook het structureel in kaart brengen van het studiesucces van schakelstudenten kan hierbij helpen.
- (5) **Studenten laten financiële overwegingen meewegen bij het plannen van hun studietraject.** Het verder studeren in een master impliceert een langer studietraject, inkomstenderving en daarmee hogere kosten. Het is vanzelfsprekend dat het kostenaspect een rol speelt bij de keuze om een master te gaan doen. Het moeten doorlopen van een schakeltraject verlengt het studietraject nog meer. Dit blijkt ook uit dit onderzoek: voor degenen die opzien tegen het volgen van een schakeltraject speelt het kostenaspect sterker. Daarnaast zijn ook andere factoren van invloed, zoals het ontbreken van motivatie en interesse, de voorkeur om na de bachelor te gaan werken en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Een goed inzicht in het samenspel van overwegingen van studenten en de kosten-batenanalyse die zij maken bij de bereidheid een investering te doen in een additioneel opleidingstraject, viel buiten de scope van dit onderzoek en zou onderwerp kunnen zijn van aanvullend onderzoek.

- (6) **In theorie kan bekostiging ertoe leiden dat de instroom in schakeltrajecten toeneemt.** Daarbij is het de vraag of een eventuele toename van het aantal schakelstudenten vanzelfsprekend ook zal leiden tot een evenredige stijging van de instroom en diplomering in de master. Als schakelstudenten zouden worden bekostigd zou hier, onder de huidige omstandigheden, naar schatting jaarlijks ruim 41 miljoen euro mee gemoeid zijn. Op dit moment trekken schakeltrajecten gemotiveerde en passende studenten. Dit blijkt niet alleen uit het studiesucces in het vooropleidingstraject van schakelstudenten, maar ook uit hun studiesucces in de master. Op basis van de resultaten uit dit onderzoek is de uitval uit schakeltrajecten (studenten ronden het programma niet succesvol af en/of stromen niet door naar een master) ongeveer twintig procent.
- (7) **Pas administraties aan.** Aandachtspunt is de definitie en registratie van schakelstudenten en schakelprogramma's. Er bestaat op dit moment geen landelijke administratie van schakelstudenten (in de inschrijvingenregister), noch van schakelprogramma's (in het opleidingenregister). De in dit onderzoek gepresenteerde aantallen zijn (extern gevalideerde) schattingen van het reële aantal. Indien vanuit overheid en instellingen inzicht in de omvang van schakelstudenten en schakeltrajecten wenselijk is, wordt aanbevolen om zowel schakelprogramma's als schakelstudenten eenduidig en centraal te definiëren en te registreren. Dit geeft een betere inzage in stromen, mogelijkheden en kosten dan momenteel het geval is.
- (8) **Verbeter transparantie en informatie.** Hoewel schakelstudenten hun weg gevonden hebben in de informatievoorziening, is er geen sprake van een duidelijk portaal waar informatie bijeengebracht is. De manier waarop informatie momenteel door de instellingen wordt weergegeven is zeer divers. Om studenten in de gelegenheid te stellen een goede keuze te maken in het aanbod van schakelprogramma's adviseren de onderzoekers om informatie over schakelprogramma's voor studenten eenduidig en centraal toegankelijk te maken. Het zou hier kunnen gaan om informatie over (onder andere) het type traject, de omvang, mogelijkheden voor maatwerk, de toegangsselectie, de aansluitende master, de organisatie en rechtspositie van studenten (zoals bijvoorbeeld kosten en recht op studiefinanciering). Op deze manier kunnen studenten in de toekomst bewuster en vergelijkend de voor hen meest aantrekkelijke optie kiezen. Aansluiting bij Studiekeuze123 zou voor de hand liggen.

Dit alles zal ertoe bijdragen dat de situatie rondom schakeltrajecten en doorstroomminoren beter inzichtelijk wordt en dat instellingen schakeltrajecten verder kunnen professionaliseren. Aan studenten geeft het een handreiking om een goede en gefundeerde afweging te maken tussen verder studeren of gaan werken.

2 Inleiding, aanleiding en centrale onderzoeksvraag

2.1 Doel van het onderzoek

In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs 2015-2025¹ worden zorgen en aandachtspunten ten aanzien van schakelprogramma's² onder de aandacht gebracht:

- zorgen die er momenteel bestaan over het aanbod van de programma's;
- het aantal deelnemers aan schakelprogramma's;
- de (on)aantrekkelijkheid van het aanbieden van schakelprogramma's voor instellingen;
- het bieden van maatwerk in de schakeltrajecten (effectiviteit voor de individuele student);
- aandacht voor de doorstroom van wo-bachelors via een schakeltraject naar een (niet-verwante) wo-master.

Deze en andere aandachtspunten hebben het ministerie van OCW ertoe doen besluiten (opnieuw) een onderzoek uit te zetten naar de situatie rondom schakeltrajecten. Enerzijds als een update van het onderzoek van de onderwijsinspectie³ en anderzijds om het onderzoek van de inspectie te verbreden (betrekken van traject wo-bachelor naar wo-master). Naast het *aanbod* van schakeltrajecten, hetgeen centraal stond in het inspectieonderzoek, komen ook *de huidige en de toekomstige deelname* van studenten alsook de *motivatie* van studenten om al dan niet aan een schakeltraject deel te nemen in het onderzoek aan bod.

2.2 Definities en onderzoeksvragen

In dit onderzoek staat niet alleen centraal wat het aanbod is van schakelprogramma's, maar wordt ook gekeken naar ontwikkelingen van het aantal schakelstudenten. Met het aantal schakelstudenten doelen we op alle studenten die gebruikmaken van voorzieningen die onderwijsinstellingen bieden om de aansluiting tussen huidige competenties en gewenste competenties bij instroom in de master op elkaar af te stemmen. In de tekst worden de termen schakelprogramma/schakeltraject, premaster, ingedaalde premaster, minor en doorstroom-programma gebruikt. Als in dit onderzoek wordt gesproken over 'schakelstudenten' doelen we op een brede groep. Met een schakelprogramma/schakeltraject doelen we op alle trajecten die doorlopen zijn om de aansluiting tussen bachelor en master mogelijk te maken. In de praktijk vinden we hiervan verschillende vormen die voor een deel reeds plaatsvinden tijdens de bachelor (een ingedaalde premaster of ingedaald schakeltraject), maar ook als apart traject kunnen worden aangeboden in de periode tussen afsluiting van de bachelor en instroom in de master. Deze variant noemen we premaster.

Een premaster is een (meestal) zelfstandig (schakel)programma voor hbo- of wo-bachelors die een universitaire master willen behalen, maar, vanuit hun vooropleiding, niet rechtstreeks toelaatbaar zijn. Studenten hebben met zo'n premaster de mogelijkheid kennis en vaardigheden op te doen om in te kunnen stromen in de master en hiermee een brug te slaan tussen de bachelor en de master. Een nadere definitie is lastig te geven omdat per opleiding het aanbod, de omvang en de inhoud van de premaster sterk kan variëren. Het staat instellingen vrij om schakelstudenten die een premaster volgen, in te schrijven als bachelorstudent (en hen zo de status van 'student' te geven met alle rechten die daarmee samenhangen) of hen in te schrijven als 'contractstudent'. In het laatste geval hebben schakelstudenten bijvoorbeeld geen recht om het afsluitend examen af te leggen, komt de inschrijving niet voor in de landelijke studentenadministratie en bestaat er geen recht op studiefinanciering of een studentenreisproduct. Welke status een schakelstudent heeft, is niet wettelijk vastgesteld.

1 www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/07/07/aanbieding-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek.

2 Zie voor de beleidscontext van schakelprogramma's paragraaf 5.1 op pagina 47 in de bijlage.

3 Zie voor een samenvatting van het inspectie-onderzoek paragraaf 5.2 op pagina 51 in de bijlage.

In veel gevallen kunnen studenten de premaster volledig of deels doorlopen tijdens de bacheloropleiding. We noemen dit een ingedaalde premaster. Studenten kunnen bijvoorbeeld de ruimte voor een minor gebruiken om een (deel) van de premaster te doen. Een minor is een samenhangend onderwijsprogramma waarmee studenten zich kunnen verdiepen in een ander vakgebied of een ander thema. Meestal beslaat een minor 30 EC. Studenten kunnen deze ruimte dus ook gebruiken als voorbereiding op de master. In de praktijk worden deze ingedaalde premasters ook wel doorstroomprogramma's of doorstroomminoren genoemd. Zo'n doorstroomminor is vergelijkbaar met een premaster; alleen de route die studenten volgen, verschilt. Waar een zelfstandige premaster gevolgd wordt in de periode na het afronden van de bachelor en de start van de master, wordt een ingedaalde premaster gevolgd tijdens de bachelor. De doorstroomminor biedt studenten tijdwinst en kostenbesparing. Dat laatste omdat er geen extra collegegeld verschuldigd is; de student staat immers al ingeschreven aan een bachelor. Een ingedaalde premaster heeft daarnaast ook een oriënterende functie. In gesprekken en uit enquêtes die gehouden zijn onder coördinatoren van schakelprogramma's werd voor doorstroomminoren herhaaldelijk gewezen naar Kies Op Maat (KOM)⁴. Ook komt het voor dat bachelorstudenten in het wo zich tijdens de bachelorfase voorbereiden op een master, vaak door extra vakken te volgen of een specifieke minor aan een andere opleiding te volgen. Vaak zijn dit individuele maatwerktrajecten die in de administraties buiten beeld blijven. Door het volgen van specifieke vakken of extra vakken tijdens de initiële bachelor kan ook een wo-bachelorstudent zich kwalificeren voor een master.

Het rapport is geordend langs twee perspectieven: dat van de schakeltrajecten en van de schakelstudenten. De volgende vragen komen in het onderzoek aan de orde:

Schakeltrajecten (hoofdstuk 2):

1. Hoeveel schakelprogramma's worden er in het wo aangeboden?
2. Hoeveel ingedaalde schakeltrajecten worden er in het hbo aangeboden?
3. Hoe ontwikkelt het aantal schakeltrajecten zich?
4. In welke mate en op welke wijze wordt er binnen en tussen instellingen samengewerkt?
5. Hoeveel EC omvatten schakelprogramma's?
6. Wat zijn de kosten van schakelprogramma's voor instellingen?
7. Hoe zijn de schakelprogramma's vormgegeven en wat zijn overwegingen om voor een bepaalde manier van aanbieden te kiezen?
8. Door wie zijn de schakelprogramma's ontwikkeld?
9. Hoe verloopt de toelating en selectie bij schakeltrajecten?
10. Ontvangen schakelstudenten een certificaat na afronding van het schakeltraject en geeft dit toegang tot een of meerdere masteropleidingen?

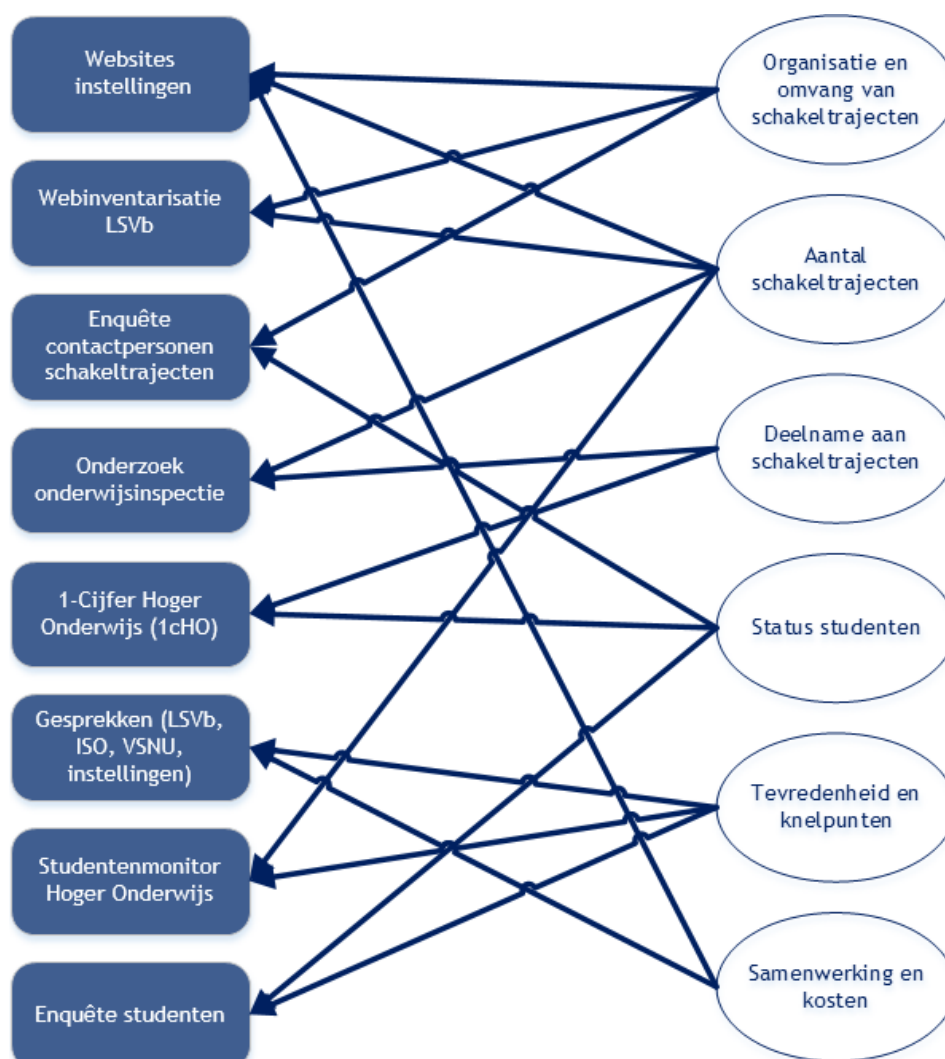
4 KOM is een website waarop modules (en dus ook doorstroomminoren) worden weergegeven met als doel de mobiliteit van studenten te verhogen. Op deze website is ook een deel van het aanbod van doorstroomminoren te vinden. KOM zorgt eveneens voor de verrekening van de kosten. Men zegt hierover op de website 'Voor de deelnemende instellingen faciliteert Kies Op Maat de verrekening. Zonder dat de student er iets van merkt verrekenen de gast- en thuisinstelling de kosten van het onderwijs dat wordt afgenomen. Kies Op Maat zorgt er daarnaast voor dat studenten zich in de meeste gevallen kosteloos en via eenvoudige procedures kunnen inschrijven bij een andere instelling. Ze zijn via Kies Op Maat er ook van verzekerd dat de thuisinstelling de behaalde EC opneemt in het curriculum'. Slechts een deel van de hogeronderwijsinstellingen neemt deel aan KOM, namelijk Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool van Amsterdam, Windesheim, Open Universiteit, De Haagse Hogeschool, Avans Hogeschool, NHL Hogeschool, Saxion, Hogeschool Utrecht, Hanzehogeschool Groningen, Hogeschool Leiden, HZ University of Applied Sciences, Zuyd Hogeschool, Aeres Hogeschool, Stenden Hogeschool, Christelijke Hogeschool Ede, Universiteit Twente, Van Hall Larenstein, Fontys Hogescholen, HAS Hogeschool, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, HKU, Thomas More Hogeschool en de Politieacademie. KOM wordt momenteel beheerd door Studiekeuze123 en is een initiatief van de instellingen. Op de website van Kies op Maat is aangegeven dat 'Via de website van Kies Op Maat het gezamenlijke onderwijsaanbod wordt gepubliceerd, zodat studenten een ruimere keuze krijgen. Kies Op Maat zorgt er daarnaast voor dat studenten zich in de meeste gevallen kosteloos en via eenvoudige procedures kunnen inschrijven bij een andere instelling. Ze zijn via Kies Op Maat er ook van verzekerd dat de thuisinstelling de behaalde EC opneemt in het curriculum. Voor de deelnemende instellingen faciliteert Kies Op Maat de verrekening. Zonder dat de student er iets van merkt verrekenen de gast- en thuisinstelling de kosten van het onderwijs dat wordt afgenomen.'

Schakelstudenten (hoofdstuk 3):

11. Hoe heeft de instroom in de wo-bachelor zich ontwikkeld?
12. Hoe heeft de instroom in de master zich ontwikkeld?
13. Hoe heeft het aantal schakelstudenten zich de afgelopen vijf jaren ontwikkeld?
14. Wat is het profiel van de schakelstudent?
15. Hoe worden schakelstudenten ingeschreven?
16. Wat zijn de belangrijkste redenen dat studenten wel of juist niet kiezen voor een master?
17. Hoe tevreden zijn schakelstudenten over het schakelprogramma en welke knelpunten ervaren studenten in het schakelprogramma?

2.3 Geraadpleegde bronnen

Omdat de verantwoordelijkheid voor schakeltrajecten bij de instellingen ligt en rechten van schakelstudenten niet of nauwelijks wettelijk zijn vastgelegd (behoudens de hoogte van het collegegeld), is er ook weinig informatie beschikbaar over de organisatie van en de deelname aan schakeltrajecten. Een goede proxy van de stand van zaken kan alleen worden verkregen door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken op consistentie (triangulatie). De volgende bronnen zijn gebruikt en met elkaar vergeleken:

Het 1 Cijfer Hoger Onderwijs (1cHO)

Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van gegevens uit 1-Cijfer-Hoger-Onderwijs (1cHO). Het 1cHO is een (geanonimiseerd) register van inschrijvingen in het hoger onderwijs dat benut wordt voor het genereren van beleidsinformatie. Het 1cHO is een extract uit het Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs (CRIHO). Hierin staan alle inschrijvingen en examens van studenten in het bekostigd hoger onderwijs (hogescholen en universiteiten). De instellingen voor hoger onderwijs verstrekken informatie over inschrijvingen van studenten aan het CRIHO, beheerd door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). DUO registreert deze gegevens en vult deze aan met informatie afkomstig uit het GBA. In het 1cHO zijn attributen aan de gegevens van het CRIHO toegevoegd volgens een eenduidige definitie, bijvoorbeeld het eerste jaar dat een student is ingeschreven in het hoger onderwijs, het eerste jaar in het type hoger onderwijs, etc.

Webinventarisatie

Voor dit onderzoek is gestart met een webinventarisatie. Voor de webinventarisatie zijn de masters in het wetenschappelijk onderwijs (wo) als uitgangspunt genomen. De websites van alle wo-masters waaraan in het studiejaar 2015-2016 studenten stonden ingeschreven (ongeacht of er schakelprogramma's worden aangeboden) zijn bekeken. De postmasters zijn buiten beschouwing gelaten. Deze lijst is aangevuld met een aantal niet-bekostigde masters. De masters die aan hogescholen worden verzorgd (HvA, Hanzehogeschool, NHTV) zijn eveneens buiten beschouwing gelaten. In totaal zijn de websites van 699 masters bekeken. Er is per master een inventarisatie gedaan van informatie die wordt aangeboden op websites van universiteiten over schakeltrajecten. In dezelfde periode is eveneens een inventarisatie gemaakt van informatie die hogescholen aanbieden over doorstroomtrajecten naar een wo-master. Hiervoor is een selectie gemaakt van hbo-bacheloropleidingen van waaruit veel studenten doorstromen naar een wo-master. In de webinventarisatie is gekeken naar:

- of er een schakeltraject is dat toegang biedt tot deze master;
- of het schakeltraject toegang biedt tot een specifieke master of tot meerdere masters;
- hoe het schakeltraject georganiseerd is;
- welke toelatingseisen gelden voor het schakeltraject;
- voor welk type student het schakeltraject is bedoeld;
- hoe schakelstudenten worden geregistreerd;
- in hoeverre er sprake is van maatwerk;
- wat de omvang is van het schakeltraject in EC en studieduur;
- welk tarief geldt voor het schakeltraject;
- of er een samenwerking is met andere ho-instelling(en).

Inspectiebestand

De inspectie enquêteerde in 2014 alle ho-instellingen en verzamelde op instellingsniveau informatie over het aantal schakeltrajecten en de wijze waarop deze georganiseerd zijn. De hbo- en wo-databestanden zijn in geanonimiseerde vorm beschikbaar gesteld voor dit onderzoek en gebruikt als referentie voor de informatie die we vonden in de webinventarisatie. Omdat het inspectieonderzoek geaggregeerde informatie op instellingsniveau genereerde, was het niet bij alle thema's zonder meer mogelijk om beide onderzoeken met elkaar te vergelijken.

Survey onder opleidingen

Tijdens de webinventarisatie zijn emailadressen verzameld van contactpersonen van schakeltrajecten. Deze personen hebben een link ontvangen naar een internetenquête. De enquête bevatte vragen over de organisatie van de premasters en overwegingen die hieraan ten grondslag lagen alsook vragen over deelname en kosten. De resultaten uit het onderzoek van de inspectie zijn vergeleken met de resultaten uit de webinventarisatie. In totaal zijn 300 contactpersonen van deze masteropleidingen uitgenodigd. Voor 113 masteropleidingen zijn enquêtes geheel of gedeeltelijk ingevuld, een respons van 38 procent.

De resultaten uit deze enquête zijn vooral gebruikt om de aantallen schakelstudenten en de vormgeving van schakelprogramma's die uit andere bronnen zijn gehaald, te valideren.

Inventarisatie LSVb

Ook de LSVb heeft het aanbod van premasters via websites van instellingen geïnventariseerd. Deze inventarisatie dateert uit 2016. De uitkomsten van deze inventarisatie zijn beschikbaar gesteld en betrokken in dit onderzoek. De LSVb hanteerde een andere insteek dan in dit onderzoek. Waar de LSVb alleen zocht naar premasters bevat dit onderzoek een inventarisatie van masters die premasters aanbieden. Beide bronnen bieden een schat aan informatie en zijn op relevante onderdelen met elkaar vergeleken.

Survey onder studenten

Uit het studentenpanel dat beheerd wordt door ResearchNed is een grote groep studenten en oud-studenten aangeschreven. Aan deze studenten is gevraagd of zij een schakeltraject volgen of hebben gevolgd. Aan huidige en voormalige bachelorstudenten is de vraag voorgelegd waarom zij wel of niet gekozen hebben of kiezen voor een master. Van alle studenten die een schakeltraject volgen, is gevraagd naar de organisatie van het traject en hun oordeel over het traject (tevredenheid en knelpunten). Ongeveer 70.000 studenten zijn aangeschreven. Binnen twee weken was (na één rappel) een bruto respons bereikt van 10.032 (14%)⁵. Hiervan zijn 9.495 records meegenomen in de analyses.

Studentenmonitor hoger onderwijs

Uit de databestanden van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs zijn de premasters/schakelstudenten geïdentificeerd⁶. Dit waren (gepooled over studiejaar 2012-2013 tot en met 2015-2016) bijna 500 schakelstudenten. Voor deze groep is gekeken naar de tevredenheid over de opleiding, hun studiegedrag en studiesucces alsmede naar een aantal achtergrondkenmerken. Deze gegevens zijn vergeleken met de resultaten uit de studentenenquête en de resultaten van de analyses op basis van het 1CHO.

2.4 Structuur van het rapport

In de volgende hoofdstukken worden per onderdeel van het onderzoek de resultaten integraal beschreven vanuit de verschillende bronnen. In hoofdstuk 3 wordt het aanbod van schakelprogramma's beschreven en wordt ingegaan op de organisatie van de schakeltrajecten; hoofdstuk 4 doet verslag van de deelname, de achtergrond en de oordelen van studenten alsook van redenen waarom studenten al dan niet voor een master kiezen. Alle tabellen zijn opgenomen in de bijlage (hoofdstuk 5).

5 Deze relatief lage respons is mede gevolg van de uitnodigingsmail waarin het onderwerp van het onderzoek werd gecommuniceerd; als zodanig functioneerde ook de uitnodigingsmail als een preselectie voor de enquête.

6 Studenten konden hun status invullen. Hierbij was ook een categorie 'premaster/schakelstudie' opgenomen.

3 Aanbod en organisatie van schakelprogramma's

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven die betrekking hebben op het aantal schakeltrajecten en de organisatie ervan. Hiervoor is met name geput uit de resultaten van de webinventarisatie, aangevuld met de informatie uit de enquête die uitgezet is onder instellingen, het inspectieonderzoek, en de inventarisatie die gehouden is door de LSVb. De vier bronnen die gehanteerd worden om het aantal en de organisatie van schakeltrajecten te achterhalen zijn verschillend van aard. De inventarisatie van de LSVb bevat informatie over schakeltrajecten, los van de masters. De inventarisatie van de inspectie heeft een geaggregeerd overzicht per instelling opgeleverd en mist de nuances van de opleidingen. De webinventarisatie die door ResearchNed is uitgevoerd heeft de masteropleidingen als uitgangspunt en is beperkt tot informatie die beschikbaar is op de websites en daarmee soms fragmentarisch. De enquête onder instellingen geeft hieraan wel verdieping, maar werd ingevuld door contactpersonen van 113 masters. De cijfermatige informatie is waar mogelijk aangevuld en geduid met gesprekken die zijn gevoerd met contactpersonen bij opleidingen en medewerkers van de VSNU.

3.2 Hoeveel schakelprogramma's worden er in het wo aangeboden?

In de webinventarisatie vonden we bij 394 van de 923 wo-masters (43%) expliciet de vermelding van de mogelijkheid een schakeltraject te volgen om toegang te krijgen tot de masteropleiding (zie tabel 2 in de bijlage). Dit is in lijn met de 351 schakeltrajecten die gevonden zijn door de LSVb (waarbij het mogelijk is dat één premaster toegang geeft tot meerdere masteropleidingen) en de 418 schakeltrajecten uit het onderzoek van de inspectie in 2014. Samenvoegingen van masters tussen 2011 en 2015 alsook de optie dat meerdere masters één schakelprogramma kunnen aanbieden zorgt voor verschillen in aantallen gevonden trajecten. Grofweg kunnen we concluderen dat er sprake is van gemiddeld 25 schakelprogramma's per instelling (variërend van ongeveer 10 tot meer dan 70). Als gekeken wordt naar de verhouding masterprogramma's en schakelprogramma's dan kan geconcludeerd worden dat vooral de technische universiteiten, met name Twente en Eindhoven, (verhoudingsgewijs) veel schakeltrajecten organiseren in vergelijking met het aantal masteropleidingen dat zij aanbieden en dat in Groningen en Utrecht (kwantitatief) veel schakelprogramma's worden aangeboden. Het meest duidelijke voorbeeld is de Technische Universiteit Eindhoven waar voor 21 van de 22 masteropleidingen een schakelprogramma bestaat. De Universiteit Maastricht, Wageningen University en Universiteit van Amsterdam hebben verhoudingsgewijs weinig masteropleidingen met een schakelprogramma.

3.3 Hoeveel ingedaalde schakeltrajecten worden er voor hbo-studenten aangeboden?

In het onderzoek is ook gekeken naar ingedaalde schakeltrajecten (doorstroomtrajecten of doorstroomminoren) in het hbo. Uit het 1CHO bestand zijn hiervoor de directe doorstromers vanuit de hbo-bachelor naar de wo-master geselecteerd van 2011 tot en met 2015 (zie ook verderop in paragraaf 4.4). Dit geeft informatie over welke hbo-bachelors doorstromen naar een wo-masteropleiding zonder tussenjaar. Zo'n vijftien procent van de schakelstudenten is doorgestroomd naar een master via een ingedaald traject, is de schatting. Daarnaast bezochten we de websites van 544 hbo-bacheloropleidingen van waaruit studenten direct zijn doorgestroomd naar een wo-master. Bij deze opleidingen is nagegaan of er informatie beschikbaar was over doorstroomtrajecten naar een wo-master. Dit bleek bij ongeveer dertig procent (163 van de 544) het geval. Van de 163 trajecten worden er 115 expliciet verzorgd door een universiteit in de vorm van een doorstroomminor of een andersoortig traject dat wordt aangeboden via een universiteit. De onderwijsinspectie komt in 2014 tot vergelijkbare aantallen. Zij onderzochten 37 hbo-instellingen, waarvan er 24 hogescholen schakeltrajecten organiseerden. Het aantal schakeltrajecten destijds kwam volgens de onderwijsinspectie op 168, in onze webinventarisatie vonden we 163 trajecten. Ook aan de hbo-studenten is gevraagd of er vanuit hun hbo-bacheloropleiding mogelijkheden zijn om door te stromen naar een wo-master (tabel 3, bijlage).

Bijna de helft geeft aan hiervan niet op de hoogte te zijn. In totaal veertien procent zegt dat er geen mogelijkheden zijn. Vier van de tien hbo-studenten geven aan dat er doorstroommogelijkheden zijn. Een kwart zegt dat er opties zijn binnen de eigen hogeschool; elf procent geeft aan dat er binnen een andere hogeschool mogelijkheden zijn en achttien procent noemt (ook) trajecten binnen het wo.

3.4 Hoe ontwikkelt het aantal schakeltrajecten zich?

Uit de enquête blijkt dat de meeste contactpersonen geen goed zicht hebben op hoe het aantal schakeltrajecten in hun opleiding zich de laatste vijf jaren ontwikkeld heeft (zie tabel 4 in de bijlage). Van de groep die er wel zicht op heeft, geeft meer dan de helft aan dat er weinig verandering is geweest of in een aantal gevallen een stijging van het aantal trajecten. Vergeleken met de aantallen die de inspectie vond, lijkt er sprake te zijn van een lichte daling (van 418 naar 394 in het wo en van 168 naar 163 in het hbo). Dit kan mogelijk ook te maken hebben met samenvoegingen in de laatste drie jaren van opleidingen in de sector Techniek (hbo) en Taal en Cultuur (wo), waardoor wellicht ook schakelprogramma's zijn geïntegreerd. Ook met het oog op de komende vijf jaar blijkt het voor veel contactpersonen moeilijk in te schatten hoe het aantal schakeltrajecten zich precies zal ontwikkelen. Voor zover contactpersonen binnen de opleiding hier zicht op hebben, verwachten ze dat het in de toekomst stabiel zal blijven. Als er verandering verwacht wordt, betreft dit in de meeste gevallen een stijging en dan met name in het aantal doorstroomminoren dat aangeboden wordt in het hbo: trajecten die hbo-studenten kunnen volgen in hun minorruimte (doorgaans door wo-instellingen verzorgd). Eén van de contactpersonen omschrijft de verklaring achter de verwachte trend naar meer doorstroomminoren als volgt:

Er zitten hoge kosten voor de opleidingen verbonden aan een schakelprogramma. Wij verwachten dat er dus nog meer afspraken met andere universiteiten en hbo-instellingen worden gemaakt m.b.t. minors en majors, zodat studenten minder hoeven te schakelen. Op nationaal niveau verwacht ik meer alternatieve deficiëntie-oplossingen, de internationale studenten zullen moeten blijven schakelen.

Een andere contactpersoon licht toe waarom er weinig verandering te verwachten is:

Ik verwacht niet dat wij meer schakelprogramma's zullen gaan aanbieden zolang we ook niet meer masterprogramma's in ons departement hebben.

Dat het aantal schakeltrajecten naar verwachting redelijk stabiel is, wil overigens niet zeggen dat het aantal schakelstudenten niet verandert. Daarover meer in paragraaf 4.4.

3.5 In welke mate en op welke wijze wordt er binnen en tussen instellingen samengewerkt?

Een klein deel van de masteropleidingen met een schakeltraject heeft dit georganiseerd samen met andere masteropleidingen binnen de eigen instelling. In deze gevallen geeft het schakeltraject toegang tot meerdere masters. Ook in de gesprekken met instellingen hoorden we voorbeelden van samenwerking binnen afdelingen, bijvoorbeeld bij het uitdenken van de werkwijze en de opbouw van een schakeltraject. De daadwerkelijke opzet van de schakeltrajecten is echter veelal maatwerk omdat het resultaat van het schakeltraject immers aan moet sluiten op de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor de betreffende masteropleiding en soms zelfs binnen een masteropleiding, zoals één van de contactpersonen van een opleiding toelicht:

De diverse specialisaties binnen de master vereisen specifieke voorbereidende premastertrajecten. Wie toegang wil tot een bepaalde track krijgt een ander programma voorgeschreven dan iemand die een andere track wil doen.

Schakelprogramma's hoeven niet binnen dezelfde instelling georganiseerd te worden; er bestaan ook samenwerkingsverbanden tussen ho-instellingen. Bij elf masteropleidingen (aan vijf verschillende instellingen) met een schakelprogramma wordt op de website *expliciet* aangegeven dat er sprake is van een (structurele) samenwerking met een specifieke hbo-instelling. Dat kan soms het geval zijn bij één opleiding en hoeft niet per definitie te betekenen dat er een duurzame institutionele samenwerking is.

Bij in totaal 113 hbo-opleidingen (21 hbo-instellingen) wordt er op de website melding gemaakt van de samenwerking met een bepaalde universiteit. Dit aantal komt overeen met het aantal dat de inspectie in de inventarisatie vindt. De inspectie komt echter op een hoger aantal wo-instellingen dat samenwerkt met een hbo-opleiding: in totaal vindt zij er dertien.

Een voorbeeld is de samenwerking tussen de HvA en de UvA:

De HvA biedt voor een aantal masteropleidingen doorstroomminors aan die direct, of na een aanvullend schakelprogramma van 30 ECTS aan de UvA, toegang geven tot de masteropleiding. Op de site van de HvA vind je het totale minoraanbod. In sommige gevallen is het mogelijk het schakelprogramma al tijdens het vierde jaar van je hbo-opleiding te volgen.

De rechtenfaculteit van de universiteit Groningen werkt samen met de Hanze Hogeschool, Saxion Hogeschool, NHL Hogeschool en Windesheim.

Als je excellent bent kun je tijdens de HBO-Rechten opleiding al 30 credits van het schakelprogramma doen. Dit heet preschakelen. Dat programma bestaat uit de volgende vakken [...]. Je volgt het RuG-programma in je keuzesemester van de eerste helft van jaar 4 als zogenoemd bijvakstudent. Behaalde punten vallen onder de Vrije Keuzeruimte van je vierde jaar. Dit is een zogenoemde tweede inschrijving, waarbij je alleen aan de Hanzehogeschool collegegeld betaalt. Vervolgens kun je na het behalen van je HBO-Rechten diploma het resterende deel van het schakelprogramma volgen.

Op de website van de universiteit Groningen vinden we de volgende tekst:

Ben je een student HBO Fiscaal recht en economie, HBO Rechten aan de Hanze Hogeschool Groningen, NHL Leeuwarden (incl. Thorbecke), Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), Saxion of Windesheim. Dan kun jij misschien tijdens het laatste studiejaar al vakken uit het premaster programma aan de RUG volgen! Voor de voorwaarden en de te volgen procedure kun je contact opnemen met de coördinator van je hbo-opleiding. Als je door de coördinator van je eigen opleiding bent geselecteerd, geeft deze je naam aan ons door. Wij informeren je dan over de verdere procedure.

Ook Saxion en Universiteit Twente werken nauw samen in het aanbieden van de mogelijkheid om met een hbo-bachelordiploma in te stromen in een masteropleiding aan de universiteit. Op de website van Saxion is hierover het volgende te lezen:

Voor veel masteropleidingen geldt dat je een premaster programma moet volgen voordat je met de master kunt starten. Je toegangsmogelijkheden voor de masteropleidingen zijn afhankelijk van je hbo-diploma. Vaak worden aanvullende eisen gesteld voor Engels en wiskunde. Twee keer per jaar zijn er informatieavonden bij Saxion (september en februari) in samenwerking met de UT. Deze bijeenkomsten worden o.a. aangekondigd op sax.nu en MijnSaxion. Voor de UT geldt: per doorstroomminor kunnen de toelatingseisen verschillen. Kijk voor informatie over jouw doorstroomminor op de website van de UT of op www.kiesopmaat.nl. Saxion biedt haar studenten cursussen Engels en wiskunde (voor technische of niet-technische opleidingen) aan. Met het behalen van deze cursussen kun je voldoen aan de toelatingseisen van de UT.

Een andere vorm van samenwerking is de schakelzone Recht, een samenwerkingsverband op het terrein van rechtsgeleerdheid tussen de Open Universiteit en de Universiteit Utrecht, UvA en VU. Zij bieden schakelprogramma's met en zonder civiel effect, deels verzorgd door de OU en deel door de UvA:

Schakelzone Recht is het studieprogramma Rechten voor ambitieuze hbo'ers die de verdieping van hun opleiding combineren met andere werkzaamheden. Je bouwt voort op de juridische kennis die je reeds hebt opgedaan in je opleiding, maar leert deze op academische wijze te benaderen. Door het vergaren van juridische en academische vaardigheden ontwikkel je inzicht in de grondslagen en beginselen van het rechtssysteem, waardoor je ook in de toekomst in staat zal zijn te reflecteren en jouw kennis steeds te actualiseren. Een afgestudeerde hbo Rechtenstudent die een vrije master wil volgen aan de Open Universiteit, kan een schakel volgen van 30 EC. Een afgestudeerde hbo Rechtenstudent die een master met civiel effect wil volgen, heeft een schakel van ongeveer 80 EC (UU, UvA of VU) of 60 EC (OU) nodig. Een MER-afgestudeerde die een master wil volgen, moet eerst de Basis cursus recht volgen om tot de schakel te worden toegelaten. Daarna volgt een schakelprogramma van ruim 50 EC (UvA) of 60 EC (OU). De instelling die de desbetreffende master verzorgt, bepaalt omvang en inhoud van de schakel. Afhankelijk van de vooropleiding en de gewenste masteropleiding loopt de omvang van het schakelprogramma sterk uiteen, van 30 EC tot 80 EC. Alleen met de vooropleiding HBO Rechten kunnen studenten door het afronden van een master civiel effect verwerven. Civiel effect is nodig om advocaat, rechter of officier van justitie te kunnen worden. Een extra voorwaarde daarvoor is dat de schakel tenminste 60 EC telt.

3.6 Hoeveel EC omvatten schakelprogramma's?

Minder dan vijf procent van de schakelprogramma's heeft een omvang van meer dan 60 EC. Daarnaast schatten we dat ongeveer 45 procent van de programma's 30 of minder EC omvat. Dat houdt in dat de helft van de schakeltrajecten een omvang heeft van tussen de 31 en 60 EC. We kunnen hieruit concluderen dat ruim 95 procent van de schakeltrajecten in het wo een omvang heeft van ten hoogste 60 EC (zie tabel 8 in de bijlage). Het komt dus zelden voor dat een schakelprogramma meer dan 60 EC beslaat (5%) en de schakelstudent voor een deel van het programma instellingscollegegeld betaalt. We zien op dit punt grote consistentie tussen de geraadpleegde bronnen. Een belangrijke toevoeging hierbij is dat voor ongeveer één op de drie schakeltrajecten geldt dat de exacte omvang afhankelijk is van het profiel en de deficiënties van de student in kwestie, aldus contactpersonen van schakeltrajecten. Uit de webinventarisatie van de LSVb is gebleken dat bij tien procent van de schakeltrajecten *expliciet* op de website wordt vermeld dat het programma individueel op de student wordt afgestemd en dat ongeveer vijf procent van de schakeltrajecten variabel is. Uit één van de interviews kwam dit ook naar voren. Daar bestond een mogelijkheid voor het volgen van een minor tijdens de bachelor en/of het volgen van een premaster. In totaal moeten studenten 45 EC aan programma volgen. De student (hbo of wo) kiest zelf of ze dit deels tijdens de bachelor en deels via de premaster doet (30 EC + 15 EC), of volledig via de premaster (45 EC).

Met de minor kunnen studenten bepaalde vrijstellingen krijgen voor het schakelprogramma van 30 EC en zo sneller en goedkoper verder stromen. Voor de toekomst is het de bedoeling om de minor voor iedereen verplicht te maken. Het schakelprogramma is geen maatwerk. Er is een vast schakelprogramma dat afhankelijk van de gekozen richting in de master 30 of 45 EC aan een vastgesteld pakket aan vakken omvat. En dan maakt het niet uit of studenten die vakken in de minor doen of in het schakelprogramma. Als ze alle vakken gevolgd hebben, zijn ze toelaatbaar.

Ook in de vragenlijst onder opleidingen was maatwerk met regelmaat een onderwerp:

Door het specifieke interdisciplinaire karakter van de master is instroom vanuit andere opleidingen (wo of hbo) niet heel vanzelfsprekend en sterk afhankelijk van de invulling van de gevolgde bachelor en de persoonlijke keuze voor een masterspecialisatie. Het schakelprogramma wordt daarom altijd individueel en in overleg met de studieadviseur vastgesteld.

3.7 Wat zijn de kosten van schakelprogramma's voor instellingen?

In alle fasen van het onderzoek is gevraagd naar de kosten van de schakelprogramma's. De conclusie is dat men over het geheel genomen noch op centraal, noch op decentraal niveau een goed inzicht kan geven in de feitelijke kosten. Dit heeft te maken met de organisatie van de trajecten: een traject waarbij sprake is van 'aanschuifonderwijs' is goedkoper dan een traject dat speciaal voor schakelstudenten is ingericht. Ook de schaal (omvang, grootte in aantal studenten) en de verhouding tussen reguliere studenten en schakelstudenten van de opleiding spelen een rol van betekenis.

Op de 'werkvloer' ervaart men geen evident hoge financiële of personele belasting als gevolg van het aantal schakelstudenten. In de enquête onder opleidingen kon geen enkele respondent een valide inschatting maken van de kosten per student. De marginale kosten⁷ zijn, zo is gebleken uit additionele gesprekken met contactpersonen van schakeltrajecten, gering. Wel wordt opgemerkt dat de kosten afhankelijk zijn van de inrichting van het schakelprogramma. Als schakelstudenten meedraaien in het reguliere bachelorprogramma (en dat gebeurt in veel gevallen) zijn de kosten niet hoog. Daarnaast vonden we voorbeelden van verrekeningen met het hbo in het geval van ingedaalde premasters die als minor door het wo worden aangeboden. Lang niet altijd vindt een dergelijke verrekening plaats. Als het gaat om een enkele student, zijn de administratieve lasten hiervan niet in overeenstemming met de opbrengsten. Overigens voorziet KOM (Kies op Maat) in een geautomatiseerde verrekening van zowel kosten als EC (zie ook voetnoot 4 op pagina 16). Niet alle instellingen maken gebruik van deze faciliteit.

⁷ Marginale kosten geven het bedrag aan waarmee de totale kosten van een universiteit toenemen als men één extra student in het systeem opneemt.

Ook ten aanzien van de ontwikkel- en uitvoeringskosten voor instellingen is er weinig informatie gegeven of aangetroffen. Uit een van de interviews kwam naar voren dat de uitvoeringskosten beperkt zijn indien schakelstudenten vakken van het reguliere bachelorprogramma doorlopen. De geïnterviewde zegt hierover:

Qua kosten zitten de extra kosten vooral in de extra werkgroepen die georganiseerd worden omdat ze verder in het reguliere programma meedraaien. En er moet een iets grotere collegezaal geregeld worden. Voor een half jaar zijn er voor tien vakken wellicht zes met werkcolleges en die hebben allemaal een aparte student-assistent nodig voor een paar duizend euro (assistent 5 à 6 uur per week voor een groep, 40 uur voor het hele vak: 350/400 uur aan werkcollegeassistentie). Dus dat is op de totale kosten van de faculteit relatief weinig, vooral omdat er geen aparte docenten worden ingehuurd. Voor de minor die we verzorgen wordt niets in rekening gebracht bij het hbo. Het wordt gezien als een investering: er zijn echt een paar heel goede studenten doorgestroomd naar de master waar nu ook een paar goede promovendi via het hbo hiernaartoe zijn gekomen.

In een ander interview wordt opgemerkt:

Er zijn afspraken met de [...] Hogeschool: we krijgen een onderwijsvergoeding voor de indalers. Verder heb ik geen zicht op de kosten van de reguliere premasters. Ze draaien in principe mee met reguliere bacheloropleidingen. We hebben daarom weinig extra kosten. Er moet wel tijd geïnvesteerd worden door docenten en in overkoepelende coördinatie, tentamens nakijken en dergelijke. We hebben nooit precies uitgerekend wat de extra kosten zijn.

Een financieel expert van een van de universiteiten geeft de volgende kostenberekening:

Bij een van onze faculteiten werkt men met een model waarin docenturen worden toegewezen aan vakken en studenten. Dat gebeurt ook voor de premastervakken. Enkele vakken zijn er alleen voor de premasterstudenten, in de meeste gevallen gaat het echter om aanschuifvakken. Deze faculteit is alfa/gamma en grootschalig. Bij de aanschuifvakken zitten gemiddeld genomen 90 premasterstudenten. Door voor de hele universiteit te extrapoleren, inclusief een correctie voor kleinschaligheid en bèta-onderwijs, zijn de totale lasten voor het premasteronderwijs te benaderen. Voor onze universiteit komt het neer op zo'n € 5.000 per schakelstudent. In deze berekeningen zijn de medische premasterstudenten niet meegenomen.

Met de universiteiten is gesproken over de kosten van schakeltrajecten⁸. Voor de feitelijke kosten van schakelstudenten verwijst men naar de hoogte van het opleidings specifieke instellingscollegegeld dat wordt gecommuniceerd via de websites van de afzonderlijke universiteiten. Het instellingscollegegeld is kostendekkend en kan beschouwd worden als een goede indicatie voor de kosten van schakelstudenten. De universiteiten achten het zeker niet wenselijk om de kosten van schakelstudenten te berekenen op basis van marginale kosten. In de systematiek van de Rijksbijdrage vindt geen onderscheid plaats tussen typen studenten. Het ligt daarom, aldus de universiteiten, niet voor de hand om dit wel te doen voor schakelstudenten. Een dergelijke rekenmethode doet geen recht aan de integrale kosten die er zijn. Daarnaast wijzen universiteiten er met klem op dat een verdere maximering van het collegegeld voor schakelstudenten door de overheid, zonder compensatie, consequenties kan hebben voor de beleidskeuzes die universiteiten maken ten aanzien van schakelstudenten en dat dit het risico in zich kan hebben op verschuivingen in de strategie die afzonderlijke universiteiten hanteren.

De universiteiten verzoeken daarom het ministerie om schakelstudenten mee te laten tellen voor de Rijksbegroting en op te nemen in het macrokader, het bedrag dat op de begroting van het ministerie van OCW is gereserveerd voor het wo. Vervolgens moeten de schakelstudenten ook meewegen bij de verdeling van het budget over de universiteiten, zodat het geld ook daadwerkelijk terecht komt waar deze schakelstudenten hun opleiding volgen en er een stimulans is om deze programma's aan te (blijven) bieden. De universiteiten zien het als een belangrijke maatschappelijke taak om de doorstroom binnen het onderwijs adequaat te faciliteren.

⁸ Dit gesprek vond plaats tijdens de bijeenkomst van de Commissie Financiële Aangelegenheden van de VSNU op 27 januari 2017.

Indien alle schakelstudenten op dit moment bekostigd zouden worden (exclusief studenten die een ingedaald traject hebben gevolgd en gecorrigeerd voor de omvang in EC) schatten we dat een eventuele bekostiging de universiteiten samen ruim 41 mln.⁹ extra zou opleveren (zie tabel 1).

Tabel 1: Schatting van de kosten van schakeltrajecten op basis van voor EC gecorrigeerde aantallen

	Ongewogen aantal		Gewogen aantal 30 EC of minder ²⁾		Gewogen aantal 31 EC of meer ³⁾	
	Aantal	Kosten (€)	Aantal	Kosten (€)	Aantal	Kosten (€)
Hbo ingedaald ¹⁾	1.034					
Wo-bachelor geen diploma	4.051	27.547	1.823	6.198	2.228	15.151
Contractstudent	2.010	13.668	905	3.075	1.106	7.517
Uitgevallen studenten (schatting 20%) ⁴⁾	1.774	12.063	798	2.714	976	6.635
Totale kosten gewogen (€ 41.290)	8.869	(53.278)⁵⁾		11.988		29.303

- 1) Ingedaalde trajecten zijn niet meegenomen in de kosten omdat deze studenten reeds bekostigd worden.
- 2) Kosten zijn berekend door het aantal te vermenigvuldigen met het aandeel dat een traject van 30 EC of minder volgt (45%) en dit aantal te vermenigvuldigen met de helft van het bedrag per student (€ 3.400).
- 3) Kosten zijn berekend door het aantal te vermenigvuldigen met het aandeel dat een traject van 31 EC of meer volgt (55%) en dit aantal te vermenigvuldigen met het volledige bedrag per student (€ 6.800).
- 4) Het betreft hier een schatting van een uitval van 20% op basis van de resultaten uit dit onderzoek. Hiermee komt het aantal schakelstudenten totaal op 8.869 (7.095 + 1.774 uitval).
- 5) Dit zijn de kosten als alle studenten voor 1 zouden meewegen, dus niet gecorrigeerd voor de omvang van het traject in aantal EC.

Deze cijfers zijn berekend op basis van de verderop in het rapport opgenomen aantallen. Het betreft enerzijds het aantal schakelstudenten dat in 2015-2016 voor het eerst is ingestroomd in een wo-master en anderzijds de schakelstudenten die het schakelprogramma niet succesvol hebben afgerond of niet zijn doorgestroomd naar een master. Een ruwe schatting is dat het hier 20 procent betreft van alle studenten die zijn begonnen met een schakeltraject.

Het is de vraag in hoeverre we kunnen verwachten dat bij bekostiging van schakelstudenten de toestroom, de doorstroom en de kwaliteit vergelijkbaar is met de huidige situatie. Dit hangt ook af van de mate waarin mogelijk voorwaarden gesteld worden aan bekostiging (bijv. het afronden van een master). Afhankelijk van keuzes die instellingen maken, kunnen toekomstige kosten in de praktijk anders (hoger of wellicht lager) uitvallen. Instellingen geven aan dat zonder bekostiging de continuïteit, het aanbod en de kwaliteit van schakelprogramma's in het geding kan komen. Het bekostigen van schakelprogramma's kan aldus ook consequenties hebben voor keuzes die instellingen maken ten aanzien van het aanbod (eventueel een groter of breder aanbod), de kwaliteit (mogelijk meer maatwerk) en de inrichting (mogelijk minder aanschuifonderwijs) van de trajecten. Daarnaast wordt het voor studenten financieel aantrekkelijker om te kiezen voor schakelen. Bekostiging kan daarmee een aanzuigende werking hebben op studenten die voorheen vanwege financiële redenen of twijfel aan hun capaciteiten afzagen van een dergelijk traject. Dit heeft het risico in zich dat de uitval groter wordt. In hoeverre dit gecompenseerd wordt door accenten die instellingen leggen, zal de toekomst uitwijzen.

3.8 Hoe zijn de schakelprogramma's vormgegeven en wat zijn overwegingen om voor een bepaalde manier van aanbieden te kiezen?

Schakeltrajecten die aan de universiteit gevolgd kunnen worden, zijn meestal losse trajecten (zie tabel 9 in de bijlage). In zestien procent van de gevallen kan het programma, dat verzorgd wordt door een wo-instelling, in zijn geheel of deels ook tijdens de hbo-bachelor gevolgd worden. Een schakelprogramma dat deels tijdens de hbo-bachelor in de minorruimte gevolgd kan worden, staat bijvoorbeeld als volgt op de website:

⁹ Deze cijfers zijn gebaseerd op de aantallen die zijn weergegeven in tabel 14 op pagina 52. Deze aantallen worden besproken in paragraaf 4.4.

Goede en gemotiveerde hbo-studenten kunnen al tijdens hun hbo-opleiding starten met de premaster, om zo tijd en kosten te besparen. Tijdens deze vooruitgeschoven premaster kun je voor 30 EC aan cursussen volgen uit het volledige premaster programma.

Soms bestaat de mogelijkheid om het schakeltraject al tijdens de wo-bachelor te volgen. Dit is bijvoorbeeld als volgt omschreven op een website:

In principe kun je [tot deze master] worden toegelaten met iedere wo-bachelor, mits je door de selectieprocedure komt. Voor de Nederlandstalige track en voor Nederlandse studenten in de Engelstalige track geldt dat zij tijdens hun bachelor een pakket van 30 EC uit de minor [...] moeten hebben gevolgd (of vergelijkbare vakken aan een andere universiteit).

Bij iets meer dan de helft van de schakelprogramma's in het hbo is het mogelijk om deze te volgen als een hbo-minor. Een schakelprogramma dat deels tijdens de hbo-bachelor in de minorruimte gevolgd kan worden staat bijvoorbeeld als volgt op de website:

Aan het begin van het vierde jaar volg je een zogenaamde minor van 30 studiepunten. Je kunt bijvoorbeeld kiezen voor de doorstroom-minor. Deze minor biedt de [...] samen met de [...] aan. Je kunt daarna in één jaar je master [...] halen. Met deze masterclass kun je binnen vijf jaar een bachelor- en mastertitel behalen en volg je tijdens je hbo-opleiding dus al colleges op de universiteit.

Daarnaast is een derde van de programma's (ook) geïntegreerd in de hbo-bachelor op een andere manier, zoals een excellent hbo-bachelorprogramma. Dit is bijvoorbeeld als volgt omschreven op de website:

Vanaf september 2016 start de [...] een universitaire route. Wanneer jij deze route volgt, loop je stage op een academische opleidingsschool en volg je in je laatste jaar op de [...] een universitaire premaster aan de [...]. Aansluitend kun je de eenjarige master op de universiteit volgen.

In sommige gevallen wordt op de website van een hogeschool verwezen naar schakeltrajecten aan een universiteit. Een voorbeeld hiervan is te vinden op een website van een hbo-instelling:

Wil je na je hbo-studie nog verder doorstuderen? Dit is mogelijk na het behalen van je diploma [...] aan een van de opleidingen van het [...]. Je kunt een verkort programma (schakeljaar) aan de [...] volgen, voordat je aan je master begint. Uiteraard kun je ook doorstromen naar andere universiteiten binnen Nederland. Je kunt een traject kiezen dat in het verlengde ligt van je hbo-opleiding.

De inhoud van het schakeltraject (zie tabel 10 in de bijlage) bestaat in de meeste gevallen uit een selectie van vakken uit het reguliere bachelorprogramma en waar nodig aangevuld met specifieke vakken voor de schakelstudenten uit het hbo (veelgenoemde voorbeelden: wetenschappelijk schrijven, statistiek, onderzoeksmethodiek).

Ook iets meer dan de helft van de studenten geeft aan dat het schakeltraject een los traject is op de universiteit (zie tabel 11 in de bijlage). Ongeveer een vijfde van de studenten volgt het schakeltraject als onderdeel van de master. Het is onduidelijk hoe dit in dit geval georganiseerd is. De overige studenten geven aan dat het schakeltraject onderdeel is van de huidige of van een andere bachelor.

In de enquête onder contactpersonen van masteropleidingen is gevraagd welke overwegingen ten grondslag liggen aan de huidige manier waarop het schakeltraject is georganiseerd. Hieruit blijkt dat de kwaliteit van het schakelprogramma het belangrijkste is bij de organisatie van een premaster. Ook het veronderstelde niveau van schakelstudenten uit het hbo bij de start van het programma is belangrijk voor de wijze waarop het schakeltraject georganiseerd wordt (zie tabel 12 in de bijlage). De contactpersonen van de opleidingen konden een toelichting geven op hun antwoord. Uit de toelichting blijkt dat diverse overwegingen een rol hebben gespeeld. De aard van de overwegingen hangt samen met de aard of specifieke kenmerken van de masteropleiding.

Contactpersonen geven bijvoorbeeld ter toelichting dat het belangrijkste doel van het schakeltraject is om te kwalificeren en voor te bereiden op de master. De organisatie van de premaster moet daarom gericht zijn op of garant staan voor het redelijkerwijs kunnen bereiken van het eindniveau van de daaropvolgende master.

Wij wilden de studenten echt laten ervaren hoe het is om bij ons te studeren, soms in relatief grote groepen in tegenstelling tot de groeps grootte op het hbo. Ze ervaren dat het beste door samen met onze eigen studenten in de zaal te zitten.

Een mix van inhoudelijke overwegingen en beheersbaarheid van de kosten wordt als volgt toegelicht:

In de samenstelling van het schakelprogramma is met name gekeken naar het bestaande aanbod bachelor vakken en welke van deze vakken voor hbo-doorstromers belangrijk zijn om bij te spijkeren. Er is niet zozeer gekeken naar de organisatie van dit vakkenpakket of studeerbaarheid. Het is lastig terug te halen wat de precieze overwegingen zijn geweest aangezien het programma al lang bestaat op deze faculteit. Het lijkt mij dat een uitgangspunt geweest zou kunnen zijn om zo min mogelijk kosten te maken voor dit programma, maar zeker weet ik dit niet.

Waarbij naast de kostenbesparing ook kwalitatieve winst gehaald kan worden, aldus deze persoon:

De veranderende regels voor de schakel- of doorstroomprogramma's hebben ons genoodzaakt om de programma's nogmaals zeer precies door te lichten op het wegwerken van concrete deficiënties die tot problemen leiden bij directe instroom in de master. Alhoewel de aanleiding extern was (onduidelijke financiering) is de uitkomst een inhoudelijke verbetering van de schakel- en doorstroomprogramma's, en is het wo-schakelprogramma ook gelijkgesteld met een wo-minor (dus al tijdens een niet-verbante bachelor te volgen) en een programma dat ook als 'bijvakstudent' als hbo-minor is te volgen (dus al tijdens een verbante hbo-opleiding, hoewel hier praktische hindernissen te nemen zijn).

In bijna de helft van de gevallen wordt na afronding van het schakeltraject een certificaat of bewijs van afronding uitgereikt. Van de studenten is 40 procent niet op de hoogte van het feit dat er een certificaat wordt uitgereikt. Zowel contactpersonen van instellingen als de studenten (ongeveer 70% à 80%) geven aan dat het schakelprogramma toegang biedt tot één specifieke master. Volgens één op de vijf contactpersonen geeft het schakelprogramma ook toegang tot andere masters.

3.9 Door wie zijn de programma's ontwikkeld?

De meeste schakeltrajecten worden door universiteiten verzorgd: ruim 75 procent van de schakeltrajecten die recht geven op toetreding tot een master, worden verzorgd door wo-instellingen. Een klein deel van de schakeltrajecten wordt door de hbo-instellingen verzorgd (9%), zo blijkt uit de webinventarisatie. Van 25 schakeltrajecten (16%) is onbekend of dit door een hbo- of wo-instelling wordt verzorgd.

De verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de schakeltrajecten ligt volgens de contactpersonen van schakelprogramma's meestal bij de masteropleiding. Volgens een kwart van de contactpersonen ligt de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de schakeltrajecten bij de wo-bacheloropleiding. Slechts twee procent van de contactpersonen geeft aan dat deze verantwoordelijkheid bij de hbo-bacheloropleiding ligt. Ongeveer twaalf procent van de contactpersonen geeft aan dat de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de premaster ergens anders ligt dan bij de master-, wo-bachelor- of hbo-bacheloropleiding. De contactpersonen noemen bijvoorbeeld de examencommissie en de betreffende faculteit als verantwoordelijke voor het niveau van schakeltrajecten. Ook is het mogelijk dat zowel een masteropleiding als een wo-bacheloropleiding verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van de premaster.

De verantwoordelijkheid voor de examinering ligt volgens 61 procent van de contactpersonen bij de wo-bacheloropleiding. Ongeveer een kwart geeft aan dat deze verantwoordelijkheid bij de wo-masteropleiding ligt. Volgens 23 procent van de contactpersonen ligt de verantwoordelijkheid voor examinering ergens anders. Bijvoorbeeld bij de examencommissie of de faculteit waaronder het schakeltraject valt.

3.10 Hoe verloopt de toelating en selectie bij schakeltrajecten?

Wettelijk is vastgesteld dat schakelen voor het wegwerken van deficiënties binnen redelijke termijn mogelijk moet zijn. Om dit te realiseren, worden bij veel schakelprogramma's ingangseisen gesteld.

Deze ingangseisen zijn tevens een zorgpunt van de studentenbonden, temeer omdat aanvullend op het schakelprogramma soms ook nog aanvullende eisen voor instroom in de master worden gesteld. Volgens de studentenbonden is er een trend om de selectiecriteria steeds strenger te maken. De studentenbonden geven als mogelijke verklaring dat instellingen niet voor deze studenten worden betaald en dat enige mate van zekerheid dat een student het redt in de master nodig is. Het is wel belangrijk om er alert op te blijven dat studenten die zeer gemotiveerd zijn een kans krijgen en niet bij voorbaat uitgesloten of ontmoedigd worden. In dit onderzoek is daarom gevraagd naar de ingangseisen voor de schakelprogramma's.

Deze paragraaf beschrijft de toelating tot schakeltrajecten. Hierbij tekenen we aan dat er sprake is van veel variatie en dat de praktijk niet eenvoudig in tabellen is te vatten. Om toe te treden tot deze schakeltrajecten zijn in sommige gevallen door universiteiten eisen gesteld. Bij nagenoeg alle schakelprogramma's wordt met name de toegang voor hbo-bachelorstudenten expliciet benoemd. De toegang voor wo-bachelorstudenten wordt expliciet genoemd in 73 procent van de gevallen. Soms moeten studenten een specifieke opleiding gevolgd hebben of een opleiding die verwant is aan de gewenste masteropleiding. Bij een klein deel van de programma's worden minder strenge eisen gesteld aan de vooropleiding; een diploma van een willekeurige wo- en/of hbo-bacheloropleiding volstaat dan. De opleiding van schakelstudenten uit het hbo moet over het algemeen verwantschap hebben met de beoogde masteropleiding. Bij een kwart van de schakeltrajecten wordt de richting van de hbo-bachelor niet expliciet genoemd. Studenten met een wo-bachelor of -master worden vaker toegelaten met een opleiding uit een niet-verwante studierichting (resp. 47% en 50%). Dertien procent van de trajecten staat alleen open voor een specifieke hbo-bacheloropleiding. Hiervoor hebben universiteiten en hogescholen regionale afspraken gemaakt.

In het kader van de samenwerking tussen Saxion en de UT zijn er afspraken gemaakt over de doorstroom van Saxionstudenten naar UT-masteropleidingen tijdens de hbo-opleiding in de vorm van doorstroomminoren.

Het informatiegehalte verschilt per universiteit en soms ook per faculteit of opleiding. Sommige websites bevatten een duidelijk overzicht van premasters. Op andere websites wordt verwezen naar een studieadviseur waarmee men contact kan opnemen.

Er zijn veel variaties in de praktijk. Onderstaand een voorbeeld van een schakeltraject met aanvullende toelatingseisen.

Het premastertraject voor de opleidingen van de faculteiten der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde en Rechtsgeleerdheid wijkt af van de overige premasters. Om in februari 2017 te kunnen starten met een van de premasterprogramma's van FEWEB dien je te beschikken over een voldoende score op de GMAT en een uiterlijk op 31 januari 2017 afgeronde hbo-bachelor.

Bij een andere opleiding troffen we een omgekeerd beeld aan: daar is de toelating versoepeld en de selectie tijdens het schakeltraject strenger geworden:

De toelatingseisen voor de meeste premasterprogramma's zijn de afgelopen jaren versoepeld. Alle studenten met een afgeronde NVAO geaccrediteerde hbo-opleiding van 240 EC kunnen instromen in een groot deel van onze premasterprogramma's. Daarentegen zijn de eisen die we stellen tijdens je premasterjaar strenger geworden. Veel zal dus afhangen van je eigen inzet. Je hebt immers zelf de meeste invloed op je studiesucces.

Bij de Wageningen Universiteit (WUR) zijn er vooral maatwerkoplossingen:

Het is niet mogelijk om je aan te melden voor het premaster schakelprogramma, je kunt je alleen aanmelden voor het masterprogramma. Als je niet direct toelaatbaar bent tot het masterprogramma, kan de toelatingscommissie besluiten je toe te laten tot het premaster schakelprogramma, om de deficiënties in je vooropleiding weg te werken. De vakken die in het schakelprogramma worden opgenomen, worden vastgesteld door de toelatingscommissie, in samenspraak met de studieadviseur. Informatie over de vakken kun je terugvinden in de studiegids.

Eén van de contactpersonen van een masteropleiding licht de keuze om de selectie te verzwaren als volgt toe:

Sinds we de strengere selectie hebben ingevoerd (cijfergemiddelde voor hbo-instromers) en de mogelijkheden om reeds eerder als student de geschiktheid te testen (via de minoren en invulling keuzevakruimte), is het rendement van de premastergroep studenten enorm gestegen (ruim 85% haalt het certificaat binnen het studiejaar).

Ook in de doorstroomminoren die door hbo en wo gezamenlijk verzorgd worden, is op een aantal websites informatie te vinden over toelatingseisen voor deze variant:

Tijdens je hbo-opleiding Bouwkunde kun je een hbo-doorstroomminor bij de Faculteit Bouwkunde volgen, zodat je na afronding gelijk kan beginnen aan de universitaire masteropleiding Architecture, Urbanism and Building Sciences aan de TU Delft. Niet alle hbo-opleidingen bieden de doorstroomminor aan. Het programma heeft een intensief karakter omdat het hbo-studenten in een relatief korte periode de breed georiënteerde, wetenschappelijke- en ontwerpgestuurde werkwijze van de opleiding Bouwkunde eigen laat maken. De hbo-doorstroomminor richt zich daarom op excellente en gemotiveerde hbo-studenten.

In een interview met één van de contactpersonen wordt het belang van de selectie in doorstroomminoren eveneens benadrukt. Als de doorstroomminor niet met goed gevolg zou worden afgerond, mist de student deze 30 EC en zorgt dit voor studievertraging.

Ook de meerderheid van de schakelstudenten geeft aan dat er aan bepaalde voorwaarden moest worden voldaan om toegelaten te worden tot het schakeltraject. Vaakst genoemd zijn een specifiek bachelordiploma, motivatie en studiecijfers (zie tabel 13 in de bijlage).

Na afronding van een premaster is het een logische stap om door te stromen naar de master. Afhankelijk van de masteropleiding kan het zo zijn dat er kwaliteitseisen aan de aankomende studenten worden gesteld. Deze eisen kunnen mogelijk ook (deels) gelden voor studenten die een schakeltraject hebben afgerond. Uit de resultaten van dit onderzoek komt naar voren dat ruim driekwart van de studenten na afronding van een premaster zonder extra eisen kan doorstromen naar de master. Ongeveer vijftien procent van de studenten geeft aan dat de universiteit aanvullende eisen heeft gesteld aan de toelating tot de master, naast de afronding van de premaster. Een veelvoorkomende eis is een toets Engels of een specifiek taalbeheersingsniveau Engels.

3.11 Conclusie

Het aantal schakelprogramma's in Nederland ligt rond de 400. In veel gevallen worden de zelfstandige schakeltrajecten gecombineerd met een 'ingedaalde' doorstroomminor die hbo-studenten tijdens hun bachelorfase kunnen volgen. We vonden 163 van dergelijke doorstroomminoren waarvan er zeven van de tien verzorgd worden door een universiteit. De combinatie van beide trajecten of de zelfstandige premaster geven toegang tot de master. In het onderzoek zijn veel configuraties aangetroffen waarbinnen vaak voor verschillende groepen studenten maatwerkroutes worden aangeboden, overigens meestal in de vorm van 'aanschuifonderwijs'. Dit houdt in dat de schakelstudenten, of het nu minoren betreft of premasters, aanschuiven bij reguliere bachelorvakken. Driekwart van alle schakeltrajecten wordt verzorgd door een universiteit. Wat betreft ontwikkel- en uitvoeringskosten de meest beheersbare variant, mits de verhouding schakelstudenten/bachelorstudenten hiervoor geschikt is. De ontwikkeling komt veelal voor rekening van de masteropleiding; de examinering gebeurt onder verantwoordelijkheid van de bacheloropleiding. Onder invloed van de harde knip en de daarmee samenhangende meer bewuste keuze van studenten voor een master alsook vanwege de toestroom van buitenlandse studenten is het aantal schakelstudenten relatief stabiel gebleven. In de toekomst verwacht men zeker geen daling, maar ook geen enorme stijging.

Diverse instellingen werken met elkaar samen. Deze samenwerking is vooral regionaal (zoals bijv. de samenwerking Universiteit Twente-Saxion of UvA-HvA), maar ook zien we disciplinaire samenwerkingsverbanden. Voorbeeld is de schakelzone Recht, een samenwerkingsverband op het terrein van rechtsgeleerdheid tussen de Open Universiteit en de Universiteiten Utrecht, UvA en VU. Er zijn weinig duurzame samenwerkingsverbanden aangetroffen op instellingsniveau. De meeste samenwerkingsverbanden manifesteren zich op het niveau van de faculteit of de opleiding.

De schakelprogramma's hebben een omvang van 30 EC of minder (45%) of van 31 tot 60 EC (50%). Een schakeltraject van 60 EC houdt in dat studenten maximaal ongeveer € 2.900 collegegeld betalen. Voor een traject van 30 EC betalen studenten het evenredige deel van het wettelijk collegegeld (€ 950). Op basis van de informatie die aangetroffen is op de websites van de instellingen concluderen we dat instellingen zich houden aan de wettelijke regelingen.

De kosten van schakeltrajecten zijn afhankelijk van de vormgeving ervan. Op de werkvloer ervaren medewerkers niet altijd een grote belasting, zeker niet als het aanschuifonderwijs betreft en de opleiding qua schaalgrootte de schakelstudenten gemakkelijk kan opvangen. Universiteiten geven aan dat keuzes die men maakt ten aanzien van het aanbod en de vormgeving van schakelprogramma's afhankelijk zijn van de bekostiging ervan. Het volledig bekostigen van schakelstudenten komt naar schatting neer op een jaarlijkse kostenpost van ruim 41 mln. Dit is inclusief schakelstudenten die uitvallen of niet doorstromen naar een master.

Wettelijk is vastgesteld dat schakelen voor het wegwerken van deficiënties binnen redelijke termijn mogelijk moet zijn. Dit geeft ruimte om te selecteren bij toelating tot het schakeltraject. Dit gebeurt dan ook in de praktijk. De selectie richt zich bij drie van de vier schakeltrajecten op de verwantschap tussen het bachelordiploma en de beoogde master. Daarnaast wordt geselecteerd op motivatie, studiecijfers en specifieke vaardigheden zoals Engels en wiskunde. Voor driekwart van de schakelstudenten geldt dat zij, mits het schakelprogramma succesvol is afgerond, zonder meer toegang hebben tot de master. In de gevallen waarin aanvullend wordt geselecteerd bij toelating tot de master, is de Engelse taalbeheersing het meest voorkomende criterium.

4 Deelname en typering van schakelstudenten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het perspectief van de studenten geschetst. Ook hier is gebruikgemaakt van alle bronnen die beschikbaar waren. Niet alleen wordt verslag gedaan van de doorstroom van hbo naar wo; ook doen we een schatting van het aantal en het type schakelstudenten op basis van de inschrijfbestanden. Daarnaast gaan we nader in op de wijze waarop studenten worden ingeschreven. In voorbereidende gesprekken die de onderzoekers hadden met ISO en LSVb hebben de twee studentenbonden zorgen geuit over de positie van schakelstudenten die worden ingeschreven als contractstudent. Deze studenten hebben geen recht op studiefinanciering/studievoorschot en kunnen geen gebruik meer maken van de ov-kaart. Ook is het mogelijk dat ze tijdelijk de studentenhuisvesting moeten verlaten omdat daarvoor een inschrijving als voltijdstudent vereist is. Naar de mening van de studentenorganisaties doet dit probleem zich vooral voor bij de schakelstudenten die vanuit het hbo instromen. Voor wo-studenten is het soms wel mogelijk om de bachelorinschrijving iets langer aan te houden en binnen dat kader extra vakken te volgen die noodzakelijk zijn voor instroom in de master. Studentenorganisaties noemen een adequate voorbereiding in het hbo als voor de hand liggende oplossing om aan deze knelpunten voor hbo-bachelors tegemoet te komen. Een hbo-student kan door middel van een zo'n doorstroomtraject tijdens de hbo-bachelor al starten met academische vakken. Bijkomend voordeel is volgens de studentenbonden de oriënterende functie van een dergelijk traject. Studenten selecteren daarmee immers ook zichzelf: de groep die echt wil, gaat door; de groep die het tegen vindt vallen of niet kan wennen aan de andere manier van werken, meldt zich niet aan.

4.2 Hoe heeft de instroom in de wo-bachelor zich ontwikkeld?

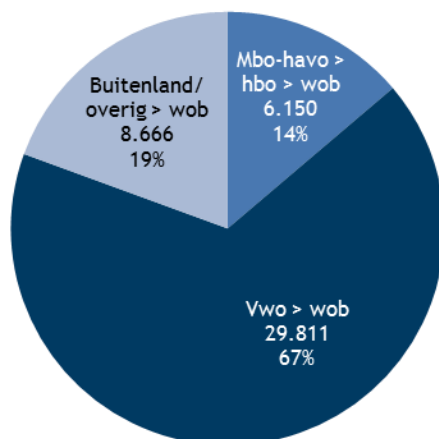
De totale instroom in de wo-bachelor is relatief stabiel sinds 2011. Jaarlijks starten ongeveer 45.000 studenten voor het eerst met een wo-bacheloropleiding. De doorstroom van hbo naar wo is mogelijk via verschillende routes. De meest voorkomende route is die van vwo naar een wo-bachelor. Daarnaast kunnen studenten vanuit het hbo doorstromen naar een wo-bachelor. Tot voor kort bestond er een toelatingsrecht van een hbo-propedeuse tot een wo-bachelor. Om de uitval van de studenten die met een hbo-propedeuse doorstromen naar een wo-bachelor terug te dringen, hebben studenten met ingang van het studiejaar 2013-2014 geen automatisch recht meer om van een hbo-propedeuse over te stappen naar een universitaire bachelor¹⁰. Universiteiten mogen hiervoor nadere toelatingseisen stellen. Vanuit een afgeronde hbo-bachelor kan een student ook instromen in een wo-bachelor. Daarnaast is er een stroom van buitenlandse studenten. In het geval van de doorstroom van een afgeronde hbo-bachelor naar een wo-bachelor geldt de opleiding als een tweede bachelor en vallen studenten onder een andere bekostigingssystematiek¹¹. Ten aanzien van de collegegeldsystematiek is er voor schakelstudenten een uitzondering gemaakt. Met ingang van 2017-2018 betalen deze studenten voor een traject van 60 EC of minder maximaal het wettelijk collegegeld. Tot 2017-2018 betalen studenten voor het deel tussen 31 en 60 EC maximaal tweemaal (het evenredige deel van) het wettelijk collegegeld.

Een andere groep die van hbo naar wo doorstroomt, zijn studenten met een vwo-achtergrond die na één jaar hbo overstappen naar het wo. Deze groep is op basis van de vooropleiding feitelijk toelaatbaar in de wo-bachelor en is in deze paragraaf opgenomen in de groep vwo > wo-bachelor.

10 De uitval onder deze studenten was dermate hoog dat het automatisch toelatingsrecht is afgeschaft. De instelling mag zelf bepalen of een hbo-propedeuse voldoende is of dat er een selectie moet plaatsvinden of aanvullende eisen moeten worden gesteld.

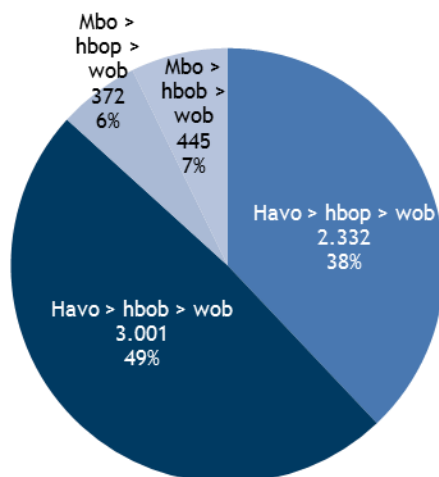
11 De bekostiging van deze tweede graden is per 1 januari 2011 komen te vervallen met de invoering van de Wet versterking besturing. Deze wet beperkt voor studenten die na 1 september 1991 aan een studie in het hoger onderwijs zijn begonnen de aanspraak op het wettelijk collegegeld tot één bachelor- en één masteropleiding. Uitzonderingen zijn er binnen de sectoren onderwijs en gezondheidszorg. Voor een tweede bachelor c.q. master betalen studenten instellingscollegegeld. Het instellingscollegegeld heeft minimaal de hoogte van het wettelijk collegegeld en kent geen maximum. Instellingen mogen de hoogte zelf bepalen.

Om na te gaan hoe de doorstroom verloopt, is een analyse gedaan op het 1cHO. Hierbij is allereerst nagegaan wat de omvang is van de doorstroom van het hbo naar een wo-bachelor. Van degenen die voor het eerst zijn ingeschreven in een wo-bachelor (op basis van de definitie verblijfsjaar type ho binnen soort ho=1) is gekeken naar de opleidingshistorie van de student, zowel in het voortgezet onderwijs als in het hoger onderwijs. Er is gekeken naar de hoofdschrijvingen binnen het domein hoger onderwijs en naar behaalde diploma's in het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs. De conclusie is allereerst dat van de eerstejaars in de wo-bachelor bijna twee derde afkomstig is uit het vwo (figuur 1). In 2015 is veertien procent van de instroom in een wo-bachelor afkomstig uit het hbo met een havo- of mbo-vooropleiding. Negentien procent komt uit het buitenland of via een ander traject.

Figuur 1: Typering van de instroom in de wo-bachelor naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)

Wanneer we alleen kijken naar de veertien procent die afkomstig is uit het hbo met een havo- of mbo-achtergrond (in 2015 betrof het 6.150 studenten), dan zien we dat vooral studenten met een havo-achtergrond kiezen voor een wo-bachelor¹² (figuur 2).

Figuur 2: Typering van de instroom in de wo-bachelor vanuit het hbo naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)

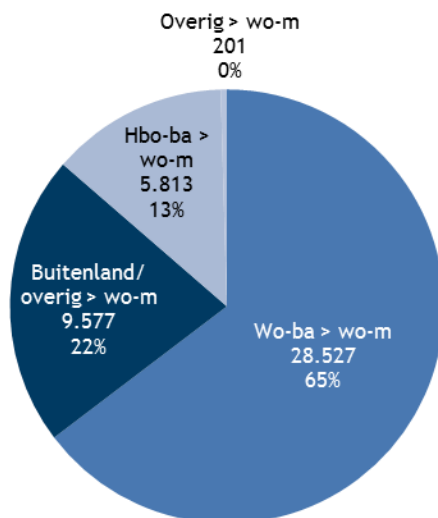
12 Een enkele student stroomde door vanuit een hbo-master of ander traject. Deze zijn ondergebracht bij de bachelors; het betreft bij havisten ongeveer 30 studenten per jaar en bij mbo minder dan tien studenten.

De verhouding mbo-havo is 15/85. Van de totale wo-bachelordeelname door havisten, heeft ruim de helft een hbo-bachelordiploma, de rest komt via een hbo-propedeuse. Alle exacte aantallen per jaar zijn weergegeven in tabel 5 (bijlage). Conclusie is dat het vooral voor havisten een aantrekkelijke route is en dat er sprake is van een relatief stabiel beeld door de jaren heen. Tussen 2011 (instroom in 2011-2012 in de wo-bachelor) en 2015 (instroom in 2015-2016 in de wo-bachelor) is de doorstroom van hbo-p naar een wo-bachelor, ondanks het feit dat er geen toelatingsrecht meer is, stabiel gebleven op ongeveer zes procent (ongeveer 2.700 studenten in 2015) van de totale wo-bachelorinstroom. De leeftijd van studenten met een mbo- of havo-achtergrond die zonder bachelordiploma doorstromen naar het wo is logischerwijs lager (gem. 20,9) dan dezelfde groep die met een bachelordiploma doorstroomt (23,6). Met name in de randstad, aan de Universiteit Utrecht, Universiteit Leiden, Erasmus Universiteit, UvA en VU, zien we relatief veel bachelorinstroom van studenten met een havo- of mbo-achtergrond en een hbo-propedeuse (zie tabel 6 in de bijlage).

4.3 Hoe heeft de instroom in de master zich ontwikkeld?

Naast instroom in de wo-bachelor is ook gekeken naar het type student dat doorstroomt naar een hbo- of wo-master. Uit de administraties is hiervoor een selectie gemaakt van hoofdschrijvingen (domein ho) en het eerste jaar dat een student stond ingeschreven in een master (hbo en wo: o.b.v. verblijfsjaar type ho binnen soort ho = 1). De deelname aan een hbo-master is relatief gering: daar starten jaarlijks (stabiel) tussen 4.500 en 5.000 studenten met een master. (figuur 8 bijlage) toont de verdeling van de instroom naar vooropleiding studenten. Acht van de tien hbo-masterstudenten heeft een achtergrond in de hbo-bachelor.

Figuur 3 toont de instroom in de wo-master. Deze is de afgelopen jaren fors toegenomen: van 35.000 (2010) naar ruim 44.000 (2015) studenten per jaar. In het studiejaar 2015-2016 was van de totale instroom in de wo-master in totaal 65 procent afkomstig uit een wo-bachelor; dertien procent kwam uit een hbo-bachelor en 22 procent uit een overig traject (waarvan een groot deel met een buitenlandse vooropleiding).

Figuur 3: Typering van de instroom in de wo-master naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)

Van alle wo-masterinstroom uit een Nederlandse wo-bachelor is 85 procent afkomstig uit het vwo; zes procent komt via de route havo > wo-bachelordiploma en de overige groep via een andere route (bijv. via een buitenlandse vooropleiding en een Nederlandse wo-bachelor).

Van alle wo-masterinstroom uit een hbo-bachelor (in 2015 in totaal 4.813 masterstudenten) is 23 procent afkomstig uit het vwo; 59 procent komt via de route havo > hbo-bachelordiploma en tien procent via een mbo > hbo-bachelordiploma. In de categorie overige trajecten valt een kleine groep studenten die met een wo-master, hbo-master, wo-propedeuse, hbo-propedeuse of een associate degree instromen (in 2015-2016 zijn dit 201 studenten). In de volgende paragraaf gaan we na welke van deze studenten een schakeltraject heeft gevolgd.

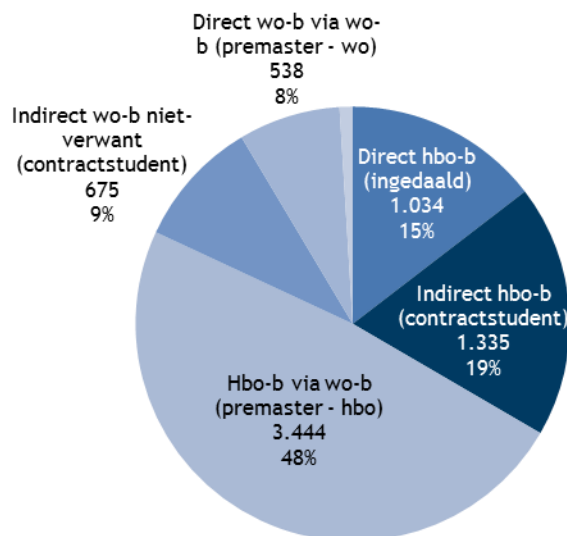
4.4 Hoe heeft het aantal schakelstudenten zich de afgelopen vijf jaren ontwikkeld?

Schattingen over het aantal schakelstudenten lopen uiteen (rapport inspectie, DUO). Dit komt onder andere omdat het niet wordt geadmistreerd in de landelijke administraties. De inspectie komt op gemiddeld bijna 450 schakelstudenten per instelling (als we één outlier van meer dan 3.000 en twee van minder dan 10 buiten beschouwing laten). Dat zou voor de dertien reguliere universiteiten totaal ongeveer $13 \times 450 = 5.800$ schakelstudenten betekenen. De VSNU komt in 2015 tot een aantal van 7.500 volgens opgave van de instellingen, maar geeft aan dat dit waarschijnlijk een onderschatting is. In de Monitor Beleidsmaatregelen is een schatting gemaakt van ongeveer 6.000 schakelstudenten. Daar is gekeken naar de hbo-bachelors die een tweede aanpalende bachelor starten in het wo. Of dit allemaal schakelstudenten waren, wordt pas duidelijk als onderzocht kan worden of zij zonder wo-bachelordiploma zijn doorgestroomd naar een wo-master. Contractstudenten blijven in de administratie buiten beeld. Onderstaand is aan de hand van nadere criteria ook het aantal contractstudenten geschat.

Figuur 3 (over instroom in de master) bevat de informatie over de behaalde diploma's. Omdat een schakeltraject met een bachelorinschrijving niet opleidt tot een graad, is op basis van het 1CHO nagegaan welk traject de studenten hebben doorlopen voordat zij ingestroomd zijn in de wo-master. Uit figuur 3 wordt duidelijk dat er ruim 5.800 studenten met een hbo-bachelor zijn doorgestroomd naar een wo-master. In beginsel zijn deze studenten allemaal aan te merken als schakelstudenten die een (schakel)programma hebben doorlopen, binnen de hbo-bachelor of als traject in het wo (bijv. als wo-bachelorstudent). Daarnaast kan er ook geschakeld worden vanuit de wo-bachelor (bijvoorbeeld naar een niet-verwante wo-master). We onderscheiden zes groepen. Alle schakelstudenten samengenomen, is de situatie in 2015 als volgt:

- een student staat na het behalen van zijn of haar hbo-bachelor enige tijd ingeschreven in een wo-bachelor en stroomt daarna (zonder een wo-bachelordiploma behaald te hebben) door naar een wo-master; dit zijn de studenten die in het wo een premaster hebben gevolgd: het betreft hier met 48 procent het merendeel van de geïdentificeerde schakelstudenten;
- een student is met een hbo-bachelordiploma rechtstreeks en zonder tussenjaar ingestroomd in een wo-master: het is waarschijnlijk dat deze student zich in de hbo-bachelor heeft voorbereid op de wo-master en dus de toelating heeft behaald aan een ingedaald schakeltraject: het betreft hier 15 procent;
- een student staat na het behalen van het hbo-bachelordiploma één of twee jaren niet ingeschreven in het hoger onderwijs en stroomt na dit tussenjaar of deze tussenjaren door naar een wo-master; dit zijn mogelijk studenten die zich tussentijds als contractstudent hebben voorbereid op de wo-master: dit aandeel schatten we op 19 procent;
- een student met een wo-bachelor staat na het behalen van het diploma ingeschreven in een andere wo-bachelor en stroomt zonder hiervan een diploma te hebben behaald door naar een wo-master (8%);
- een student met een wo-bachelor stroomt na één of twee tussenjaren door naar een niet-verwante wo-master en heeft geen tweede bachelorinschrijving gehad; dit zijn mogelijk studenten die zich tussentijds als contractstudent hebben voorbereid op de wo-master (9%);
- tot slot rest een groep studenten die vanuit een buitenlandse vooropleiding via een niet afgeronde wo-bachelor instromen in de wo-master (1%).

Tabel 14 in de bijlage toont de indeling van studenten in categorieën. Onderstaande figuur (figuur 4) geeft een verkorte samenvatting van de hiervoor beschreven typen.

Figuur 4: Een schatting van het aantal schakelstudenten dat is ingestroomd in een wo-master (peiljaar 2015-2016)

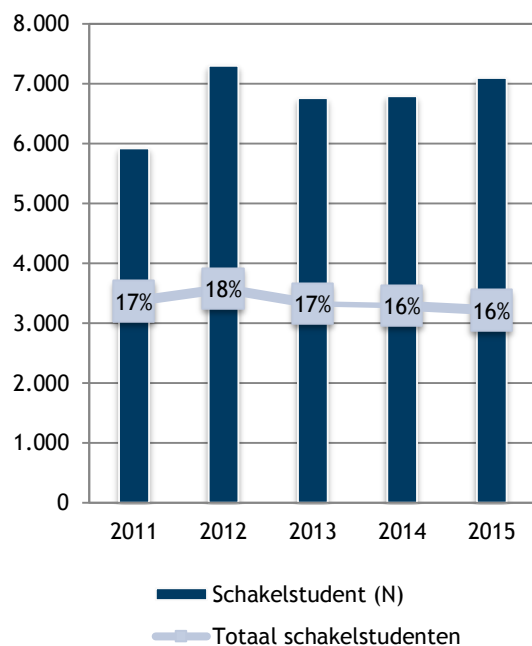
De werkwijze is nader beschreven in de bijlage (overzicht 1). Het aantal masterstudenten dat een schakeltraject gevolgd heeft, komt naar schatting op ongeveer 7.000, gemiddeld 540 per instelling. Hierbij tellen we alle 5.813 studenten die vanuit het hbo komen als schakelstudent plus de studenten die vanuit een wo-bachelor na een tussenjaar hebben geschakeld (dus een deel van de wo-bachelor > wo-master doorstromen). We moeten opmerken dat bepaalde groepen buiten beeld blijven c.q. niet als zodanig te identificeren zijn, namelijk (1) schakelstudenten die niet doorstromen naar de master; (2) buitenlandse studenten die een schakeltraject volgen en niet worden ingeschreven als bachelor; (3) studenten die zowel een ingedaald traject als een premaster hebben gedaan en (4) wo-studenten die een ingedaald traject hebben gedaan.

Op basis van deze analyses schatten we dat het aantal eerstejaars masterstudenten in 2015-2016 dat een schakeltraject heeft gevolgd zestien procent is¹³.

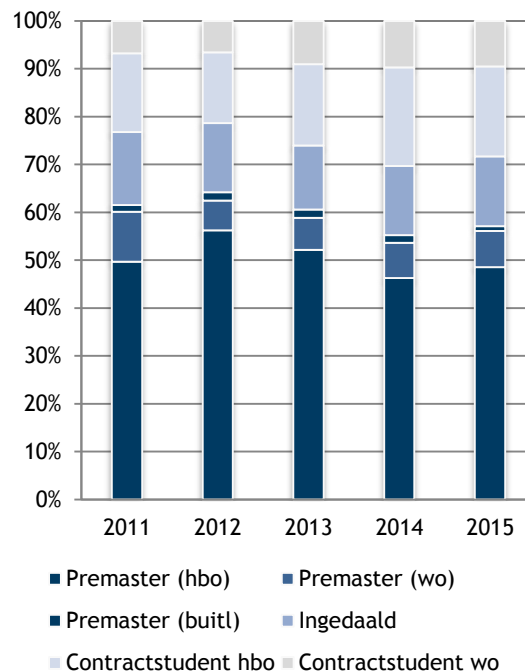
Figuur 5 toont de absolute aantallen uit het 1cHO alsook (een schatting van) het percentage schakelstudenten ten opzichte van alle masterstudenten. We maken hieruit op dat de laatste vijf jaren het aantal schakelstudenten iets fluctueert, doch de verhouding ten opzichte van alle masterstudenten (met uitzondering van 2012) relatief stabiel blijft. Figuur 6 laat zien dat (in 2015) de helft van de schakelstudenten die voor het eerst in de master instromen (56%) bestaat uit hbo-bachelors die een premaster (ingeschreven als wo-bachelor) hebben gevolgd.

Het aantal schakelstudenten is een schatting op basis van administratieve gegevens en komt, binnen marges waarvoor hiervoor een verklaring gegeven is, redelijk overeen met aantallen die ook door de onderwijsinspectie en VSNU zijn vastgesteld. In de Monitor Beleidsmaatregelen wordt op basis van het aandeel bachelorstudenten dat een tweede wo-bachelor gaat doen (wellicht, gezien het feit dat het om een verwante richting gaat) het aantal schakelstudenten geschat op 6.000 (dus de actuele verwante tweede studies van hbo-bachelor naar wo-bachelor). Ook daar blijft een groep buiten beeld, namelijk de schakelstudenten van wo-bachelor naar hbo-master.

13 De buitenlandse premasters (kleine groep) zijn hier opgenomen bij de wo-premasters.

Figuur 5: Schatting van het aantal schakelstudenten (N-linker as) en proportie van het totaal aantal masterstudenten (rechter as)

Figuur 6: Schakelstudenten verdeeld naar type schakelstudent

In het contact met de VSNU geeft men aan dat er geen eenduidige definitie en registratie van schakelstudenten bestaat, maar dat zij een schatting maken (volgens eigen opgave van de universiteiten) van ongeveer 7.500 schakelstudenten:

De VSNU heeft in maart 2016 bij universiteiten een opvraag gedaan naar aantallen schakelaars per 1 oktober van de drie meest recente studie jaren. Daaruit kwamen de volgende aantallen 2013/2014: 6.493; 2014/2015: 6.942 en 2015/2016: 7.262. Deze aantallen zijn een lage indicatie, omdat de opgave van enkele universiteiten later onvolledig bleek te zijn. De conclusie was dat in studiejaar 2016/2017 waarschijnlijk minimaal circa 7.500 schakelaars waren ingeschreven. Bovendien bleek achteraf dat de definitie van schakelstudent in onze opvraag niet helder was. Die vertroebeling betreft niet alleen de opvraag, maar ook het publieke debat. De scheiding tussen schakelaar en tweede studie is niet helder.

De hiervoor genoemde percentages zijn ook vergeleken met uitkomsten uit surveys. Er zijn resultaten van twee surveys gebruikt, namelijk de Studentenmonitor Hoger Onderwijs¹⁴ en de enquête die ten behoeve van dit onderzoek is uitgevoerd onder Nederlandse studenten en (oud-)studenten. We hebben uit deze surveys alleen de relatief homogene groep premasters genomen en hebben deze qua aantal vergeleken met de premaster uit het 1cHO voor zover zij een (bachelor)inschrijving hadden. Dan blijkt dat in de Studentenmonitor ruim tien procent van alle masterstudenten een premaster heeft gevolgd. In de analyses van het 1cHO komt alleen het percentage premasters (met een bachelorinschrijving¹⁵) op elf procent (zie ook tabel 15 in de bijlage). Dit laat een consistent beeld zien.

Een ruime meerderheid van de schakelstudenten heeft een hbo-achtergrond. Van alle schakelstudenten die op basis van het 1cHO gedefinieerd zijn, is 82 procent afkomstig uit het hbo. Dit beeld is redelijk stabiel door de jaren heen (zie voor details tabel 16 in de bijlage). Uit de analyses van het 1cHO komt naar voren dat de verhouding tussen schakelstudenten die een premaster gedaan hebben¹⁶ uit het hbo en het wo ongeveer 74/26 is. Uit de Studentenmonitor en de enquête die onder schakelstudenten (alleen premasters) is gehouden komt een vergelijkbaar beeld naar voren (75/25).

14 Er is gebruikgemaakt van een samengevoegde dataset van de jaren 2012-2013 t/m 2015-2016.

15 Contractstudenten zijn achterwege gelaten omdat deze groep in de Studentenmonitor niet benaderd wordt.

16 Ook hier is voor de vergelijkbaarheid alleen een selectie gemaakt van premasters.

Een deel van de schakelstudenten rondt het programma niet succesvol af of stroomt niet door naar een master. In interviews met contactpersonen van schakelprogramma's wordt een percentage tussen twintig en dertig procent genoemd. We concluderen dat het aantal schakelstudenten dat uit het 1cHO naar voren komt naar alle waarschijnlijkheid een onderschatting van het feitelijke aantal omdat bij de 1cHO-analyses is uitgegaan van degenen die werkelijk doorstromen naar de master. Acht van de tien contactpersonen geven in de enquête aan dat *bijna* alle studenten het programma succesvol afronden. Dit zien we ook terug in de studentenenquête: drie procent denkt het schakelprogramma helemaal niet succesvol af te ronden; gemiddeld schat men de kans op het succesvol afronden van het schakeltraject in met 80 procent. Deze kans wordt door studenten met een hbo-achtergrond lager ingeschat (78%) dan door studenten met een wo-achtergrond (83%). Voorzichtig concluderen we op basis van deze gegevens dat twintig procent wellicht niet gaat beginnen aan een master omdat ze het schakeltraject niet succesvol afronden of omdat ze uiteindelijk besluiten toch niet te starten met de master.

Zijn er verschillen tussen instellingen? Uit analyses op basis van het 1cHO komt naar voren dat Tilburg University, de Technische Universiteit Eindhoven, Universiteit Twente en de Vrije Universiteit Amsterdam verhoudingsgewijs veel schakelstudenten hebben (zie voor een totaaloverzicht tabel 17 in de bijlage). Op deze vier instellingen heeft meer dan twintig procent van de masterstudenten een schakeltraject gevolgd. Dat is bovengemiddeld vergeleken met het landelijke aandeel van zestien procent. Het percentage schakelstudenten (gerelateerd aan de totale instroom in de master) is minder dan gemiddeld bij de Erasmus Universiteit Rotterdam, Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Maastricht, Universiteit Leiden en de Technische Universiteit Delft.

Schakelstudenten vanuit het wo zijn evenredig vertegenwoordigd in researchmasters; schakelstudenten uit het hbo zijn ondervertegenwoordigd in researchmasters. Van alle studenten in een researchmaster heeft slechts drie procent geschakeld vanuit het hbo (bij de overige masters 13%) en drie procent vanuit het wo (bij de overige masters 3%).

Zoals gezegd kennen de masters een gemiddeld aandeel schakelstudenten van zestien procent. Van alle masters is het aandeel masterstudenten met een schakelverleden het hoogst in de sector Gedrag & Maatschappij (23% schakelstudenten in 2015, zie ook tabel 18 in de bijlage), gevolgd door Economie (21% schakelstudenten in 2015) en Landbouw (16%). Met uitzondering van de sector Landbouw, zijn dit grotendeels sectoren met een laag bekostigingsniveau. Er zijn (in 2015) relatief weinig schakelstudenten in de sector Gezondheidszorg (11%); daarnaast zien we ook een minder dan gemiddeld aandeel schakelstudenten in de sectoren Recht (10%), Techniek (12%) en Natuur (13%).

Van de hbo-schakelstudenten heeft de helft gekozen voor een traject binnen een andere sector dan de sector van de bachelor. In het wo is de definitie van schakelstudenten gebaseerd op het feit dat men doorstroomt naar een andere sector. Het spreekt daarom voor zich dat van alle de wo-schakelstudenten ruim 70 procent in de master koos voor een andere sector. Van de wo-schakelstudenten die via een tweede (niet-afgeronde) wo-bachelor naar de master zijn gegaan, koos één op de drie studenten voor een andere sector.

Van de alle schakelstudenten met een hbo-achtergrond die kiezen voor een andere sector in de master (50%), gaan de grootste stromen van:

- Economie naar Gedrag en Maatschappij (21%);
- Economie naar Recht (14%);
- Techniek naar Natuur (11%);
- Onderwijs naar Gedrag en Maatschappij (10%);
- Economie naar Taal en Cultuur (9%).

Van alle schakelstudenten met een wo-achtergrond die kiezen voor een andere sector in de master (70%), gaan de grootste stromen van:

- Taal en Cultuur naar Gedrag en Maatschappij (13%);
- Natuur naar Gezondheidszorg (8%);
- Gedrag en Maatschappij naar Economie (8%);
- Gedrag en Maatschappij naar Taal en Cultuur (6%);
- Sectoroverstijgend naar Gedrag en Maatschappij (6%);

In de vragenlijst voor opleidingen zijn vragen opgenomen over de ontwikkeling van het aantal schakelstudenten de afgelopen vijf jaren en de toekomstige ontwikkelingen. Het merendeel kon geen informatie geven over ontwikkelingen van de laatste vijf jaren noch kon men een inschatting maken over de toekomst. Degenen die hier wel zicht op hebben, geven aan geen grote ontwikkelingen te verwachten. Eventuele ontwikkelingen die men voor zich ziet, duiden eerder op een toename dan op een afname.

In een toelichting gaf men onder andere aan dat door de recessie van de laatste jaren studenten langer zijn gaan studeren. Daarnaast zijn studenten na de invoering van de harde knip steeds bewuster een keuze gaan maken voor een master. Hiermee wordt het steeds vanzelfsprekender om na de bachelor een master te gaan doen, ook voor hbo-bachelors. Doorstroom naar de master wordt aldus steeds meer een issue, zowel in de mindset van studenten als in de voorlichting die door zowel hbo- als wo-instellingen wordt gegeven. Ook ziet men een toename van instroom in schakeltrajecten vanuit de internationale markt (steeds meer masters zijn Engelstalig) en heeft ook Kies op Maat (zie ook pagina 16) een rol gespeeld in het op de kaart zetten van doorstroomminoren. Wel worden zorgen uitgesproken over het niveau van het hbo (dit kwam expliciet uit een van de toelichtende gesprekken naar voren) en de voorlichting die vanuit het hbo gegeven wordt over doorstroom naar een wo-master.

4.5 Wat is het profiel van de schakelstudent?

Om het profiel van schakelstudenten te duiden, zijn de schakelstudenten (met een hbo- en wo-achtergrond) op een aantal achtergrondkenmerken vergeleken met de overige hbo- en wo-bachelorstudenten. Deze cijfers zijn ontleend aan het 1cHO. Onder schakelstudenten met een wo-achtergrond zijn vrouwelijke studenten oververtegenwoordigd (zie voor de exacte cijfers tabel 21 in de bijlage). Dit zou kunnen betekenen dat vrouwen eerder kiezen voor een niet-aansluitende master via een schakeltraject of bewuster een master kiezen.

Bij schakelstudenten in het hbo zijn mannen en vrouwen nagenoeg gelijk verdeeld over beide groepen. Het aandeel vrouwen in schakeltrajecten neemt door de jaren heen licht toe (zie ook tabel 20 in de bijlage). De deelname van studenten met een migratieachtergrond aan schakeltrajecten blijft iets achter bij die van autochtone studenten. Het aandeel studenten met een migratieachtergrond (niet westers) is lager in de groep schakelstudenten dan in de groep overige bachelors. Voor studenten met een mbo-achtergrond is een schakeltraject niet vanzelfsprekend.

In schakeltrajecten zijn studenten met een mbo-opleiding ondervertegenwoordigd en schakelstudenten met een havo- en een ywo-achtergrond oververtegenwoordigd. Schakelstudenten in het wo hebben, vergeleken met overige wo-bachelorstudenten, vaker een ywo-achtergrond. De eindexamencijfers die studenten behaalden in het vo waren voor schakelstudenten hoger dan voor de overige bachelorstudenten. Schakelstudenten onderscheiden zich hiermee door betere resultaten in het voortgezet onderwijs. Dit zien we ook terug in de enquête onder schakelstudenten: als de schakelstudenten terugkijken op hun resultaten in het voortgezet onderwijs, geven ze vaker dan de gemiddelde hbo- en wo-bachelorstudent aan dat hun studieresultaten in het voortgezet onderwijs beter waren dan die van hun klasgenoten (zie tabel 21 in de bijlage). Ook het huidige studiegedrag van schakelstudenten is vergeleken met dat van andere studenten. Hier doemt een vergelijkbaar beeld op: schakelstudenten onderscheiden zich door een hoge motivatie en een hoge inzet. Aan de hand van deze indicatoren en de tijd die studenten besteden aan hun studie, kunnen we concluderen dat het hier meer dan gemiddeld gedreven studenten betreft.

De contractstudenten hebben een iets ander profiel dan de overige schakelstudenten. Tabel 22 (bijlage) toont de resultaten. De analyses zijn verricht op de typen studenten die op basis van het 1cHO zijn geïdentificeerd. In de groep contractstudenten zitten iets meer buitenlandse studenten (in 2015 6,5% tegenover 5,5% in de groep overige schakelstudenten). Daarnaast zien we in de groep contractstudenten een lichte oververtegenwoordiging van vrouwen en van oudere studenten. We zien bij de contractstudenten relatief weinig schakelstudenten met een havo-achtergrond (38% vs. 53%) en relatief veel schakelstudenten met een vwo-achtergrond (42% vs. 30%) of met aan 'andere' (vaak buitenlandse) vooropleiding (12% vs. 10%).

Op basis van verschillende bronnen is gekeken naar de sociale achtergrond van de studenten (zie tabel 21 in de bijlage). De sociaal-economische achtergrond van studenten is niet beschikbaar via het 1cHO. Daarom zijn hiervoor de data uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs en de resultaten uit de enquête onder schakelstudenten gebruikt. De schakelstudenten in het hbo hebben net iets vaker ouders die ook al in het hoger onderwijs studeerden¹⁷. In het wo zijn er geen verschillen. Studenten hebben in de Studentenmonitor ook zelf een indicatie gegeven van hun sociale herkomst (van laag naar hoog). Ook hier zijn slechts kleine verschillen te zien die duiden op een kleine ondervertegenwoordiging van schakelstudenten uit de lagere sociale milieus. In de samenstelling van de groep schakelstudenten (tabel 20 in de bijlage) zijn verder door de jaren heen geen opvallende verschillen gevonden.

In de Studentenmonitor worden studenten gecategoriseerd in vijf studenttypen¹⁸. Bij schakelstudenten met een hbo-achtergrond zien we in vergelijking met de hbo-bachelors een oververtegenwoordiging van vakgeïnteresseerden en statuszoekers en minder normatieven (zie tabel 21 in de bijlage). Op basis hiervan concluderen we dat de schakelstudenten met een hbo-achtergrond in vergelijking met hbo-bachelorstudenten zich onderscheiden door vakgeïnteresseerdheid en het feit dat zij toekomstige status en inkomen belangrijk vinden. Schakelstudenten met een wo-achtergrond zijn meer dan andere wo-bachelors te typeren als idealisten en zelfontplooiers. Zij worden gedreven door maatschappelijk betrokkenheid en een drang om kennis te vergaren. Opvallend is dat de schakelstudenten met een wo-achtergrond juist geen statuszoekers zijn, terwijl schakelstudenten met een hbo-achtergrond dat wel zijn. Veel minder zijn schakelstudenten (zowel met een hbo- als wo-achtergrond) te typeren als 'normatieven', studenten die vooral extrinsiek gemotiveerd zijn en studeren omdat het nu eenmaal hoort. Voor een verdere beschrijving van de profielen verwijzen we naar de bijlage (overzicht 2).

4.6 Hoe worden schakelstudenten ingeschreven?

Een punt van aandacht is de wijze waarop schakelstudenten worden ingeschreven. Dat bepaalt voor een groot deel hun rechten als student en hun studiefinancieringsrechten. Al eerder is vermeld dat het niet vanzelfsprekend is om alle schakelstudenten te identificeren in de inschrijfbestanden omdat er geen aparte status voor is. Het kan zijn dat een schakelstudent wordt ingeschreven als bachelorstudent, als masterstudent of als contractstudent met een voltijd- of een deeltijdinschrijving.

Een contractstudent komt niet voor in de inschrijfbestanden van DUO. De wijze waarop een student wordt ingeschreven tijdens het schakeltraject is bepalend voor de status en de rechten van een schakelstudent. Een contractstudent heeft geen 'studentstatus' en geen recht op studiefinanciering of een studentenreisproduct. Een schakelstudent met een bachelorinschrijving heeft dit wel, maar dan nog kan men er bijvoorbeeld voor kiezen om af te zien van studiefinanciering en een deeltijd schakeltraject te combineren met een betaalde baan dan wel een voltijd schakeltraject te combineren met een studielening of een beurs. Een contactpersoon merkt over de inschrijfstatus op:

17 Eerste generatie hoger onderwijs studenten zijn studenten waarvan geen van beide ouders een opleiding heeft afgerond op het niveau van het hoger onderwijs.

18 Gebaseerd op studie uitgevoerd door TNS NIPO i.o.v. OCW (Nijhof, M. e.a., 2006: Studenten gesegmenteerd, Statistisch zakboek met studentenprofielen). Aan de hand van 20 stellingen worden studenten ingedeeld in vijf segmenten (idealisten, statuszoekers, normatieven, zelfontplooiers en vakgeïnteresseerden).

Wij vonden het belangrijk dat studenten ook voor hun schakeltraject studiefinanciering konden ontvangen. Daarnaast is het intern op deze manier netjes geregeld en kunnen wij de studenten traceren in ons managementsysteem.

Uit de eerder besproken identificatie van schakelstudenten op basis van de administraties (zie figuur 4 op pagina 37) blijkt dat gemiddeld 57 procent (48% schakelstudenten met een hbo-achtergrond, 8% schakelstudenten met een wo-achtergrond en 1% buitenlandse studenten) was ingeschreven als bachelorstudent (in de master is ingestroomd via een niet-afgeronde wo-bachelor), we schatten het aandeel contractstudenten op 28 procent. Het resterende deel schakelde via een ingedaald traject (15%). Nemen we alleen de schakelstudenten die een apart schakeltraject hebben gevolgd (dus exclusief de ingedaalde trajecten), dan heeft ruim 65 procent een bachelorinschrijving gehad. Soms variëren instellingen hierin of worden studenten voor een deel van het schakelprogramma als contractstudent ingeschreven en voor een deel als bachelorstudent.

Op basis van de beide enquêtes komen soortgelijke percentages naar voren. We schatten op basis van de administratie dat het aantal studenten dat heeft geschakeld met een inschrijving als bachelorstudent tussen de 50 en 60 procent ligt (zie tabel 23 in de bijlage). Alles overziende concluderen we dat twee van de drie schakelstudenten een bachelorinschrijving hadden en daarmee recht hadden op studiefinanciering.

In open antwoorden lichten studenten toe dat de manier waarop ze zich moesten inschrijven niet altijd helder was: 'veel administratieve rompslomp' en soms andere informatie op de open dagen dan op de website. Eenmaal ingeschreven blijkt er een variëteit aan inschrijfvormen, soms als bachelorstudent bij een andere opleiding, soms als verlenging van de eerste bacheloropleiding of onder de noemer van contractonderwijs. Studenten die een inschrijving als bachelorstudent kregen of konden houden, hadden voordelen met betrekking tot het behoud van ov-kaart, collegegeld, recht op lenen/studiefinanciering. Schakelstudenten met een inschrijving als contractonderwijs zien de verschillen met hun studiegenoten. Een student merkt hierover op: 'Als contractstudent voel je je, net als alle andere studenten, gewoon een student op de universiteit. Wel wordt er fors meer inschrijfgeld gevraagd en kun je geen gebruik maken van faciliteiten van DUO.'

4.7 Wat zijn de belangrijkste redenen dat studenten wel of juist niet kiezen voor een master?

Voor wo-bachelorstudenten is het doorstromen naar een master normaal. Slechts een klein deel van deze studenten geeft aan niet te willen doorstromen naar een master en ongeveer één op de tien geeft aan nog niet te weten wat ze willen doen (zie tabel 24 in de bijlage). In het hbo is dat anders. Een derde van de hbo-bachelorstudenten is van plan door te stromen naar een wo-master, een derde van deze studenten is nog aan het twijfelen en een derde is niet van plan door te stromen. De groep twijfelende studenten krijgt verderop in dit hoofdstuk meer aandacht.

Waarom kiezen studenten voor een wo-master? Om deze vraag te beantwoorden is zowel aan de huidige bachelorstudenten die nog een keuze moeten maken, als aan de masterstudenten die al via een schakelprogramma zijn doorgestroomd als aan huidige schakelstudenten gevraagd naar hun motieven. Voor zowel hbo-bachelorstudenten als wo-bachelorstudenten zijn het verhogen van de kansen op de arbeidsmarkt, inhoudelijke interesse, een hoger salaris en het feit dat de betreffende master goed aansluit bij de bachelor (tabel 25) de belangrijkste motieven. De respondenten konden meer antwoorden aankruisen. Wo-bachelorstudenten geven daarnaast aan dat het voor veel van hen een vanzelfsprekende route is. Masterstudenten die via een schakelprogramma van bachelor naar master geschakeld zijn, noemen eveneens zowel de betere kansen op de arbeidsmarkt als de inhoudelijke interesse als belangrijke motieven.

Verschillen in motieven tussen masterstudenten met een hbo-bachelor- en met een wo-bacheloropleiding zijn vooral te zien in de vanzelfsprekendheid in het kiezen voor een master: masterstudenten met een wo-bachelorachtergrond geven vaker dan degene met een hbo-bachelorachtergrond aan dat het vanzelfsprekend is dat ze een masteropleiding kiezen.

De aansluiting van de master bij de bachelor is voor deze masterstudenten, en dan met name voor degene met een wo-bachelorachtergrond, een minder belangrijke reden om een masteropleiding te volgen. Ook voor huidige schakelstudenten met een hbo-achtergrond is de aansluiting bij de bachelor een belangrijker motief om voor een wo-master te kiezen dan voor huidige schakelaars met een wo-achtergrond. Voor huidige schakelstudenten zijn inhoudelijke interesse en betere kansen op de arbeidsmarkt de belangrijkste motieven om een master te gaan volgen. Dit geldt voor zowel schakelstudenten met een hbo- als met een wo-achtergrond.

Bijna negen van de tien wo-bachelors wil na het behalen van het bachelordiploma doorstromen naar een wo-master. Van de huidige wo-bachelorstudenten geeft drie procent aan niet van plan zijn een wo-master te gaan volgen; tien procent twijfelt nog. De belangrijkste vier redenen voor studenten die al een wo-bachelor behaalden om na hun wo-bachelor niet verder te studeren in een master zijn dat het verder studeren te duur zou worden, ze geen zin in de master hadden, ze geen studielening wilden afsluiten en persoonlijke omstandigheden het voor hen onmogelijk maakten (tabel 26). Voor elf procent van de wo-bachelorstudenten was het moeten volgen van een premaster de reden om af te zien van een master. Het betreft hier kleine groepen studenten. Voor de kleine groep huidige wo-bachelorstudenten die niet van plan zijn een wo-master te gaan volgen, zijn de kosten voor het blijven studeren de meest genoemde reden (zie tabel 26 in de bijlage). De kosten lijken steeds meer een rol te spelen in de keuze om geen master te gaan volgen. Voor net iets meer dan 60 procent van de huidige wo-bachelorstudenten spelen de kosten een (belangrijke) rol terwijl dit voor de wo-studenten die het onderwijs met alleen een bachelordiploma al hebben verlaten voor 32 procent een (belangrijke) rol speelde. Het geen zin hebben om verder te studeren, het niet willen doen van onderzoek, het niet willen volgen van een wetenschappelijke opleiding en de bacheloropleiding voldoende gekwalificeerd vinden voor de arbeidsmarkt, lijken eveneens in hogere mate mee te wegen in de keuze om na de wo-bachelor geen master te gaan volgen.

Ook voor hbo-bachelorstudenten die niet verder zijn gaan studeren of dat niet van plan zijn, waren de kosten voor het volgen van een master de vaakst genoemde reden om ervan af te zien (zie tabel 27 in de bijlage). Daarnaast wordt ook door deze groep studenten het niet willen lenen vaak genoemd. Het valt op dat de huidige hbo-bachelorstudenten veel stelliger zijn in hun redenen om niet verder te studeren dan de studenten die hun hbo-bachelor al hebben afgerond en daarna niet verder zijn gaan studeren. Dat geldt bijvoorbeeld voor de mate waarin ze aangeven dat hun bachelordiploma hen al voldoende kwalificeert voor de arbeidsmarkt. De huidige bachelors geven dit vaker als reden aan dan de hbo-bachelors die al niet meer studeren. Datzelfde geldt voor het niet aantrekkelijk vinden van onderzoek doen en/of het volgen van een wetenschappelijke opleiding, het geen zin hebben om verder te studeren en de mate waarin de master te lang bevonden wordt. Van de huidige hbo-bachelorstudenten die aangeven niet door te willen studeren geeft 28 procent aan dit niet te willen vanwege (onder andere) het moeten doorlopen van het premastertraject. Bij de hbo-bachelorstudenten die niet doorgestroomd zijn na hun bachelordiploma en het onderwijs al hebben verlaten, geldt dit voor twintig procent als één van de redenen om geen master te zijn gaan volgen. Voor een kleine minderheid van hbo-bachelorstudenten die geen masteropleiding willen volgen, speelt de onbekendheid van het kunnen volgen van een master na de hbo-bacheloropleiding een rol. Vier procent van deze bachelorstudenten geeft aan dat onbekendheid een reden was om geen masteropleiding te volgen na hun bachelor.

Voor de studenten die een bacheloropleiding volgen of al (uitsluitend) een bacheloropleiding hebben afgerond en die twijfelen of ze een masteropleiding gaan volgen, is in kaart gebracht welke argumenten wat hen betreft ten gunste zijn van de beslissing om verder te studeren en de argumenten om dat niet te doen. De belangrijkste belemmering voor het volgen van een masteropleiding voor de twijfelende bachelorstudenten is financieel van aard (zie tabel 29 in de bijlage). Deze twijfelende bachelorstudenten zien op tegen de kosten van het verder studeren en met name de hbo-bachelorstudenten geven aan liever geen studielening af te sluiten. De argumenten ten gunste van een masteropleiding komen overigens vrijwel overeen met de groep die heeft aangegeven een master te (gaan) doen.

De argumenten van de twijfelaars ten nadele van de masteropleiding komen grotendeels overeen met degenen die zonder twijfel hebben aangegeven geen masteropleiding te gaan volgen na afronding van de bachelor (zie eerder in deze paragraaf).

Uit de analyse van redenen om geen master te gaan volgen, springen financiële overwegingen zoals de kosten van een opleiding en het niet willen afsluiten van een studielening in het oog. Dit is logisch omdat het verlengen van het studietraject nu eenmaal financiële consequenties heeft, zeker als de student een kosten-baten afweging maakt tussen de kosten die een extra studie met zich meebrengt en de gederfde inkomsten als men direct zou gaan werken. Een nadere analyse van de financiële motieven (kosten en leenangst) in relatie tot het al dan niet willen volgen van een schakeltraject levert het volgende beeld op (zie hiervoor tabel 30 in de bijlage): voor studenten die serieus een master overwogen hebben, opzien tegen het volgen van een schakeltraject en dit ook noemen als reden om geen master te gaan doen, spelen financiële overwegingen een belangrijkere rol dan voor studenten die niet opzien tegen een schakeltraject.

De belangrijkste argumenten voor zowel hbo- als wo-bachelorstudenten om eventueel verder te willen studeren, is de inhoudelijke interesse voor een master, de betere kansen op de arbeidsmarkt, het vooruitzicht op een hoger salaris en omdat het goed past bij de bachelor (zie tabel 28 in de bijlage).

Hoewel deze vragen vooral betrekking hebben op de intentie tot het volgen van een master in het algemeen en niet specifiek op een premaster kunnen we concluderen dat het financiën (zowel de aversie tegen lenen als de algemene kosten van studeren) een belangrijke rol spelen in de overweging om na de bachelor door te studeren. We zien dit eveneens terug als we alleen de groep bachelorstudenten bekijken die een master serieus hebben overwogen. Ook daar is het kostenaspect een belangrijke reden om ervan af te zien. Uit een nadere analyse blijkt bovendien dat studenten die opzien tegen het moeten volgen van een premaster ook meer opzien tegen de kosten van een master.

4.8 Hoe tevreden zijn schakelstudenten over het schakelprogramma en welke knelpunten ervaren studenten in het schakelprogramma?

In de enquête onder schakelstudenten die is uitgevoerd in het kader van dit onderzoek, is gevraagd hoe tevreden de schakelstudent is over het programma. Hier komt uit naar voren dat drie kwart van de schakelstudenten over het algemeen (zeer) tevreden is over het schakelprogramma. Over aspecten van het schakelprogramma (zoals onder meer de begeleiding, studeerbaarheid, opbouw, organisatie, zwaarte) is men eveneens positief gestemd (zie tabel 31 in de bijlage). Het meest tevreden zijn de schakelstudenten over de tot nu toe opgedane kennis en de docenten van het schakelprogramma. De Studentemonitor Hoger Onderwijs laat een vergelijkbaar beeld zien (tabel 33 in de bijlage), maar biedt daarnaast de mogelijkheid om uitkomsten te vergelijken met reguliere studenten. Uit deze vergelijking blijkt dat schakelstudenten met een hbo-achtergrond in vergelijking met reguliere hbo-bachelorstudenten tevredener zijn over de inhoud van de opleiding, studiefaciliteiten, toetsing en beoordeling, studieroosters, de wetenschappelijke vaardigheden die aan bod komen en de mate waarin het onderwijs uitdagend is. Tegelijkertijd zien we dat schakelstudenten met een hbo-achtergrond minder tevreden zijn dan zowel reguliere hbo- en wo-bachelorstudenten over de studiebegeleiding. Een verdere vergelijking tussen schakelstudenten en reguliere wo-bachelorstudenten levert geen duidelijke verschillen op.

De lat is hoger gelegd: de studeerbaarheid en de zwaarte zijn toegenomen; de begeleiding is verbeterd. Op basis van de enquête onder studenten die dit jaar voor voorliggend onderzoek is uitgevoerd, is gekeken naar de tevredenheid over het schakelprogramma onder de (1) huidige schakelstudenten en de (2) huidige masters met een schakelverleden. Vergelijken we deze twee groepen met elkaar (dus de huidige schakelstudenten en de schakelstudenten in het verleden) dan was men in het verleden meer tevreden over de zwaarte van het programma dan de huidige schakelstudenten (tabel 32, bijlage). Ook over de studeerbaarheid oordelen zij retrospectief positiever dan de huidige schakelstudenten.

Deze verschillen kunnen te maken hebben met het feit dat in de ene groep (schakelstudenten) men nog bezig is met het programma en de andere groep (masters met premaster) studenten bevat die het schakelprogramma succesvol hebben afgerond, zijn doorgestroomd en wellicht daardoor positiever terugblikken. Toch past dit resultaat ook bij het beeld dat in de gesprekken en open opmerkingen naar aanleiding van de enquête naar voren kwam (en ook via signalen op de websites) dat in schakeltrajecten de lat hoger is gelegd en men met de schakeltraject alleen die studenten wil selecteren die de master ook met goed gevolg kunnen afronden. Over de begeleiding zijn de huidige schakelstudenten meer tevreden dan voormalig schakelstudenten. Opgemerkt moet worden dat door het lage aantal schakelstudenten met een wo-bacheloropleiding alleen voorzichtige conclusies getrokken kunnen worden.

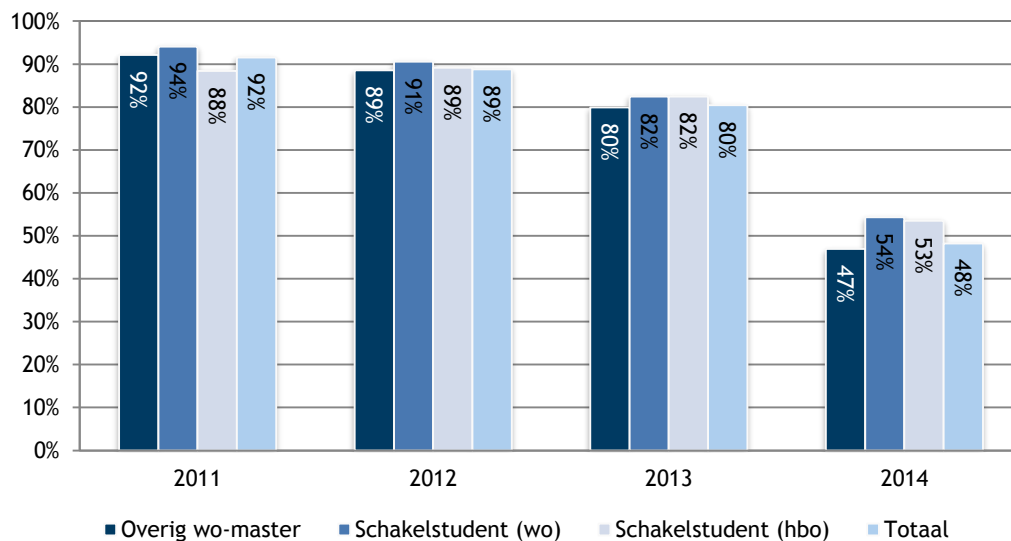
Studenten hebben in de enquête de mogelijkheid gekregen om vrijuit, zonder voorgestructureerde antwoorden, aan te geven wat zij goed en slecht aan het schakelprogramma vinden. Door te kiezen voor spontane en open associaties is voorkomen dat vragen een sturende werking hebben op de antwoorden van de respondenten. Aan studenten die in het verleden een schakelprogramma hebben gevolgd en aan de huidige schakelstudenten is open gevraagd wat zij goed vonden aan het schakelprogramma. De wordcloud hieronder bevat een overzicht van de door de studenten belangrijk gevonden termen en onderwerpen die zij gebruikten om uitdrukking te geven aan hun tevredenheid.

Schakelstudenten zijn vooral tevreden over de voorbereiding door het schakelprogramma op de master. Zij geven aan dat zij de inhoudelijk voorbereiding op de master door de gevolgde vakken, de voorbereiding op het gevraagde niveau van de master (vakken op hoger niveau, wegwerken deficiënties), de voorbereiding op de universiteitscultuur (wennen aan colleges en aan het doen van tentamens) en de aansluiting in het algemeen tussen de bachelor op de master goed vonden. Het aanleren van en kennismaken met academische vaardigheden (academische schrijven, lezen wetenschappelijke literatuur, wetenschappelijk onderzoek) is een tweede lijn die uit de antwoorden te halen valt. Opvallend is het aantal studenten dat aangeeft te waarderen dat zij door het schakelprogramma de kans krijgen om een master te gaan volgen. Zij zijn positief over de duidelijke structuur en de goede organisatie van het programma en waarderen de kwaliteit van de docenten. Onderstaand een overzicht met de belangrijkste termen die studenten gebruikten om hun positieve ervaringen te delen.

In de gegevens van de Studentenmonitor zien we dat het merendeel van de reguliere bachelorstudenten (84%) de studie kan afronden in de beschikbare tijd. Van schakelstudenten met een wo-achtergrond heeft zeventien procent meer tijd nodig dan ervoor staat (in de reguliere wo-bachelor is dit 14%).

Figuur 7 laat de percentages zien van de instroomcohorten 2011 tot en met 2014 dat op peildatum oktober 2015 het masterdiploma heeft behaald aan een eenjarige master.

Figuur 7: Studiesucces in de master: het aandeel masterstudenten dat een diploma heeft behaald op peiljaar oktober 2015 naar type instroom

Uit de figuur komt naar voren dat schakelstudenten een vergelijkbaar studiesucces behalen als hun medestudenten die geen schakeltraject hebben gevolgd. Zo heeft van het instroomcohort 2011 92 procent een masterdiploma behaald: bij degenen die vanuit het wo hebben geschakeld is dit 94 procent; van de schakelstudenten uit het hbo behaalde 88 procent het diploma. In de jaren erna liggen deze percentages nog dicht bij elkaar. Meer specifieke cijfers (inclusief het studiesucces van meerjarige masters) zijn opgenomen in tabel 35 in de bijlage.

4.10 Conclusie

Over het aantal schakelstudenten en de ontwikkeling van het aantal schakelstudenten kan op basis van de landelijke administratie worden geconcludeerd dat in 2015-2016 van alle eerstejaars instroom in de master ongeveer zestien procent een schakeltraject heeft gevolgd; het gaat naar schatting om ruim 7.000 masterstudenten die geschakeld hebben. Het aandeel is redelijk stabiel (er is een fluctuatie tussen 16% en 18%). Het merendeel van de schakelstudenten (57%) heeft geschakeld via een inschrijving in de wo-bachelor. Deze studenten zijn zonder deze wo-bachelor te hebben afgerond ingestroomd in een wo-master. Naar schatting had 28 procent van alle schakelstudenten in de master de status van contractstudent en volgde ongeveer vijftien procent van de schakelstudenten een ingedaald traject.

Als we deze laatste groep buiten beschouwing laten dan is de conclusie dat twee van de drie schakelstudenten was ingeschreven als bachelorstudent en daarmee recht had op studiefinanciering, een studentenreisproduct (voor zover er nog recht resteert) en in aanmerking komt voor studentenhuysvesting. De aantallen komen overeen met aantallen uit andere onderzoeken. Hoewel de groep zonder bachelorinschrijving (contractstudenten) relatief veel oudere studenten en buitenlandse studenten kent, is de conclusie dat een derde deel van de schakelstudenten geen officiële studentstatus heeft. De overwegingen voor instellingen om te kiezen voor een bepaalde inschrijfvorm is niet duidelijk. Het verdient aanbeveling dit onderwerp serieus te nemen en de rechten voor schakelstudenten gelijk te trekken.

Aspecten die van invloed zijn op ontwikkelingen in de vraag (waarvan verwacht wordt dat de stroom redelijk stabiel blijft c.q. licht gaat stijgen) zijn de invoering van de 'harde knip'¹⁹, de toestroom van buitenlandse studenten en de toenemende aandacht voor doorstroomminoren. Aandachtspunt is de voorlichting.

Vergelijken we schakelstudenten met reguliere bachelors, dan komt, alles overziende, het volgende beeld naar voren: zij hebben veeleer een havo- of vwo- dan een mbo-achtergrond en iets minder vaak een migratieachtergrond. Schakelstudenten uit het hbo komen iets vaker uit hogere sociale milieus. De schakelstudenten kenmerken zich verder door relatief goede resultaten in het voortgezet onderwijs en een hoge motivatie en een hoge studie-inzet in het hoger onderwijs. Schakelstudenten met een hbo-achtergrond onderscheiden zich door een grote interesse in het vakgebied en een drang naar status; schakelstudenten met een wo-achtergrond zijn veeleer te typeren als maatschappelijk betrokken, kennisbehoefstig en zijn juist niet op zoek naar status. Voor alle schakelstudent geldt dat studeren een bewuste en intrinsieke keuze is.

Over de motieven om te kiezen voor een master kan geconcludeerd worden dat voor wo-bachelorstudenten het doorstromen naar een master vooral vanzelfsprekend is. Slechts drie procent ziet af van een master; één op de tien twijfelt nog. In het hbo ligt het anders: daar ziet een derde van de bachelorstudenten af van doorstroom naar een master en is er twijfel bij nog eens een derde.

Belangrijke overwegingen om voor een master te kiezen zijn het verhogen van kansen op de arbeidsmarkt, inhoudelijke interesse, een hoger salaris en het feit dat de betreffende master goed aansluit bij de bachelor. Hbo-bachelorstudenten noemen de kosten en leenaversie als belangrijkste redenen om af te zien van een master. Dit is in zekere zin een logisch gevolg van een langer studietraject. Een schakeltraject volgen betekent veelal een nog verdere verlenging van het studietraject. We zien dan ook dat weerstand tegen een schakeltraject vaak samengaat met een groter belang van financiële argumenten als we kijken naar studenten die serieus een master hebben overwogen. Daarnaast is men van mening dat het bachelordiploma in voldoende mate een arbeidsmarktkwalificatie biedt en heeft men een gebrek aan motivatie en wetenschappelijke belangstelling. Ruim één op de vier hbo-bachelorstudenten die besluiten om geen master te gaan doen geeft als belangrijke reden dat zij opzien tegen een schakeltraject. De kleine groep in het wo die (wellicht) gaat afzien van een master geeft ook als argument dat verder studeren te duur is, ze niet willen lenen en geen motivatie hebben. Opzien tegen een schakeltraject is voor hen een te verwaarlozen argument.

De algemene conclusie luidt dat drie van de vier schakelstudenten (zeer) tevreden zijn over het schakelprogramma, vooral over de opgedane kennis en de docenten. Wel kan voorzichtig geconcludeerd worden dat in de tijd eisen zijn aangescherpt en de lat hoger is gelegd. Tegelijkertijd wordt positiever geoordeeld over de begeleiding. Dit strookt met de visie van opleidingscoördinatoren dat men in toenemende mate aandacht heeft voor het feit dat de schakelstudent echt in staat moet zijn om het programma succesvol te doorlopen. Spontaan noemen de schakelstudenten het wennen aan de academische cultuur, het leren beheersen van academische vaardigheden en de aansluiting tussen wat het schakelprogramma biedt en wat de master vraagt als positieve aspecten. Men ziet het schakeltraject als kans om hogerop te komen. Schakelstudenten, en dan vooral degenen met een hbo-achtergrond, ervaren soms ook knelpunten. In dat geval gaat het over studeerbaarheid, zwaarte en begeleiding. Zestig procent spreekt waardering uit voor de informatievertrekking over het schakelprogramma. Eén op de vijf studenten is hierover uitermate ontevreden. Het studiesucces van schakelstudenten is, zeker de laatste drie jaren, vergelijkbaar met studenten die zonder te schakelen zijn ingestroomd in de master.

19 Sinds de invoering van de harde knip kunnen studenten pas na het behalen van de bachelor doorstromen naar een master. Voorheen konden studenten reeds starten met een aansluitende master voordat het bachelordiploma feitelijk was behaald. Deze knip heeft, aldus een aantal geïnterviewden, ertoe geleid dat studenten zich steeds vaker buiten de voor de hand liggende master oriënteren.

5 Bijlagen

5.1 Beleidscontext

In de in 2013 ingevoerde Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs is een groot aantal speerpunten van beleid genoemd. De maatregelen die inmiddels van kracht zijn geworden hebben met name tot doel de juiste student op de juiste plek te krijgen door het aanbod beter af te stemmen op veranderende behoeften en wensen van studenten en van de arbeidsmarkt. Speerpunten zijn onder andere het verbeteren van de studiekeuze en de aansluiting, het tegengaan van studieuitval, het verbeteren van de doorstroom en het bevorderen van excellentie en differentiatie in het hoger onderwijs. Eén van de concrete maatregelen heeft betrekking op de overgang van bachelor naar master.

Met de definitieve invoering van de zogeheten ‘harde knip’ in 2012 zijn masteropleidingen op zichzelf staande, afgeronde opleidingen geworden. In 2013 is in de WHW het artikel 7.30a dat handelde over de aansluitende masters (doorstroommasters) komen te vervallen. In het studiejaar 2014-2015 is dit geëffectueerd. In het oude artikel 7.30a werd bepaald dat een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs die als aansluitende master is gekwalificeerd in relatie tot een bacheloropleiding voor deze bachelor toegangsrecht geeft. Met de afschaffing van de doorstroommasters is de autonomie van universiteiten om toegangseisen te benoemen vergroot en kunnen instellingen zich scherper profileren.

In de WHW is de toelating tot de masters vastgelegd:

WHW 7.30b. Toelatingseisen masteropleidingen

1. Voor de inschrijving voor een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs of voor een masteropleiding in het hoger beroepsonderwijs geldt als toelatingseis:
 - a. het bezit van een graad Bachelor in het wetenschappelijk onderwijs onderscheidenlijk een graad Bachelor in het hoger beroepsonderwijs; of
 - b. het bezit van kennis, inzicht en vaardigheden op het niveau van een graad Bachelor in het wetenschappelijk onderwijs onderscheidenlijk een graad Bachelor in het hoger beroepsonderwijs.
2. Het instellingsbestuur kan naast de eisen, bedoeld in het eerste lid, kwalitatieve toelatingseisen vaststellen. Deze eisen worden opgenomen in de onderwijs- en examenregeling.
3. Het instellingsbestuur laat degenen die aan de gestelde eisen voldoen toe tot een masteropleiding. Indien het instellingsbestuur een maximum aantal voor de opleiding in te schrijven personen heeft vastgesteld, geldt als extra toelatingseis dat dit aantal door de toelating niet wordt overschreden.
4. Het instellingsbestuur maakt tijdig de procedure bekend op grond waarvan de toelating zal plaatsvinden ingeval het aantal aspirant-studenten voor een masteropleiding het maximumaantal, bedoeld in het derde lid, zou overschrijden. Het instellingsbestuur stelt daartoe een reglement vast.
5. Indien er sprake is van kwalitatieve toelatingseisen van studenten bedraagt het aantal soorten daarvan ten minste twee.
6. Indien afgestudeerden van een bacheloropleiding in het wetenschappelijk onderwijs zich niet kunnen of dreigen te kunnen inschrijven bij een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs, kan onze minister een of meer instellingsbesturen van universiteiten verplichten een of meer masteropleidingen aan te wijzen waaraan bedoelde afgestudeerden zich kunnen inschrijven.

Bron: Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek - artikel 7.30b.

Voor toelating tot een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs dient een student dus in het bezit dient te zijn van een wo-bachelordiploma of van een hbo-bachelordiploma of te beschikken over kennis en vaardigheden van gelijkwaardig niveau. Het instellingsbestuur kan voorts (minimaal twee) nadere kwalitatieve toelatingseisen formuleren, die zijn opgenomen in de onderwijs- en examenregeling (OER). Wel is aangegeven dat – indien een student met een wo-bachelor zich niet kan inschrijven aan een wo-master – het instellingsbestuur verplicht kan worden voor deze student één of meer masters aan te wijzen waaraan men zich kan inschrijven.

In WHW-artikel 7.57i is vastgelegd dat instellingen de verplichting hebben ondersteuning te bieden ‘ter bevordering van goede doorstroming van hoger beroepsonderwijs naar een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs’ voor studenten met een aan een wo-master verwante hbo-bachelor.

De ondersteuningsprogramma's, schakelprogramma's of premasters kunnen in meerdere vormen worden aangeboden: als onderdeel van een hbo- of wo-bachelor of als zelfstandig programma. Om door te stromen naar een universitaire master, kunnen hbo-studenten aldus deelnemen aan een schakeltraject. Hiermee werken ze de kennisachterstand weg die ze hebben ten opzichte van wo-studenten die een bijbehorende bacheloropleiding hebben afgerond. Maar ook bij de doorstroom van studenten vanuit een wo-bachelor naar een wo-master is aandacht voor schakeling vereist. Met de invoering van harde knip is immers beoogd de keuzemogelijkheden van studenten te vergroten en studenten te stimuleren een bewuste keuze voor een master te maken. Dat is positief, maar daarmee is de inhoudelijke afstand tussen de opleidingen die worden gekozen vergroot.

Het ministerie van OCW heeft ResearchNed gevraagd een onderzoek uit te voeren naar het functioneren van schakeltrajecten in het hoger onderwijs. In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs 2015-2025²⁰, uitgebracht door de minister van OCW, staat over schakelprogramma's het volgende: 'Naast de uitbreiding van het hbo-masteraanbod moeten er voor de groep hbo-studenten die de stap naar de universiteit willen zetten en daar een wo-masteropleiding willen volgen, voldoende kansen zijn op doorstroom. In de hoofdlijnenakkoorden van 2011 is opgenomen dat de schakelprogramma's hbo-wo zoveel mogelijk in gezamenlijkheid tussen hogescholen en universiteiten worden vormgegeven en dat deze programma's maximaal moeten indalen in de hbo-bacheloropleidingen. Deze ontwikkeling van een in de hbo-bachelor ingedaalde 'academische route' begint op gang te komen en kan worden beschouwd als een goed praktijkvoorbeeld. Het blijkt een goede formule, maar deze route is vooral geschikt voor studenten die al vroegtijdig in hun studie besluiten door te willen stromen naar een wo-master. Er zijn op dit moment zorgen over het aanbod van schakelprogramma's. De inspectie constateert in haar recente onderzoeksrapport²¹ dat het aanbod van schakelprogramma's op dit moment weliswaar nog voldoet, maar dat instellingen aangeven dat het aanbieden van schakelprogramma's voor hen niet aantrekkelijk is en dat zij overwegen programma's te schrappen. Studenten geven bovendien aan dat er nu al geschrapt wordt in het aanbod. In de Wet studievoorschot is daarnaast vastgelegd dat vanaf 2017-2018 het tarief dat instellingen mogen vragen voor schakelprogramma's verder wordt beperkt tot maximaal eenmaal de hoogte van het wettelijk collegegeld. Daarmee is een belangrijke stap gezet in het aantrekkelijker maken voor studenten om te schakelen van hbo naar wo, maar zijn zorgen over het aanbod onverminderd aan de orde. Schakelprogramma's vragen per definitie om maatwerk omdat deze programma's zijn ingericht op het wegwerken van deficiënties van individuele studenten. Ook zijn er grote verschillen tussen instellingen in de mate waarin zij samenwerken rond aansluiting en doorstroming van hbo-bachelor naar wo-master. In het huidige bekostigingssysteem is dergelijk maatwerk nu niet geregeld.'

De meeste schakelstudenten worden niet bekostigd. Als een schakelprogramma na een hbo-bachelor als onderdeel van een wo-bachelor wordt gevolgd, wordt dit immers als tweede studie geregistreerd, mits de schakelstudent in de administratie de status van 'student' krijgt²². Omdat de meeste studenten voor tweede studies instellingscollegegeld verschuldigd zijn, zou dit voor schakelstudenten tot extra kosten kunnen leiden, namelijk de verplichting tot betaling van het kostendekkende instellingscollegegeld. Het instellingscollegegeld heeft minimaal de hoogte van het wettelijk collegegeld en kent geen maximum. Instellingen mogen de hoogte zelf bepalen. In diverse onderzoeken is aangetoond dat de instellingscollegegelden behoorlijk kunnen variëren²³.

20 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/07/07/aanbieding-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek>

21 Inspectie voor het Onderwijs (2015). Schakelen van hbo-bachelor naar universitaire master. Onderzoek naar de uitvoeringspraktijk van doorstroom- en schakeltrajecten in het hoger onderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

22 De bekostiging van tweede graden is met de invoering van de Wet versterking besturing per 1 januari 2011 komen te vervallen. Met uitzondering van studenten die een tweede studie in de sectoren onderwijs en gezondheidszorg volgen en daar nog geen diploma in hadden, betalen studenten die een tweede studie volgen sinds deze wijziging instellingscollegegeld in plaats van wettelijk collegegeld.

23 Zie onder andere Van den Broek e.a. (2014, 2016). Monitor beleidsmaatregelen.

Omdat voor studenten in schakeltrajecten de kosten behoorlijk konden oplopen, is de vergoeding die de instellingen aan deze studenten mogen vragen met ingang van september 2014 verder gemaximeerd²⁴: voor een schakelprogramma van 30 EC mag maximaal de helft van het bedrag aan wettelijk collegegeld gevraagd worden (maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld); voor programma's van meer dan 30 EC en minder dan 60 EC mag de instelling voor het deel boven de 30 punten, een vergoeding vragen van maximaal een proportioneel deel van twee maal het wettelijk collegegeld. Boven de 60 EC kan het instellingsbestuur zelf een tarief vaststellen voor het resterende gedeelte. Dat houdt in dat voor een schakeltraject van maximaal één jaar een vergoeding van maximaal anderhalf maal het wettelijk collegegeld gevraagd kan worden, een bedrag van € 2.976. Als een student tijdens het schakeltraject ook elders een opleiding volgt waarvoor hij of zij wettelijk collegegeld verschuldigd is, wordt deze vrijgesteld van het betalen van een vergoeding. Studenten die uitsluitend ten behoeve van een schakeltraject zijn ingeschreven aan een instelling, betalen aldus een vergoeding voor de ondersteuning die zij ontvangen en geen collegegeld. Vanaf studiejaar 2017-2018 is met de invoering van de Wet studievoorschot bepaald dat zij maximaal eenmaal het wettelijk collegegeld betalen.

WHW 7.57i. Ondersteuning ter bevordering van goede doorstroming van hoger beroepsonderwijs naar een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs

1. De onderwijs- en examenregelingen van de betreffende hogescholen en universiteiten regelen de wijze waarop aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen, verbonden aan een verwante bacheloropleiding in het hoger beroepsonderwijs heeft afgelegd, door het instellingsbestuur ondersteuning wordt geboden ter bevordering van een goede doorstroming naar een verwante masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs.
2. Indien de omvang van de ondersteuning, bedoeld in het eerste lid, overeenkomt met een studielast van 30 studiepunten of minder kan het instellingsbestuur daarvoor een vergoeding vragen ter hoogte van maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld. Indien de studielast overeenkomt met meer dan 30 studiepunten maar niet meer bedraagt dan 60 studiepunten kan het instellingsbestuur voor het aantal studiepunten boven de 30 een vergoeding vragen van maximaal een proportioneel deel van twee maal het wettelijk collegegeld.
3. Indien de studielast overeenkomt met meer dan 60 studiepunten stelt het instellingsbestuur het tarief van de vergoeding vast voor het resterende gedeelte.
4. Een student die gebruik maakt van de ondersteuning terwijl hij een opleiding volgt waarvoor hij wettelijk collegegeld verschuldigd is, wordt vrijgesteld van het betalen van een vergoeding voor de ondersteuning.
5. Een student die gebruikmaakt van de ondersteuning en, in afwijking van artikel 7.32, derde lid, alleen met dat oogmerk is ingeschreven voor een opleiding, betaalt gedurende de periode dat hij ondersteuning ontvangt in plaats van collegegeld een vergoeding voor de ondersteuning.

Bron: Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek - artikel 7.57i.

Zoals weergegeven in het begin van deze paragraaf is in de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 aangegeven dat elke student de kans moet hebben op het volgen van een master. Daarom wil de minister het aanbod van hbo-masters uitbreiden en schakelen van bachelor naar master versoepelen. Ook in het akkoord over de nieuwe opzet van de studiefinanciering (studievoorschot) in het voorjaar van 2014²⁵ is een duidelijk beleid in gang gezet om doorstromen naar een master te bevorderen. Financiële of culturele drempels voor de instroom of doorstromen in het hoger onderwijs, zoals hoge kosten voor schakelprogramma's of premasters, moeten worden opgeheven. De minister geeft aan dat schakelen, doorstromen en studiesucces specifieke aandachtsgebieden zijn en dat onder andere schakelen mogelijk moet worden tegen wettelijk tarief in plaats van tegen een verhoogd instellingstarief.

Kortom, in de Wet studievoorschot is onder andere de wettelijke opdracht aan instellingen om schakelprogramma's aan te bieden, uitgebreid²⁶:

²⁴ WHW-artikel 7.57i.

²⁵ Het studievoorschot: naar een nieuw stelsel van studiefinanciering en een ambitieuze onderwijsagenda.

²⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2015/04/01/inwerkingtreding-wet-studievoorschot-hoger-onderwijs>

- naast schakelen tussen hbo-bachelor en wo-master is ook schakelen van wo-bachelor naar een (verwante) wo-master van belang (deze vorm van schakelen is met de invoering van de harde knip en het stimuleren van studenten om een bewuste masterkeuze te maken relevant geworden);
- de Open Universiteit wordt toegevoegd aan instellingen die een schakelprogramma dienen aan te bieden;
- schakelen tussen bachelor en master is mogelijk tegen maximaal eenmaal het wettelijk collegegeld (inwerkingtreding in studiejaar 2017-2018 als de eerste lichting studenten uit het studievoorschot een schakeltraject gaat volgen).

Universiteiten zijn verplicht om schakeltrajecten aan te bieden, maar krijgen hiervoor geen bekostiging van de overheid. Er is dan ook vrees dat er geschrapt zal worden in het aanbod, zo blijkt onder andere uit het eerder vermelde onderzoek uit 2015 van de onderwijsinspectie. Momenteel zijn er als gezegd zorgen over het aanbod van schakelprogramma's en over het aantal schakelstudenten. De minister heeft daarom aangegeven op zoek te gaan naar een maatwerkoplossing binnen de huidige bekostigingssystematiek voor de periode vanaf collegejaar 2017-2018 en hierover op korte termijn in gesprek te gaan met de VSNU en de Vereniging Hogescholen in aanwezigheid van de studentenbonden. Daarnaast zal de minister een mogelijke verlenging van de wo-master nader onderzoeken.

In voorbereidende gesprekken die de onderzoekers van het huidige onderzoek hadden met ISO en LSVb hebben de twee studentenbonden zorgen geuit over de positie van schakelstudenten die worden ingeschreven als contractstudent. Deze studenten verliezen hun recht op studiefinanciering/ studievoorschot en kunnen geen gebruik meer maken van de ov-kaart. Ook is het mogelijk dat ze tijdelijk de studentenhuisvesting moeten verlaten omdat daarvoor een inschrijving als voltijdstudent vereist is. Naar verwachting doet dit probleem zich met name voor bij de schakelstudenten die vanuit het hbo instromen. Voor wo-studenten is het soms wel mogelijk om de bachelorinschrijving iets langer aan te houden en binnen dat kader extra vakken te volgen die noodzakelijk zijn voor instroom in de master. Een oplossing voor hbo-studenten is volgens de studentenbonden dat studenten al tijdens de hbo-bachelor starten met academische vakken. Een tweede zorgpunt van de studentenbonden is de selectie bij toelating tot het schakeltraject en mogelijk daarna bij de toegang tot de master. Er is een trend om de selectiecriteria steeds strenger te maken. Dat is ook logisch, vinden de studentenbonden, want de instellingen worden immers niet voor deze studenten betaald, dus enige mate van zekerheid dat een student het redt in de master is voorstelbaar. Het gevaar is echter dat men daarbij voorbijgaat aan studenten die zeer gemotiveerd zijn; die moeten juist de kans krijgen. Een mogelijke oplossing kan opnieuw zijn om studenten al tijdens de hbo-bachelor academische vakken te laten volgen. Studenten selecteren daarmee immers ook zichzelf: de groep die echt wil gaat door, de groep die het tegen vindt vallen of niet kan wennen aan de andere manier van werken, meldt zich niet aan. Daarnaast is er het zorgpunt voor de selectie voor een master: geeft het schakeltraject onmiddellijk toegang tot de master of is het mogelijk dat er nog aanvullende eisen gesteld worden? ISO en LSVb krijgen graag beter zicht op de problematiek en de omvang van de problematiek.

5.2 Onderzoek van de onderwijsinspectie

Op 25 april 2013 is in de Tweede Kamer een motie van kamerlid Carola Schouten²⁷ (ChristenUnie) aangenomen waarin vraagtekens zijn gezet bij de haalbaarheid van de maximale tariefstelling van 30 EC omdat de premasters vaak langer zijn dan 30 studiepunten. Vanuit het standpunt dat de schakelprogramma's zeer waardevol zijn voor hbo-studenten die willen doorstromen naar een wo-master, verzoekt Schouten in haar motie de regering om met instellingen en studentenorganisaties in overleg te treden. Ook verzoekt zij de regering om te onderzoeken in welke mate schakelprogramma's voorkomen die ingebed zijn in bacheloropleidingen en wat op dit gebied goede praktijken zijn.

²⁷ Kamerstuk 33 519, nr. 48.

De Inspectie van het Onderwijs kreeg de opdracht dit onderzoek uit te voeren en bood het rapport²⁸ op 15 juli 2015 aan de Tweede Kamer aan. De inspectie gaf in het onderzoek naar schakelprogramma's antwoord op zes onderzoeksvragen, zowel inventariserend met betrekking tot de mate waarin (ingebede) schakelprogramma's voorkomen, als over de tarieven die in rekening worden gebracht en de wijze waarop schakelprogramma's zijn ingericht en georganiseerd. Daarnaast werd in het onderzoek gekeken naar goede praktijken en is gevraagd naar verwachtingen die instellingen hebben ten aanzien van schakelprogramma's als gevolg van de Wet kwaliteit in verscheidenheid.

Om deze vragen te beantwoorden, hanteerde de inspectie een combinatie van drie methoden: een bureaustudie van beschikbaar materiaal bij een selectie van instellingen, een vragenlijst onder centrale contactpersonen van alle bekostigde ho-instellingen (100% respons) en een praktijkstudie bij twaalf verschillende opleidingen van zes instellingen (3 hbo en 3 wo, rekening houdend met verschillende sectoren en regio's).

Het onderzoek toonde aan dat in 2014 twee derde van de hbo-instellingen (varianten van) schakelprogramma's aanbieden, veelal ingebed als minors in een hbo-bachelor en/of ondergebracht bij instellingen met een samenwerkingsovereenkomst met een wo-instelling. In totaal zijn er in het hbo 168 schakelprogramma's ingebed in de hbo-bachelor. In het wo bieden alle instellingen varianten van schakelprogramma's aan, in totaal 418 programma's. De meeste programma's omvatten 30 tot 60 EC of 30 of minder EC. Meer dan 60 EC komt bij een klein aantal schakeltrajecten voor.

Deelname aan schakelprogramma's wordt niet standaard en centraal geadmistreerd. Instellingen geven aan dat dat ook lastig is te richten, gezien de verscheidenheid die er in schakelprogramma's bestaat. Hierdoor weten instellingen ook zelf vaak niet eens precies wie hun schakelstudenten zijn. Studenten aan de schakelprogramma's worden veelal ingeschreven als bachelorstudent (met recht op studiefinanciering en ov-kaart). Bij een aantal instellingen worden studenten ingeschreven als deelnemer aan contractonderwijs (zonder recht op studiefinanciering, zonder recht op een studentenreisproduct) (zie voor een beeld van het aantal schakelstudenten paragraaf 4.4).

Om maatwerk en flexibiliteit te bieden in schakeltrajecten en het aanbod op peil te houden, is met de koepels afgesproken dat programma's maximaal moeten indalen in de hbo-bachelors. Uit het rapport van de onderwijsinspectie blijkt dat men reeds op de goede weg is, met name voor degenen die direct na hun bachelor willen doorstromen. De samenwerking tussen hbo en wo vindt in de meeste gevallen plaats in de vorm van het elkaar informeren over het gewenste niveau en de inhoud van de master dan wel het bereikte niveau en de inhoud van de toeleverende bachelor. Daarnaast draagt een deel van de wo-instellingen actief inhoudelijk bij aan schakelprogramma's die volledig zijn ingebed in de hbo-instellingen. De samenwerking is vooral tussen instellingen onderling vormgegeven, op landelijk niveau wordt weinig tot niet over schakelprogramma's overlegd.

Succesfactoren die uit de bestudering van de goede voorbeelden naar voren kwamen, zijn onder andere een strenge selectie van studenten die eraan deelnemen, flexibiliteit om terug te stromen naar het reguliere hbo-programma, nabijheid van de wo-instelling, een goede afstemming van het rooster en de opbouw van het schakelprogramma én een intensieve samenwerking tussen hbo en wo.

De inspectie concludeert in het rapport dat instellingen zich allemaal houden aan de wetswijziging die grenzen stelt aan de maximale hoogte van de tarieven voor schakelprogramma's. Universiteiten geven wel in meerderheid aan dat die vergoeding onvoldoende is voor de uitvoering van de programma's. Twee derde van de hbo-instellingen heeft binnen de bestaande bachelor ruimte om het schakelprogramma in te passen, als 'minor' of 'academische route'. De onvoldoende bekostiging zal er volgens de instellingen overigens niet zozeer toe leiden dat de programma's versoberen, maar eerder dat de selectie van studenten die eraan deel mogen nemen strenger zal worden.

28 Inspectie van het Onderwijs (2015). Schakelen van hbo-bachelor naar universitaire master: onderzoek naar de uitvoeringspraktijk van doorstroom- en schakeltrajecten in het hoger onderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Ondanks dat de inbedding in het hbo-programma een belangrijke manier is om het bekostigingsprobleem te reduceren, ziet de inspectie het niet als de oplossing voor alle schakeltrajecten, maar nadrukkelijk als één van de mogelijkheden. Voor het adequaat toeleiden van studenten is het belangrijk dat studenten zelf keuzes kunnen maken (bijvoorbeeld als ze pas later in hun onderwijsloopbaan besluiten te schakelen). Ook instellingen geven aan geen heil te zien in een van bovenaf bepaalde wijze van opzet van de schakelprogramma's: de mogelijkheid om maatwerk te bieden, is ook voor de instellingen nodig om de student op de juiste plek te krijgen. De uitkomsten van het onderzoek brengen de inspectie tot de volgende aanbevelingen:

- Voor de minister: laat instellingen eigen keuzes maken voor een bepaalde aanpak die ruimte biedt voor diversiteit en maatwerk. Als gevolg van de verscheidenheid in deficiënties bij hbo-bachelors alsmede het ontwikkelingsniveau van deze studenten, zijn ook de schakelende programma's verschillend vormgegeven. Omdat het veelal maatwerk is, ziet de inspectie het niet als de taak van de overheid om in te grijpen op de vormgeving van deze schakelende programma's.
- Voor VH en VSNU: breng een dialoog tot stand binnen het hoger onderwijs over de vormgeving van schakelende programma's. Uit het onderzoek blijkt dat er binnen de sector weinig tot geen landelijk overleg is over schakelende programma's, terwijl vrijwel de hele sector in meer of mindere mate met deze programma's te maken heeft. De koepelorganisaties VH en VSNU zouden hierin het voortouw kunnen nemen. Zij kunnen behulpzaam zijn bij het uitwisselen van ervaringen en de instellingen ertoe aanzetten van elkaar te leren.

In het oriënterend gesprek in de eerste fase van het huidige onderzoek gaf de contactpersoon van de inspectie aan met name geïnteresseerd te zijn in de veranderingen die zich sinds het inspectieonderzoek hebben voorgedaan. Is het probleem van het niet kostendekkend zijn opgelost? Op welke wijze zijn de instellingen hun schakelstudenten gaan selecteren? En is er iets veranderd in de wijze waarop hbo en wo samenwerken: iets meer landelijk in plaats van vooral regionaal? Wat dit laatste punt betreft: inmiddels zijn er verschillende bestaande landelijke universitaire netwerken waar dit thema besproken wordt, zoals het collegiaal overleg onderwijs, aldus de VSNU.

5.3 Tabellen en figuren

Tabel 2: Schatting van het aantal schakeltrajecten en schakelstudenten per instelling

	Schakel- traject (1)	Master met schakel- traject (2)	Genees- kunde (3)	Research- masters (3)	Masters (3)	Master- studenten (3)	Schakel- studenten (4)
Vrije Universiteit Amsterdam	29	33	1	21	104	4.220	977
Universiteit van Amsterdam	22	31	1	30	140	5.553	852
Universiteit Utrecht	72	38	1	23	89	4.534	749
Rijksuniversiteit Groningen	36	45	1	22	129	4.161	747
Tilburg University	30	28	0	7	47	2.418	633
Erasmus Universiteit Rotterdam	23	32	1	11	54	4.537	617
Radboud Universiteit Nijmegen	33	34	1	11	81	3.031	407
Universiteit Leiden	23	23	1	21	102	3.833	402
Maastricht University	12	8	1	8	57	2.906	376
Technische Universiteit Eindhoven	15	21	0	0	22	1.570	376
Wageningen University	3	8	0	0	30	2.110	362
Universiteit Twente	27	26	0	0	28	1.479	324
Technische Universiteit Delft	16	27	0	0	31	3.724	256
Open Universiteit	10	8	0	0	9		
Totaal	351	394	8	154	923	44.076	7.078

In dit overzicht zijn de masters die de NHTV en de Hanzehogeschool aanbieden buiten beschouwing gelaten. Bronnen: (1) Inventarisatie LSVb; (2) Webinventarisatie masters; (3) 1cHO; (4) Identificatie schakelstudenten zoals beschreven in paragraaf 4.4). Bij deze laatste cijfers betreft het alleen schakelstudenten die zijn doorgestroomd naar een master; schakelstudenten die voortijdig zijn gestopt of niet zijn doorgestroomd blijven hier buiten beeld.

Tabel 3: Mogelijkheden binnen huidige hbo-b om door te stromen naar wo-m volgens de student

	%
Binnen eigen hogeschool	26
Aan andere hogeschool	11
Aan universiteit	18
Op een andere manier	2
Nee	14
Weet ik niet	46
Totaal (n=100%)	3.317

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016. NB. Percentages tellen niet op tot 100%; meer antwoorden mogelijk.

Tabel 4: Ontwikkeling aantal schakeltrajecten (%)

Ontwikkeling afgelopen vijf jaar (n=91)	Gedaald	Stabiel	Gestegen	Weet ik niet
Zelfstandige schakelprogramma's	2	25	13	59
Ingedaalde schakelprogramma's in wo-bachelor	3	19	14	64
Ingedaalde schakelprogramma's in hbo-bachelor	1	19	10	70
Ontwikkeling in komende vijf jaar (n=90)	Gaat dalen	Blijft stabiel	Gaat stijgen	Weet ik niet
Zelfstandige schakelprogramma's	4	28	4	63
Ingedaalde schakelprogramma's in wo-bachelor	6	21	12	61
Ingedaalde schakelprogramma's in hbo-bachelor	6	17	16	62

Bron: Enquête opleidingen 2016.

Tabel 5: Instroom in de wo-bachelor naar vooropleiding en hoogst behaald diploma in het ho

	2011		2012		2013		2014		2015	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Havo > hbop > wob	2.469	5	2.229	5	2.492	5	2.517	6	2.332	5
Havo > hbob > wob	4.011	9	3.066	7	2.485	5	2.824	6	3.001	7
Mbo > hbop > wob	476	1	416	1	386	1	399	1	372	1
Mbo > hbob > wob	912	2	524	1	416	1	434	1	445	1
Vwo > wob	30.899	68	30.081	70	33.253	72	31.249	69	29.811	67
Buitenland/overig > wob	6.710	15	6.883	16	7.162	16	7.616	17	8.666	19
Totaal	45.477	100	43.199	100	46.194	100	45.039	100	44.627	100

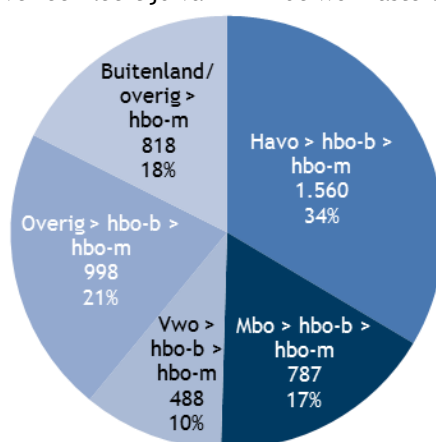
* Hbo-p omvat ook de groep waarvan geen ho-diploma is geregistreerd (waarschijnlijk een niet-geregistreerde propedeuse), ad's en (de zeer kleine groep) studenten met een geregistreerde hbo-m, wo-p, wo-b en wo-ma/on.

Tabel 6: Instroom in de wo-bachelor vanuit een hbo-propedeuse naar instelling

	Instroom hbo-p		Instroom bachelor (totaal)	
	N	%	N	%
Universiteit Utrecht	455	17	5.043	11
Universiteit Leiden	423	16	4.333	10
Erasmus Universiteit Rotterdam	362	13	4.428	10
Universiteit van Amsterdam	317	12	4.478	10
Vrije Universiteit Amsterdam	289	11	3.385	8
Rijksuniversiteit Groningen	287	11	5.164	12
Tilburg University	208	8	2.784	6
Radboud Universiteit Nijmegen	170	6	3.193	7
Maastricht University	99	4	3.489	8
Technische Universiteit Delft	33	1	3.115	7
Universiteit Twente	32	1	1.632	4
Wageningen University	18	1	1.392	3
Technische Universiteit Eindhoven	10	0	2.170	5
Totaal	2.703	100	44.606	100

Excl. NHTV en Hanzehogeschool.

Eén op de drie studenten (figuur 8; 34%) in een hbo-master is afkomstig uit het traject havo > hbo-bachelor; achttien procent komt via de route mbo > hbo-bachelor en tien procent vanuit de route vwo > hbo-bachelor. De gemiddelde leeftijd van de hbo-masters ligt beduidend hoger dan die van de wo-masters: gemiddeld 33 tegenover een leeftijd van 24 in de wo-master.

Figuur 8: Typering van de instroom in de hbo-master naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)

Tabel 7: Instroom in de wo-master naar vooropleiding en hoogst behaald diploma in het ho

	2011		2012		2013		2014		2015	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Wo-ba > wo-m	22.577	64	26.635	65	27.347	67	27.359	66	28.527	65
Buitenland/overig > wo-m	7.098	20	7.424	18	7.427	18	8.138	20	9.577	22
Hbo-ba > wo-m	4.816	14	6.240	15	5.574	14	5.523	13	5.813	13
Wo-ma > wo-m	387	1	328	1	219	1	135	0	142	0
Hbo-m > wo-m	53	0	34	0	34	0	35	0	30	0
Wo-p > wo-m	139	0	111	0	37	0	21	0	15	0
Hbo-p > wo-m	102	0	44	0	31	0	22	0	12	0
Hbo-ad > wo-m	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0
Totaal	35.172	100	40.818	100	40.669	100	41.233	100	44.118	100

Bron: 1cHO

Tabel 8: Omvang in EC: schakelprogramma's in het wo

	Websites	Inspectie	Studenten				Totaal studenten	Contactpersonen	
			Huidig premaster (hbo)	Huidig premaster (wo)	Master met premaster (hbo)	Master met premaster (vo)		Totaal	Excl. variabel
< 30 EC	44	45	48	38	45	43	45	31	45
30-60 EC	53	51	47	45	53	47	50	30	43
> 60 EC	3	3	4	17	2	9	5	8	12
Variabel								32	
Totaal (n) 100%	278	352	97	29	148	53	327	88	60

Diverse bronnen: webinventarisatie, onderzoek onderwijsinspectie, studentenquête en enquête onder opleidingen

Tabel 9: Vormgeving schakeltrajecten

	Hbo		Wo	
	Aantal	%*	Aantal	%*
Verzorgd tijdens hbo-bachelor	91	56	65	16
Verzorgd tijdens wo-bachelor	54	33	25	6
Los traject in wo	19	12	297	73
Onbekend	12		100**	

Bron: webinventarisatie. (*) Telt niet op tot 100, omdat het mogelijk is om een schakeltraject op meerdere manieren te organiseren. (**) Voor een groot deel (>50%) van de schakelprogramma's van de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht geen informatie op de website aangetroffen.

Tabel 10: Zelfstandig schakeltraject of een selectie uit het bachelorprogramma

	Aantal	%*
Zelfstandig schakeltraject	17	19
Selectie regulier bachelorprogramma	68	77
Anders	13	15
Totaal (n=100%)	88	

Bron: Enquête opleidingen. * Percentage telt niet op tot 100, omdat het mogelijk is om een schakeltraject op meerdere manieren te organiseren.

Tabel 11: Organisatie schakeltraject in percentages

	Schakelstudent (met hbo-b)	Schakelstudent (met wo-b)
Onderdeel van mijn bachelor	24	14
Onderdeel van andere bachelor	6	29
Onderdeel van huidige master	20	21
Los traject op hogeschool	8	2
Los traject op universiteit	48	29
Weet niet	5	7
Anders georganiseerd	10	5
Totaal (n=100%)	141	42

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 12: Overwegingen bij de organisatie van het schakeltraject

	% Onbelangrijk	% Enigszins belangrijk	% Belangrijk
Beheersbaarheid ontwikkelkosten	21	36	43
Beheersbaarheid uitvoeringskosten	7	32	61
Beheersbaarheid personele inzet	7	33	60
Kwaliteit programma	0	5	95
Beheersbaarheid kosten studenten	14	54	31
Beheersbaarheid tijdinvestering studenten	14	45	41
Maximale toegankelijkheid	21	38	41
Controle welke studenten worden toegelaten	8	27	66
Verondersteld niveau hbo	4	18	78
Verondersteld niveau wo	16	28	57
Niveauverschillen	29	42	29

Bron: Enquête opleidingen; N=79.

Tabel 13: Toelatingseisen schakelprogramma volgens studenten (%)

	Hbo-bachelor-student	Wo-bachelor-student	Totaal
Diploma specifieke bachelor	75	74	75
Motivatie	37	46	39
Studiecijfers	29	43	32
Behaalde toelatingstoets	25	13	22
Behaalde toets Engels	22	13	20
Studiesucces bachelor	16	22	17
Afgesloten vakken	15	25	17
Andere competenties	4	10	6
Relevante stage-ervaring	3	6	4
Relevante werkervaring	3	9	4
Persoonskenmerken	1	1	1
Buitenlandervaring		1	0
Andere toelatingseisen	9	9	9
Andere criteria	3	1	2
Weet ik niet	0	4	1
Totaal (n=100%)	229	69	298

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 14: Typering masterstudenten en identificatie schakelstudenten 2011-2012 t/m 2015-2016 (%)

	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Schakelstudent (hbo)</i>					
Direct hbo-b	902	1.059	904	980	1.034
Indirect hbo-b	974	1.079	1.146	1.401	1.335
Direct hbo-b > wo-b geen diploma	2.902	4.034	3.452	2.962	3.303
Indirect hbo-b > wo-b geen diploma	38	68	72	180	141
Totaal schakelstudent (hbo)	4.816	6.240	5.574	5.523	5.813
<i>Schakelstudent (wo)</i>					
Indirect wo-ba diploma (niet-verwant)	400	478	614	659	675
Direct wo-ba diploma > wo-b geen diploma	615	458	454	497	538
Totaal schakelstudent (wo)	1.015	936	1.068	1.156	1.213
<i>Schakelstudent (overig)</i>					
Buitenland > wo-b geen diploma	86	123	119	111	69
Totaal schakelstudenten	5.917	7.299	6.761	6.790	7.095
<i>Wo-master</i>					
Direct wo-ba diploma	18.151	21.626	21.410	21.495	22.306
Indirect wo-ba diploma verwant	3.411	4.073	4.869	4.708	5.008
(In)direct hbo-m	53	34	34	35	30
(In)direct wo-m	308	264	187	118	116
Buitenland > hbo-b geen diploma	1	1	9	9	6
Indirect wo-b geen diploma	39	54	11	11	6
Indirect hbo-b geen diploma	14	12	11	10	12
Direct overig zonder ba	772	565	206	270	290
Buitenland	6.075	6.538	6.922	7.548	8.975
Miscellaneous	431	352	249	239	274
Totaal overig master	29.255	33.519	33.908	34.443	37.023
Aandeel schakelstudenten	17%	18%	17%	16%	16%

Bron: 1cHO.

Tabel 15: Premasters/schakelstudenten in steekproef Studentenmonitor en studentenenquête

	Studentenmonitor (actuele premasters)		Enquête (actuele master met premaster)	
	n	%	n	%
Premaster (hbo-b)	219	7,5%	190	7,6%
Premaster (wo-b)	84	2,9%	69	2,8%
Wo-ma	2.936	10,3%	2.496	10,4%

Bron: Studentenmonitor Hoger Onderwijs en enquête onder studenten en oud-studenten.

Tabel 16: Ontwikkeling schakelstudenten naar herkomstgroep (%)

	2011	2012	2013	2014	2015	Totaal
Schakelstudent (hbo)	81,4	85,5	82,4	81,3	81,9	82,6
Schakelstudent (wo)	17,2	12,8	15,8	17,0	17,1	15,9
Schakelstudent (overig)	1,5	1,7	1,8	1,6	1,0	1,5

Bron: 1cHO.

Tabel 17: Aandeel schakelstudenten ten opzichte van alle masterstudenten (%)

	Aantal schakelstudenten eerstejaars master				Master- instroom overig	Verhouding schakel- student en populatie master- studenten
	hbo-achter- grond	wo-achter- grond	overige- achter- grond	schakel- studenten (totaal)		
Tilburg University	543	79	11	633	1.785	26%
Technische Universiteit Eindhoven	352	21	3	376	1.194	24%
Vrije Universiteit Amsterdam	845	124	8	977	3.243	23%
Universiteit Twente	292	25	7	324	1.155	22%
Rijksuniversiteit Groningen	652	80	15	747	3.414	18%
Wageningen University	300	59	3	362	1.748	17%
Universiteit Utrecht	596	153	0	749	3.785	17%
Universiteit van Amsterdam	614	236	2	852	4.701	15%
Erasmus Universiteit Rotterdam	493	117	7	617	3.920	14%
Radboud Universiteit Nijmegen	322	77	8	407	2.624	13%
Universiteit Maastricht	329	46	1	376	2.530	13%
Universiteit Leiden	261	141	0	402	3.431	10%
Technische Universiteit Delft	199	54	3	256	3.468	7%
Totaal	5.798	1.212	68	7.078	36.998	16%
Gemiddeld per instelling	446	93	5	544		

Bron: 1cHO: gegevens zijn gesorteerd op de totaalkolom.

Tabel 18: Aandeel schakelstudenten naar sector in de master (%)

	2011	2012	2013	2014	2015
Gedrag en Maatschappij	19%	24%	21%	21%	23%
Economie	26%	25%	22%	21%	21%
Landbouw en Natuurlijke Omgeving	20%	17%	18%	20%	17%
Taal en Cultuur	13%	14%	13%	15%	14%
Natuur	16%	15%	13%	14%	13%
Techniek	12%	12%	15%	13%	12%
Gezondheidszorg	10%	12%	11%	11%	11%
Recht	11%	13%	12%	11%	10%

Bron: 1cHO: gegevens zijn gesorteerd op de kolom '2015'. De sector 'sectoroverstijgend is achterwege gelaten vanwege de kleine aantallen).

Tabel 19: Schakelstudenten en bachelorstudenten vergeleken op achtergrondkenmerken (2011-2012 t/m 2015-2016) (%)

	Hbo-bachelor-student		Schakel-student (hbo)		Wo-bachelor-student		Schakel-student (wo)	
<i>Geslacht</i>								
Man	48	343.723	49	13.830	49	138.813	39	2.103
Vrouw	52	366.128	51	14.136	51	146.884	61	3.285
<i>Migratieachtergrond</i>								
Autochtoon	72	514.063	79	22.006	70	199.325	77	4.136
Westers	12	82.547	9	2.496	18	51.275	15	799
Niet westers	16	112.984	12	3.463	12	35.074	8	453
<i>Vooropleiding vo</i>								
Havo	51	362.966	58	16.183	5	12.885	4	222
Mbo	29	202.816	11	3.091	1	2.692	1	32
Vwo	10	70.651	23	6.337	79	225.834	85	4.569
Anders	10	73.418	8	2.355	16	44.286	10	565
<i>Eindexamencijfers</i>								
Havo (gem.)	6,5	869.873	6,7	55.828	6,7	47.371	6,8	815
Vwo (gem.)	6,5	155.805	6,6	20.169	6,8	53.9763	7,0	18.491

Bron: 1cHO. Voor alle jaren 2011 tot en met 2015 zijn alleen de unieke records getoond.

Tabel 20: Ontwikkeling achtergrondkenmerken schakelstudenten (%)

		2011	2012	2013	2014	2015	Totaal
Geslacht	Man	50	47	47	48	46	48
	Vrouw	50	53	53	52	54	52
Leeftijd 1 okt.	(gem.)	25,7	25,2	25,1	25,0	25,0	25,2
Etniciteit	Autochtoon	76	77	77	78	78	77
	Westers	11	10	11	10	10	10
	Niet westers	13	13	12	12	12	12
Vooropleiding vo	Havo	45	49	49	48	49	48
	Mbo	11	10	9	8	8	9
	Vwo	32	30	32	34	33	32
	Anders	12	10	11	10	10	10

Bron: 1cHO.

Tabel 21: Schakelstudenten en bachelorstudenten vergeleken naar sociaal-economische kenmerken, studiemotivatie en typen (2011-2012 t/m 2015-2016) (%)

	Hbo-bachelorstudent	Schakelstudent (hbo-b)	Wo-bachelorstudent	Schakelstudent (wo-b)
<i>Resultaten VO*</i>				
Slechter dan anderen	6	5	8	10
Gelijk aan anderen	44	31	37	28
Beter dan anderen	50	64	55	62
<i>Totaal (n=100%)</i>	<i>3.221</i>	<i>105</i>	<i>29</i>	<i>1.752</i>
<i>Eerste generatie ho (%)**</i>				
	54	48	32	31
<i>Totaal (n=100%)</i>	<i>26.056</i>	<i>320</i>	<i>19.870</i>	<i>90</i>
<i>Sociale klasse (%)</i>				
Laag**	27	23	20	14
Midden	49	50	47	52
Hoog	24	27	32	34
<i>Totaal (n=100%)</i>	<i>27.354</i>	<i>335</i>	<i>20.319</i>	<i>92</i>
<i>Profiel (%)**</i>				
Idealisten	18	17	18	29
Vakgeïnteresseerden	18	23	17	17
Zelfontplooiers	14	19	23	32
Normatieven	29	14	18	7
Statuszoekers	21	27	23	16
<i>Totaal (n=100%)</i>	<i>27.354</i>	<i>335</i>	<i>20.319</i>	<i>92</i>
<i>Inzet en motivatie (%)**</i>				
Bovengemiddelde inzet	40	52	40	50
Bovengemiddelde motivatie	74	89	78	92
Bovengemiddeld gedreven	26	31	19	20
<i>Totaal (n=100%)</i>	<i>27.140</i>	<i>332</i>	<i>20.195</i>	<i>92</i>

Bron: * Enquête (schakel)studenten (2016-2017); ** Studentenmonitor (2012-2016). In de Studentenmonitor is alleen gevraagd naar premasters die voorkomen in de landelijke administraties. Dat wil zeggen dat contractstudenten buiten beeld blijven.

Tabel 22: Schakelstudenten en contractstudenten vergeleken op achtergrondkenmerken (%)

		2011	2012	2013	2014	2015
<i>Geslacht</i>						
Man	Contractstudent	45	43	42	41	39
	Overig schakelstudent	51	49	50	51	49
	Totaal schakelstudenten	50	47	47	48	46
Vrouw	Contractstudent	55	57	58	59	61
	Overig schakelstudent	49	51	50	49	51
	Totaal schakelstudenten	50	53	53	52	54
<i>Leeftijd</i>						
	Contractstudent	27,7	27,2	26,8	26,2	26,5
	Overig schakelstudent	25,1	24,7	24,4	24,5	24,4
	Totaal schakelstudenten	25,7	25,2	25,1	25,0	25,0
<i>% Buitenlands</i>						
	Contractstudent	6,3	5,2	6,5	5,3	6,5
	Overig schakelstudent	5,3	5,3	6,1	6,1	5,5
	Totaal schakelstudenten	5,5	5,3	6,2	5,9	5,8
<i>Etniciteit</i>						
Autochtoon	Contractstudent	74	74	75	77	76
	Overig schakelstudent	77	78	78	78	79
	Totaal schakelstudenten	76	77	77	78	78
Westers	Contractstudent	13	11	12	12	13
	Overig schakelstudent	10	10	10	10	9
	Totaal schakelstudenten	11	10	11	10	10
Niet westers	Contractstudent	13	15	12	11	11
	Overig schakelstudent	13	12	12	12	12
	Totaal schakelstudenten	13	13	12	12	12
<i>Vooropleiding vo</i>						
Havo	Contractstudent	35	35	36	41	38
	Overig schakelstudent	49	53	54	52	53
	Totaal schakelstudenten	45	49	49	48	49
Mbo	Contractstudent	10	10	9	8	9
	Overig schakelstudent	11	10	9	8	8
	Totaal schakelstudenten	11	10	9	8	8
Vwo	Contractstudent	39	41	42	41	42
	Overig schakelstudent	30	27	28	30	30
	Totaal schakelstudenten	32	30	32	34	33
Anders	Contractstudent	17	14	13	10	12
	Overig schakelstudent	10	9	10	10	9
	Totaal schakelstudenten	12	10	11	10	10

Bron: 1cHO.

Tabel 23: Status van de schakelstudent volgens contactpersonen en studenten (%)

	Enquête instellingen*	Schakel-studenten (hbo-b)	Schakel-studenten (wo-b)	Master met schakel-traject (hbo-b)	Master met schakel-traject (wo-b)	Schakel-studenten (totaal)
<i>Recht op studiefinanciering</i>						
Voltijd bachelorstudent	52	57	52	58	65	58
Voltijd masterstudent	0	6	3	8	9	7
<i>Geen recht op studiefinanciering</i>						
Deeltijd bachelorstudent	13	8	10	5	2	6
Deeltijd masterstudent	0	7	3	4	0	5
Contractstudent	18	14	19	11	9	12
Anders	23	7	13	9	11	9
Weet niet	21	0	0	6	5	3
Totaal (n=100%)*	113	107	31	160	57	355

Bron: Enquête instellingen en enquête studenten. * Enquête instellingen: meer antwoorden mogelijk.

Tabel 24: Plannen om een master te gaan volgen (%)

	Hbo-bachelorstudenten	Wo- bachelorstudenten
Ja	31	87
Nee	33	3
Weet niet	36	10
Totaal (n=100%)	3.409	1.814

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 25: Motieven van studenten om een masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing)

	Bachelorstudenten		Masterstudenten met schakeltraject		Schakelstudenten	
	Hbo	Wo	Hbo	Wo	Hbo	Wo
Betere kansen op de arbeidsmarkt	82	90	81	93	80	87
Inhoudelijk interessant	78	80	93	89	84	84
Aansluiting bij bachelor	59	76	50	31	62	39
Hoger salaris	67	59	55	56	52	65
Vanzelfsprekendheid	38	85	41	85	42	58
Carrière in de wetenschap	28	42	32	31	30	29
Toegang tot een PhD- of promotietraject	21	31	24	22	14	19
Kansen buitenlandervaring	21	27	11	16	13	19
Aanraden ouders	14	23	12	24	8	13
Aanbod master in woonplaats	10	21	13	25	14	23
Meeste medestudenten gingen master doen	4	27	3	25	6	19
Andere reden	7	5	0	0	9	10
Totaal (n=100%)	1.031	1.545	159	55	105	31

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 26: Redenen van wo-bachelorstudenten om geen masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing.

	Wo-bachelor- studenten (verleden)	Wo-bachelor- studenten (huidig)	Totaal
Verder studeren te duur	32	61	41
Geen zin om verder te studeren	35	42	37
Wil geen studielening afsluiten	29	30	30
Persoonlijke omstandigheden	34	11	27
Onderzoek doen spreekt niet aan	23	34	26
Wetenschappelijke opleiding spreekt niet aan	15	36	22
Met bachelor voldoende gekwalificeerd	6	24	12
Wil geen premaster volgen	10	13	11
Master duurt te lang	8	10	9
Wo-master te moeilijk	5	10	7
Bachelor geeft geen toegang tot een master	4	-	4
Bachelor niet afgerond	4	-	4
Met bachelordiploma niet gekwalificeerd voor wo-master	1	-	1
Totaal (n=100%)	129	51	180

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 27: Redenen van hbo-bachelorstudenten om geen masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing

	Hbo-bachelor- studenten (verleden)	Hbo-bachelor- studenten (huidig)	Totaal
Verder studeren te duur	65	68	67
Wil geen studielening afsluiten	60	60	60
Met hbo-b voldoende gekwalificeerd voor arbeidsmarkt	49	65	57
Geen zin om verder te studeren	24	46	36
Onderzoek doen spreekt niet aan	28	41	35
Wetenschappelijke opleiding spreekt niet aan	20	41	31
Wo-master te moeilijk	20	33	27
Wil geen premaster volgen	20	28	24
Master duurt te lang	18	30	24
Persoonlijke omstandigheden	23	20	22
Bachelor niet afgerond	11	-	11
Met bachelordiploma niet gekwalificeerd voor wo-master	13	6	10
Bachelor geeft geen toegang tot een master	12	7	9
Wist niet dat na hbo-b een master gevolgd kan worden	4	4	4
Totaal (n=100%)	1.034	1.079	2.113

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 28: Overwegingen van twijfelende bachelorstudenten om wel een masteropleiding te (gaan) volgen (%)*

	Hbo-bachelor afgerond	Wo-bachelor afgerond
Meeste medestudenten gingen master doen	4	34
Aanraden ouders	8	23
Ander argument	8	4
Vanzelfsprekendheid	11	50
Toegang tot een PhD- of promotietraject	13	17
Aanbod master in woonplaats	14	25
Kansen buitenlandervaring	16	24
Carrière in de wetenschap	23	27
Aansluiting bij bachelor	54	66
Hoger salaris	57	60
Betere kansen op de arbeidsmarkt	73	78
Inhoudelijk interessant	76	70
Totaal (n=100%)	593	102

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016. * Studenten die aangaven dat zij een masteropleiding hebben overwogen.

Tabel 29: Overwegingen van twijfelende bachelorstudenten om geen masteropleiding te (gaan) volgen (%)*

	Hbo-bachelor afgerond	Wo-bachelor afgerond
Wist niet dat het kon	6	
Ander argument	7	16
Bachelor geeft geen toegang tot een master	15	
Met bachelordiploma niet gekwalificeerd voor wo-ma	18	
Persoonlijke omstandigheden	19	23
Wetenschappelijke opleiding spreekt niet aan	22	31
Wil geen premaster volgen	23	14
Master duurt te lang	23	22
Wo-master te moeilijk	28	15
Onderzoek doen spreekt niet aan	28	36
Geen zin in verder studeren	33	42
Met bachelordiploma voldoende gekwalificeerd	52	34
Wil geen studielening afsluiten	64	37
Verder studeren te duur	69	52
Totaal (n=100%)	579	98

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016. * Studenten die aangaven dat zij een masteropleiding (al dan niet serieus) hebben overwogen.

Tabel 30: Percentage studenten voor wie financiën en lenen een rol spelen bij de keuze voor een master, onderscheiden naar het al dan niet opzien tegen het volgen van een schakeltraject

% Studenten voor wie financiën en lenen een rol spelen bij masterkeuze		
Ziet niet op tegen schakeltraject	60%	278
Ziet op tegen schakeltraject	81%	84
Totaal	65%	362
Sig.	p=0,01	

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016. * Alleen studenten die aangaven dat zij een masteropleiding serieus hebben overwogen. Verschil is significant

Tabel 31: Tevredenheid schakelstudenten naar hbo- of wo-achtergrond (% (zeer) tevreden)

	Schakelstudenten (hbo)	Schakelstudenten (wo)	Schakelstudenten (totaal)
Algemene tevredenheid	75	70	74
Begeleiding	78	80	78
Wijze van inschrijving	90	84	88
Studeerbaarheid	80	90	83
Opbouw programma	86	82	85
Organisatie programma	87	77	84
Zwaarte programma	83	89	85
Voldoende kennis/vaardigheden	89	91	90
Selectie-eisen premaster	91	86	90
Opgedane kennis in premaster	96	89	94
De docent(en) van premaster	93	92	93
Totaal (n=100%)	271	88	359

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 32: Tevredenheid schakelstudenten (% (zeer) tevreden)

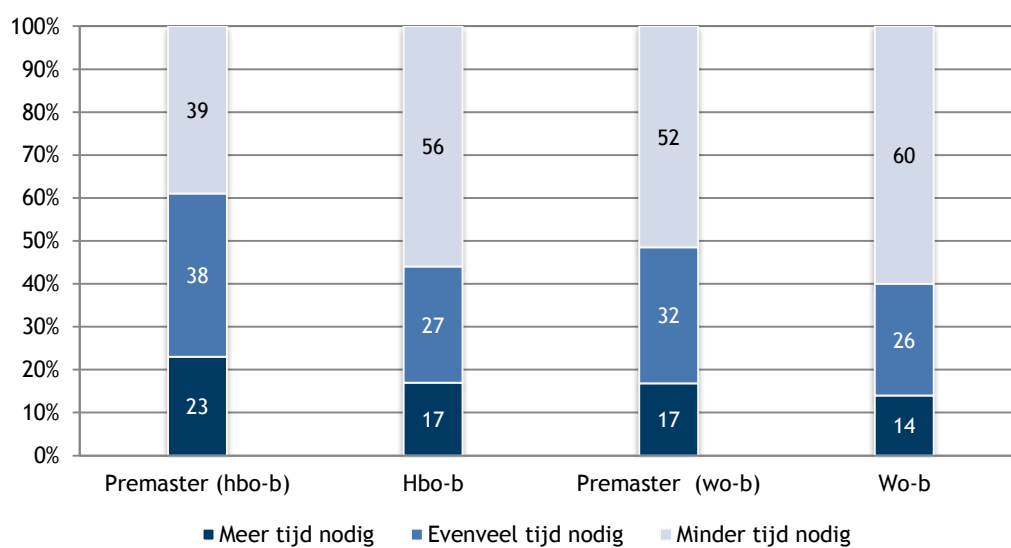
	Huidige schakel- studenten (totaal)	Masterstudenten met schakeltraject (totaal)	Schakelstudenten (totaal)
Algemene tevredenheid	71	76	74
Begeleiding	81	77	78
Wijze van inschrijving	85	90	88
Studeerbaarheid	76	87	83
Opbouw programma	81	87	85
Organisatie programma	81	86	84
Zwaarte programma	78	89	85
Voldoende kennis/vaardigheden	89	90	90
Selectie-eisen premaster	90	90	90
Opgedane kennis in premaster	96	94	94
De docent(en) van premaster	94	93	93
Totaal (n=100%)	140	220	360

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 33: Tevredenheid schakelstudenten en reguliere bachelorstudenten (% (zeer) tevreden)

	Premaster (hbo-b)	Premaster (wo-b)	Hbo-ba	Wo-ba
Tevredenheid studie in het algemeen	80	81	73	84
Inhoud opleiding	84	82	75	85
Wetenschappelijke vaardigheden	82	56	61	73
Docenten	70	78	64	70
Informatie	52	52	48	58
Studiefaciliteiten	67	72	58	72
Toetsing en beoordeling	61	57	52	63
Studieoosters	67	70	54	72
Studielast	58	67	52	64
Studiebegeleiding	35	42	49	46
Uitdagend onderwijs	71	62	55	64
Totaal n	215	84	38.396	15.918

Bron: Gepoolde dataset Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2013 t/m 2016

Figuur 9: Oordeel over studielast (bron: Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2012/2013-2015/2016)

Tabel 34: Negatieve aspecten van het schakelprogramma volgens (oud-)schakelstudenten (%)

	Schakel- studenten (hbo-b)	Schakel- studenten (wo-b)	Master- studenten met schakel- traject (hbo)	Master- studenten met schakel- traject (wo)	Schakel- studenten (totaal)
Begeleiding	24	25	18	25	21
Wijze van inschrijving	8	9	5	11	7
Studeerbaarheid	24	25	25	12	22
Opbouw programma	31	41	33	17	30
Organisatie programma	30	44	26	23	28
Zwaarte programma	36	31	27	17	28
Voldoende kennis/vaardigheden	16	16	22	14	18
Selectie-eisen premaster	8	19	10	14	11
Oppedane kennis in premaster	8	9	13	12	11
De docent(en) van premaster	11	9	8	11	9
Anders	21	22	15	26	19
Totaal (n=100%)	117	32	169	65	383

Bron: Enquête (schakel)studenten 2016.

Tabel 35: Aantal masterdiploma's behaald naar instroomjaar (%) naar eenjarige en meerjarige masters

		2011	2012	2013	2014	2015
<i>Eénjarige master</i>						
Schakelstudent (hbo)	Geen masterdiploma	11,6%	10,9%	17,5%	46,5%	100,0%
	1 masterdiploma	87,7%	88,5%	82,0%	53,3%	0,0%
	2 of meer masterdiploma's	0,7%	0,7%	0,5%	0,2%	0,0%
Schakelstudent (wo)	Geen masterdiploma	5,9%	9,4%	17,6%	45,7%	99,9%
	1 masterdiploma	89,3%	84,9%	79,3%	53,1%	0,1%
	2 of meer masterdiploma's	4,8%	5,7%	3,1%	1,3%	0,0%
Wo-master	Geen masterdiploma	7,9%	11,4%	20,1%	53,1%	99,9%
	1 masterdiploma	87,8%	84,2%	77,4%	46,5%	0,1%
	2 of meer masterdiploma's	4,3%	4,4%	2,5%	0,4%	0,0%
Totaal	Geen masterdiploma	8,4%	11,3%	19,6%	51,8%	99,9%
	1 masterdiploma	87,8%	85,0%	78,2%	47,8%	0,1%
	2 of meer masterdiploma's	3,7%	3,7%	2,2%	0,4%	0,0%
<i>Meerjarige master</i>						
Schakelstudent (hbo)	Geen masterdiploma	18,5%	24,6%	49,7%	98,0%	99,9%
	1 masterdiploma	81,3%	74,9%	50,1%	2,0%	0,1%
	2 of meer masterdiploma's	0,2%	0,5%	0,2%	0,0%	0,0%
Schakelstudent (wo)	Geen masterdiploma	28,9%	40,1%	68,4%	98,4%	100,0%
	1 masterdiploma	69,1%	59,0%	31,1%	1,6%	0,0%
	2 of meer masterdiploma's	2,0%	0,9%	0,5%	0,0%	0,0%
Wo-master	Geen masterdiploma	30,9%	38,8%	65,5%	98,1%	100,0%
	1 masterdiploma	67,5%	60,3%	34,3%	1,9%	0,0%
	2 of meer masterdiploma's	1,5%	1,0%	0,2%	0,0%	0,0%
Totaal	Geen masterdiploma	29,8%	37,7%	64,2%	98,1%	100,0%
	1 masterdiploma	68,7%	61,4%	35,6%	1,9%	0,0%
	2 of meer masterdiploma's	1,4%	0,9%	0,2%	0,0%	0,0%
	2 of meer masterdiploma's	1,4%	0,9%	0,2%	0,0%	0,0%

Bron: 1cHO

Overzicht 1: Werkwijze identificatie schakelstudenten

Door middel van verschillende bestandskoppelingen binnen het 1CHO is de onderwijsloopbaan van startende wo-masters in kaart gebracht. Hierin is nagegaan welk aandeel van de masterinstroom in een bepaald jaar voorafgaand aan de instroom in de master naar schatting een schakeltraject heeft gevolgd. Hierbij is:

- de hoofdinschrijving als leidend beschouwd;
- een selectie gemaakt van de laatste vijf jaren;
- een selectie gemaakt van studenten die voor het eerst een wo-master als hoofdinschrijving binnen het domein hoger onderwijs hebben;
- de opleidingssituatie van één, twee en drie jaar eerder op basis van de persoonsidentificatiecode achter elkaar gezet;
- een selectie gemaakt van studenten geselecteerd die drie jaar voorafgaand aan de master een inschrijving hadden in het hoger onderwijs;
- de opleidingsgeschiedenis geanalyseerd en nagegaan of de student een niet-afgeronde bachelorinschrijving heeft gehad;
- het resultaat gekoppeld aan het totale eerstejaars wo-masterbestand;
- op basis van de hoogste vooropleiding en het niet-afgeronde opleidingstraject na het behalen van de bachelor de masterpopulatie in groepen ingedeeld;
- iedereen die via een hbo-bachelor is ingestroomd in een wo-master beschouwd als schakelstudent;
- iedereen die vanuit een wo-bachelor na een of meer tussenjaren naar een niet-verwante wo-master is ingestroomd beschouwd als een schakelstudent;
- iedereen die na een wo-bachelordiploma aan een wo-bachelor ingeschreven heeft gestaan, deze niet heeft afgerond met een diploma en daarna is doorstroomd naar een wo-master als schakelstudent beschouwd.

Overzicht 2: Omschrijving studentprofielen

- *Statuszoekers* zijn op zichzelf gericht en hebben een extrinsieke motivatie: de studie is voor hen louter een instrument voor het bereiken van 'een gouden toekomst'. Dit betekent een beroep met veel aanzien/status en/of waarin zij veel geld kunnen verdienen.
- *Vakgeïnteresseerden* hebben een intrinsieke motivatie voor een bepaald vak en studeren om (nog meer) kennis te vergaren die daaraan verbonden is. Ze zijn toegewijd en ze zijn doelgericht. Vaak zijn het vak en de studie verbonden met hun hobby, bijvoorbeeld een student wiens hobby computers is en Informatica gaat studeren om daar nog meer over te weten te komen. Ze vinden contact met anderen belangrijk, maar niet perse om hier zelf van te leren (zoals de zelfontplooiers). Zij willen juist kennis overdragen op anderen in relatie tot hun vakgebied.
- *Normatieven* zijn extrinsiek gemotiveerd en op anderen gericht: zij studeren omdat het hoort (van hun sociale omgeving en/of de maatschappij). De studie biedt hen zekerheid voor hun bestaan, het biedt hen betere kansen in de toekomst dan wanneer zij meteen zouden zijn gaan werken na de middelbare school. Dit geeft hen een veilig gevoel ten aanzien van de toekomst. Zij vinden studeren niet echt leuk, ze zien het als een noodzakelijk kwaad waar je niet echt om heen kunt. Contact met anderen is belangrijk voor hen.
- *Idealisten* zijn intrinsiek gemotiveerd: ze zien hun studie als een kans op het verder ontplooiën van zichzelf en de maatschappij. Ze zijn sociaal geëngageerd, willen mensen helpen. De studie is een uitdaging voor idealisten, ze houden van afwisseling, zelfstandigheid, zijn kritisch en willen zich niet aan regels houden. Net als de zelfontplooiers, zijn de idealisten van mening dat studeren niet het allerbelangrijkste is omdat je jezelf ook met andere dingen kunt ontwikkelen. Idealisten zijn erg op mensen gericht, niet alleen om hen te helpen, maar ook voor het sociale contact en de gezelligheid. Dat is heel belangrijk voor hen.
- *Zelfontplooiers* worden gedreven door innerlijke behoefte aan kennis, aan leren van nieuwe dingen, zichzelf als mens te ontwikkelen. Studeren is geen middel tot een bepaald achterliggend doel (baan, status et cetera) maar een doel op zichzelf. Zij zijn dus intrinsiek gemotiveerd. Zij hechten waarde aan het zichzelf onderscheiden van de massa en een eigen mening te hebben, zijn kritisch en zijn op zoek naar dynamiek, uitdaging, verandering/afwisseling en vrijheid. Ze staan open voor nieuwe dingen en vinden contact met medestudenten belangrijk, vanwege het sociale maar ook omdat zij hier zelf weer van kunnen leren.

5.4 Titelloverzicht van opgenomen tabellen en figuren

Figuur 1:	Typering van de instroom in de wo-bachelor naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)	34
Figuur 2:	Typering van de instroom in de wo-bachelor vanuit het hbo naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016).....	34
Figuur 3:	Typering van de instroom in de wo-master naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016)	35
Figuur 4:	Een schatting van het aantal schakelstudenten dat is ingestroomd in een wo-master (peiljaar 2015-2016).....	37
Figuur 5:	Schatting van het aantal schakelstudenten (N-linker as) en proportie van het totaal aantal masterstudenten (rechter as)	38
Figuur 6:	Schakelstudenten verdeeld naar type schakelstudent.....	38
Figuur 7:	Studiesucces in de master: het aandeel masterstudenten dat een diploma heeft behaald op peiljaar oktober 2015 naar type instroom	47
Figuur 8:	Typering van de instroom in de hbo-master naar hoofdgroepen, betreft geregistreerde diploma's (peiljaar 2015-2016).....	56
Figuur 9:	Oordeel over studielast (bron: Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2012/2013-2015/2016)	68
Tabel 1:	Schatting van de kosten van schakeltrajecten op basis van voor EC gecorrigeerde aantallen.....	26
Tabel 2:	Schatting van het aantal schakeltrajecten en schakelstudenten per instelling.....	55
Tabel 3:	Mogelijkheden binnen huidige hbo-b om door te stromen naar wo-m volgens de student	55
Tabel 4:	Ontwikkeling aantal schakeltrajecten (%).....	55
Tabel 5:	Instroom in de wo-bachelor naar vooropleiding en hoogst behaald diploma in het ho	56
Tabel 6:	Instroom in de wo-bachelor vanuit een hbo-propedeuse naar instelling.....	56
Tabel 7:	Instroom in de wo-master naar vooropleiding en hoogst behaald diploma in het ho	57
Tabel 8:	Omvang in EC: schakelprogramma's in het wo	57
Tabel 9:	Vormgeving schakeltrajecten	57
Tabel 10:	Zelfstandig schakeltraject of een selectie uit het bachelorprogramma	57
Tabel 11:	Organisatie schakeltraject in percentages	58
Tabel 12:	Overwegingen bij de organisatie van het schakeltraject	58
Tabel 13:	Toelatingseisen schakelprogramma volgens studenten (%)	58
Tabel 14:	Typering masterstudenten en identificatie schakelstudenten 2011-2012 t/m 2015-2016 (%)	59
Tabel 15:	Premasters/schakelstudenten in steekproef Studentenmonitor en studentenenquête.....	59
Tabel 16:	Ontwikkeling schakelstudenten naar herkomstgroep (%)	59
Tabel 17:	Aandeel schakelstudenten ten opzichte van alle masterstudenten (%)	60
Tabel 18:	Aandeel schakelstudenten naar sector in de master (%)	60
Tabel 19:	Schakelstudenten en bachelorstudenten vergeleken op achtergrondkenmerken (2011-2012 t/m 2015-2016) (%).....	61
Tabel 20:	Ontwikkeling achtergrondkenmerken schakelstudenten (%).....	61
Tabel 21:	Schakelstudenten en bachelorstudenten vergeleken naar sociaal-economische kenmerken, studiemotivatie en typen (2011-2012 t/m 2015-2016) (%).....	62
Tabel 22:	Schakelstudenten en contractstudenten vergeleken op achtergrondkenmerken (%).....	63
Tabel 23:	Status van de schakelstudent volgens contactpersonen en studenten (%).....	64
Tabel 24:	Plannen om een master te gaan volgen (%)	64
Tabel 25:	Motieven van studenten om een masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing)	64
Tabel 26:	Redenen van wo-bachelorstudenten om geen masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing).....	65

Tabel 27:	Redenen van hbo-bachelorstudenten om geen masteropleiding te (willen) volgen (% (sterk) van toepassing.....	65
Tabel 28:	Overwegingen van twijfelende bachelorstudenten* om wel een masteropleiding te (gaan) volgen (%)	66
Tabel 29:	Overwegingen van twijfelende bachelorstudenten* om geen masteropleiding te (gaan) volgen (%)	66
Tabel 30:	Percentage studenten voor wie financiën en lenen een rol spelen bij de keuze voor een master, onderscheiden naar het al dan niet opzien tegen het volgen van een schakeltraject	66
Tabel 31:	Tevredenheid schakelstudenten naar hbo- of wo-achtergrond (% (zeer) tevreden).....	67
Tabel 32:	Tevredenheid schakelstudenten (% (zeer) tevreden)	67
Tabel 33:	Tevredenheid schakelstudenten en reguliere bachelorstudenten (% (zeer) tevreden)	67
Tabel 34:	Negatieve aspecten van het schakelprogramma volgens (oud-)schakelstudenten (%)	68
Tabel 35:	Aantal masterdiploma's behaald naar instroomjaar (%) naar eenjarige en meerjarige masters.....	69
Overzicht 1:	Werkwijze identificatie schakelstudenten	70
Overzicht 2:	Omschrijving studentprofielen.....	70